

Suriyeli Mültecilerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma ve Geliştirdikleri Direniş Taktikleri: Ankara Örneği*

*Social Exclusion of Syrian Refugees and Tactics of Resistance: The Case of Ankara***

Nur Pınar DİKER

Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye
Başkent University Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Ankara, Turkey
pinardikerr@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2550-6000

Olgu KARAN

Dr. Öğretim Üyesi, Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye
PhD, Başkent University Faculty of Science and Letters, Department of Sociology, Ankara, Turkey
olgukaran@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1581-1987

DOI: 10.5505/jas.2021.44366

Öz

Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de başlayan protesto olaylarının iç savaşa dönüşmesi sonucunda meydana gelen zorunlu göç hareketi, son dönemlerde hem Türkiye özelinde hem de uluslararası boyutta önemli bir gündem konusu hâline gelmiştir. Türkiye, uyguladığı "Açık Kapı Politikası" ile sığınma talebinde bulunan 3.6 milyondan fazla Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı Suriyeli mültecilerin Türkiye'de karşılaştıkları sosyal dışlanma mekanizmalarının neler olduğu ve bunlara yönelik geliştirdikleri direnme biçimi olan "taktikleri" analiz etmektir. Bu kapsamda, Pierre Bourdieu'nun oyun kuramı ve buna bağlı olarak geliştirdiği "alan," "habitus" ve "sermaye türleri" kavramları ile Michel de Certeau'nun gündelik hayatın keşfinde kullandığı "strateji" ve "taktik" kavramları teorik çerçeve olarak belirlenmiştir. Çalışma kapsamında Suriyelilerin sosyal dışlanma mekanizmalarına dair öznel algılarının doğal bir ortamda gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmasını sağlayan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede Ankara'da Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları Altındağ ilçesinde toplam on üç Suriyeli ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda Suriyeli mültecilerin ekonomik, mekânsal, kültürel ve sosyal hizmetlere erişim konusunda sorunlar yaşadıkları ve bu sorunların her birinin birbirleriyle yakından ilişkili olduğu, ayrıca mültecilerin sosyal dışlanma mekanizmalarına karşı direniş pratikleri ya da taktikler geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Suriyeli mülteciler, Ekonomik dışlanma, Kültürel dışlanma, Sosyal dışlanma, Mekânsal dışlanma, Sosyal hizmetler, Ankara

* Bu makale, Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Ana Bili Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi Olgu Karan danışmanlığında gerçekleştirilen "Suriyeli Mültecilerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma Mekanizmalarına Yönelik Geliştirdikleri Taktikler: Ankara Örneği" adlı lisans bitirme projesinden üretilmiştir.

** *This article is based on the undergraduate final project "Suriyeli Mültecilerin Karşılaştıkları Sosyal Dışlanma Mekanizmalarına Yönelik Geliştirdikleri Taktikler: Ankara Örneği" supervised by PhD. Olgu Karan, Başkent University Faculty of Science and Letters, Department of Sociology.*

Abstract

The anti-government protests that began in Syria in 2011 as part of the Arab Spring resulted in a civil war which led to over 3.6 million Syrian refugees residing in Turkey. Syrian refugees have become an important issue, both in Turkey and around the world. The main purpose of this study is to analyse the dynamics of the social exclusion of Syrian refugees in Turkey, and the tactics of resistance to this exclusion developed by the refugees. In this context, Bourdieu's field theory and Michel de Certeau's concepts of "strategy" and "tactics" are utilised as theoretical frameworks in the exploration of the everyday life of Syrians in the Altındağ district in Ankara, Turkey. The study adapts a qualitative research methodology, utilising face-to-face interviews with a total of thirteen Syrians living in Altındağ district in Ankara, for the expression of subjective perceptions of Syrians in everyday practices of social exclusion. The data obtained has revealed that Syrian refugees face economic, spatial, and cultural exclusion, while also experiencing hardship in accessing social services, and that these problems are closely related to one another. Moreover, it was found that the refugees developed resistance practices or tactics to combat the dynamics of social exclusion.

Keywords: Syrians refugees, Economic exclusion, Cultural exclusion, Social exclusion, Spatial Exclusion, Social services, Ankara

Giriş

Göç, hem göç eden birey ya da gruplar hem de göçü alan toplum açısından önemli etkileri ve sonuçları içinde barındıran çok boyutlu ve dinamik bir kavramdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki en fazla kitlesel göç hareketi olarak görülen ve Arap Baharı'nın etkisiyle Suriye'de başlayan protesto olaylarının iç savaşa dönüşmesi sonucunda Suriye'den sınır komşularına ve diğer Avrupa ülkelerine doğru gerçekleşen göç hareketinin, küresel anlamda büyük ve çok boyutlu bir etkisi olmuştur. Göç hareketinden en çok etkilenen ülkelerden biri olan Türkiye, uyguladığı "Açık Kapı Politikası" ile sığınma talebinde bulunan bütün Suriyelilere kapılarını açmıştır ve Türkiye'ye doğru ilk mülteci akını 2011 yılının Nisan ayı içerisinde başlamıştır. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin önemli bir gündemi hâline gelen Suriyeli meselesi, onların Türkiye'deki statüleri, sahip oldukları hakları, onlara sunulan hizmetler ve kültürel uyumları açısından; ekonomik, siyasal ve kültürel birçok alanda tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu yüzden göç olgusu, yarattığı etkiler ve sonuçlar bağlamında çok boyutlu bir değerlendirilmeyi gerektirmektedir.

Suriyeli mültecilerin¹ kültürel anlamda, kendi ülkelerinde oluşturdukları habituslarını,² sahip oldukları değer ve pratiklerini Türkiye'de de yaşamaya devam ettirme ça-

bası yerel halk tarafından olumsuz karşılanabilmektedir. Özellikle yerel halk ile ortak olarak paylaşılan kamusal alanlarda iki toplum arasında çeşitli problemlerin, dışlayıcı tutum ve davranışların somutlaştığı görülmektedir. Benzer şekilde iç savaş yüzünden kaynakları yok olan ve emeklerinden başka satacak bir şeyleri kalmayan Suriyeli mültecilerin, ülkelerinde bulunan üretim ilişkilerinden ve üretim araçlarından koparak, Türkiye'de çeşitli yasa ve yönetmelikler çerçevesinde belirlenen yeni üretim ilişkilerine ve üretim araçlarına bağımlı hâle geldikleri görülmektedir. Bu durum ise sosyal dışlanmanın diğer birçok boyutu ile ilişkili olan ve onları besleyen ekonomik dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Bu çerçeveden hareketle bu çalışmanın konusu, göç sonrasında temelde iki toplumun sahip olduğu farklı kültürel değer ve pratiklerine dayanan sosyal dışlanma olgusunu; ekonomik, kültürel, mekânsal ve sosyal hizmetlere erişim konusunda olmak üzere farklı boyutlarıyla analiz etmektir. Aynı zamanda buna bağlı olarak çalışmada, Ankara'nın Altındağ ilçesinde ikamet etmekte olan Suriyeli mültecilerin ekonomik, kültürel, mekânsal ve sosyal hizmetlere erişim konusunda, alanlarda karşılaştıkları problemlere, dışlanma ve ötekileştirme pratiklerine karşı geliştirdikleri; Michel de Certeau'nun belirttiği üzere (2008) bir direniş sanatı olan taktiklerin neler olduğunun analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

1 Bu makalede "mülteci" terimi hukuki değil, sosyolojik bağlamda kullanılmıştır.

2 Karan'ın (2019, s. 267) ifadesiyle "habitus, bireylerin sosyalleştikleri süre içinde geçmişte içselleşmiş ve benimsemiş oldukları idrak (dünyanın nasıl algılanacağına dair), değerlendirme (nasıl değerlendirileceğine dair) ve eylem (nasıl davranılacağına dair) şablonlarıdır".

Bu kapsamda bu araştırmanın sorusu şudur: Ankara'nın Altındağ ilçesinde yaşayan Suriyeli mülteciler dışlanıyor ise Türkiye'de hangi alanlarda ve hangi sebeplerle dışlanmakta ve bunun sonucunda yaşadıkları problemlere karşı ne tür savunma taktikleri geliştirmektedirler?

Giderek kalıcılık boyutuna ulaşan Suriyeli göçü sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunları ve gerilimleri en aza indirebilmek; iki toplum arasında huzurlu ve barışçıl bir ortam sağlamak son derece önemlidir. Bunun için "birlikte yaşama kültürü geliştirmeyi" başarmamız gerektiği Suriyeli mültecilerin yaşadıkları problemlerin, maruz kaldıkları sosyal dışlanma mekanizmalarının ve buna karşı geliştirdikleri taktiklerin anlaşılması son derece önem arz etmektedir. Çalışmanın pandemi sürecinde gerçekleşmesi, Suriyeli mültecilerin normal koşullarda maruz kaldıkları farklı boyutlardaki dışlanmayı bu süreçte daha da katlanarak deneyimlediklerini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Sosyal Dışlanma

Göç ile yakından ilişkili bir kavram olan "sosyal dışlanma" ilk olarak 1960'lı yıllarda Fransa'da tartışılmaya başlanmıştır. Bu kavramı, 1974 yılında Fransa'nın sosyal işlerden sorumlu bakanı olarak görev yaparken kullanan René Lenoir, "dışlanmış bu grupları, zihinsel ve fiziksel engelliler, suçlular (suç işleyenler), hasta-bakıma muhtaç yaşlılar, istismar edilen çocuklar, uyuşturucu madde bağımlıları, intihara eğilimli insanlar, yalnız ebeveynler, problemlili aileler, marjinal, asosyal insanlar ve diğer 'sosyal uyumsuzluk' içindeki insanlar olarak nitelendirmiştir" (Çakır, 2002, s. 4'te aktarıldığı gibi). Davoudi ve Atkinson'un (1999) belirttiği şekilde Avrupa Birliğinde özellikle işsizlik oranlarındaki artış, artan uluslararası göç ve refah devletinin gerilemesi, sosyal dışlanma kavramı üzerindeki ilgiyi önemli ölçüde artırmıştır (Bölükbaşı, 2008, s. 5'te aktarıldığı gibi).

Alan Walker ve Carol Walker'a göre (1997), sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alındığında sosyal dışlanma, sivil, politik, iktisadi ve sosyal vatandaşlık haklarından mahrum olma ya da edilme durumu olarak tanımlanmaktadır. Amartya Sen'e göre (1999) sosyal dışlanma; istihdam, sosyal sigorta, eğitim, sağlık, beslenme, barınma, finans piyasaları, yetenek, politika, kültür gibi platformlardaki "yetersizliklerin yoksunluğu;" Duffy'ye (1995) göre ise; siyasal, kültürel, toplumsal ve ekonomik yaşama katılımda etkili bir şekilde yetersizlik hâli ve toplumun eksen noktasına yabancı kalma ve bu noktadan gi-

derek uzaklaşma şeklinde tanımlanmaktadır (Bölükbaşı, 2008, s. 12-13'te aktarıldığı gibi).

Sosyal dışlanma kavramının tartışılmaya başlandığı ilk yıllarda bu konuyla ilgili yapılan tartışmalara bakıldığında kavramın genel olarak "yoksulluk" ile ilişkilendirildiği ve daha çok iktisadi boyuta odaklanıldığı görülmektedir. Ancak sosyal dışlanma kavramı, içinde çok daha farklı boyutları barındıran karmaşık bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla ekonomik alanda yaşanan dışlanma; kültürel, siyasal ve mekânsal alanlarda da dışlanmayı beraberinde getirmekte ve tüm bu boyutlar birbirini beslemektedir. Örneğin Faruk Sapançalı (2005, s. 28-32) sosyal dışlanmanın boyutlarını şu şekilde tanımlamaktadır:

Dışlanmanın ilk boyutu, yeni iş bulma olasılığının olmadığı uzun süreli işsizlik biçimindeki 'işgücü piyasasından dışlanma'dır. İkinci boyutu, yoksulluğun çok genel bir biçimde hissedildiği ve yaşam standartları açısından sosyal ve kültürel değerlerle de ilişkili 'ekonomik dışlanma'dır. Üçüncü olarak, farklı egeyen değerler ve davranış örneklerinin doğasında var olan dışlayıcı etkilerle ortaya çıkan 'kültürel dışlanma' ve buna bağlı olarak sosyal anlaşmaların, sosyal ilişkilerin sınırlanması ve kesilmesiyle ortaya konulan marjinalleşme ve iz bırakma (damgalama) biçimindeki toplumdaki 'tecrit edilerek dışlanma'dır. Son olarak ise özel ve kamuya ait refah uygulamalarının ve kurumlarının sınırlanması sonucunda ortaya çıkan 'kurumsal dışlanma'dır.

Çalışmada, bu tanımdaki kuramsal çerçeveden hareketle, Ankara'nın Altındağ ilçesinde yaşayan Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları sosyal dışlanma mekanizmaları; ekonomik dışlanma, kültürel dışlanma, mekânsal dışlanma ve sosyal hizmetlere erişim konusunda dışlanma olarak dört başlık altında açıklanacaktır.

Sosyal Dışlanma Bağlamında Suriyeli Mülteciler

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2021 Kasım ayı verilerine göre toplam 3.731.028 geçici koruma statüsündeki Suriyeliden yalnızca 51.732'si geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır (GİGM, 2021). Geçici barınma merkezlerinin dışında kalan Suriyelilerin ise başta İstanbul olmak üzere sırasıyla Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Kilis gibi illerimizde yoğunlaştıkları görülmektedir (GİGM, 2021). Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'deki Suriyelilerin çoğunlukla kamp dışında yaşadıkları görülmektedir. Bunun en büyük sebeplerinden biri

başlangıçta kamplara yerleştirilen Suriyeli mültecilerin kampta kalma sürelerinin beklenilenden fazla uzun sürmesidir. Bu yüzden Suriyeli mülteciler kamptaki izole hayatlarından sıyrılıp kendilerine Türkiye’de bir hayat kurmak için kamplardan ayrılmaya başlamışlardır. Kampların mevcut kuralları, muhafazakâr yaşam tarzlarına uygun olmayışı ve kamp dışında yasal olmasa dahi bir iş bulup çalışma ihtimalinin olması, Suriyeli mültecilerin kamplardan ayrılarak Türkiye’nin çeşitli illerine yayılmasında etkili olan diğer motivasyonlar olarak sayılabilir.

Başlangıçta sınıra yakın olan Gaziantep, Şanlıurfa, Mersin ve Kilis gibi şehirlerde yoğunlaşan Suriyeli mültecilerin ilerleyen süreçte artan kira ücretleri ve buna karşılık düşük maaşlar ve işsizlik gibi sebeplerle daha iyi bir iş bulma ümidiyle başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir ve Bursa gibi büyük şehirlere göç ettiği görülmüştür (Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018). Suriyelilere yönelik sosyal dışlanmanın ve beraberinde oluşan, hatta sonu şiddete dahi varabilen olumsuz algı ve tutumların oluşumunda kamusal alanlardaki karşılaşmaların artmasının etkisi büyüktür. “BAREM’in, 2016’da WIN/Gallup International ile yaptığı “Mülteciler Araştırması” raporunda Türkiye’de mültecilere karşı olumlu algının %29, olumsuz algının ise %64 olduğu bildirilmiştir” (Çiftçi, 2018, s. 2253’te aktarıldığı gibi). Nitekim birçok ilde Suriyelilerin sayısının gün geçtikçe artması yerel halkta çeşitli sebeplerle rahatsızlıklara yol açmış ve Suriyelilere yönelik olumsuz algı ve tutumlar artmaya ve bunun sonucunda sosyal dışlanma mekanizmaları devreye girmeye başlamıştır.

Suriyeli mültecilerin maruz kaldıkları sosyal dışlanma mekanizmalarını besleyen ve Suriyelilere ilişkin Türk halkının sahip olduğu olumsuz algı ve tutumlar genel anlamıyla şu şekilde ele alınabilir (Tunç, 2018, s. 58-59):

- Temel kamu hizmetlerindeki (sağlık, belediye, eğitim, vb.) aksamalar,
- Ekonomik kaygılar (iş kaybetme, gelir kaybı, kiraların yükselmesi, sosyal yardımların yetersiz kalması, vb.),
- Güvenlik kaygıları (asayiş, şüphe, tedirginlik, gerginlik, suç oranlarının artması, vb.),
- Temel haklara ilişkin kaygılar (çalışma izni, oturma izni, vatandaşlık, vb.).

Tüm bunlar birleştirildiğinde Türk toplumunun genelinde, Suriyelilerin savaş durumu sona erdiğinde ülkelerine geri dönmelerinin gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu

ve onlara vatandaşlık verilmesine sıcak bakılmadığı görülmektedir. Buna rağmen kültürel farklılığa vurguyla ortaya çıkan ötekileştirme ve sosyal dışlanma pratikleri çoğunlukta olsa da Suriyelilere yönelik muhacir, din kardeşi, misafirlerimiz ve zor durumda olan insanlar gibi olumlu söylemlerle yaklaşıldığı durumlar da söz konusudur. Ancak yine de son noktada yerel halk Suriyelileri “bizlerden biri” olarak görmeme eğilimindedir. Suriyeli mültecilerin göç sonucunda karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri olan sosyal dışlanma; ekonomik, kültürel, mekânsal ve sosyal hizmetlerden faydalanma konusunda çok boyutlu olarak hayatlarına etki etmektedir. Bu anlamda gündelik yaşam, toplumdaki farklılık ve ötekiliklerin görünür hâle geldiği bir alandır. Yerli halkın kültürünün ve kurallarının egemen olduğu bir toplumsal alanda var olmaya çalışan Suriyeli mülteciler, karşılaştıkları zorluklar ve dışlanma mekanizmaları karşısında birtakım taktikler geliştirmektedir. Bu anlamda ülkemizdeki Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları sosyal dışlanma mekanizmalarını ve bunlarla baş etmek üzere geliştirdikleri taktikleri gündelik hayat teorisi çerçevesinde, Bourdieu’nun “alan” ve “habitus” kavramlarını ve Michel de Certeau’nun “taktik” ve “strateji” kavramlarını ele alarak açıklamak mümkündür.

Çalışmanın Kuramsal Çerçevesi

Bourdieu’nün sosyolojisi oyun eğretilmesi ve bu eğretilmeye bağlı olarak açıkladığı alan, sermaye ve habitus kavramları üzerine kuruludur. Swartz’ın ifadesiyle (2002) alan kavramı, bağlamsal ve kurumsal güçlerin belirlediği ve yönettiği meşru kuralları ve kaynakları içerir. Alanlar, baskın grup ile madun grubun iktidar, sermaye için mücadeleye ettiği yerlerdir (Karan, 2019, s. 263’te aktarıldığı gibi). Bu anlamda alan, sosyolojik anlamda mücadelenin sürdüğü yerdir. Bourdieu’ya göre (2006) hayat bir mücadele alanıdır ve kendi kurallarını ona dâhil olan kişilere dayatan bir güce sahiptir. Oyuncular belirli çıkarlarına yönelikse, sonunda belirli bir fayda elde edeceklerse (*illusio*) oyuna dâhil olur ve oyunun kurallarını (*doxa*) sorgulamadan kabul eder ve benimserler. Bu oyunu en iyi şekilde oynamak için gerekli olan kozlar ise Bourdieu’nun ifadesiyle sermaye tipleridir. Bu sermaye tipleri iktisadi, kültürel ve sosyal sermayedir. Bu üç sermaye tipinin toplamı ise simgesel sermaye olarak adlandırılmaktadır. Bu sermaye türleri her ne kadar birbirinden ayrı olarak kavramsallaştırılsa da en nihayetinde birbirleriyle ilişkilidirler (Özsöz, 2013, s. 6-7’de aktarıldığı gibi).

Bourdieu (1986) sermaye türlerinin tümünün, hem biriktirilebilme hem de birbirlerine dönüştürülebilme özelliklerine sahip olduğunu belirtir. İktisadi sermaye para, somut meta ilişkilerinin dolaysız bir görünümüne işaret eder. İktisadi sermaye kendisini genel olarak somut bir şekilde ortaya koyar. Fakat bu sermaye türü sadece para olarak düşünülmemelidir. Aynı zamanda paraya dönüştürülebilen somut mallar (arazi, ev, araba ve benzeri) da iktisadi sermaye olarak ifade edilebilir. Kültürel sermayeyi ise kendi içerisinde üç forma ayırır. Bu sermaye ilkinde, düşüncenin ve bedeninin uzun dönemli hazırlık biçiminde somutlaştırılması durumunda var olur. İkincisinde, kitaplar, resimler, sözlükler, araçlar, makineler gibi kültürel mallar biçiminde nesneleştirilmesi durumunda, üçüncüsünde ise eğitim dereceleri gibi kurumsallaştırılması durumunda bulunur. Sosyal sermaye kavramı ise, bireyin bir toplum, topluluk, grup, ve benzeri yapılar içerisindeki eylem yeteneğini, grup ilişkileri ve bu ilişkiler içerisinde bireylerin konumlandıkları pozisyonların, bu bireylere getirilerini açıklamak amacıyla ortaya koyduğu bir kavramdır. Bu üç sermaye türünün toplamı olan sembolik sermaye ise, bireylerin sosyal uzamda konumlarını pekiştirme, statülerini yükseltme, kendilerini üstün kılma çabasını ifade eder. Dolayısıyla doğrudan somut bir değer taşımamaktan ziyade bireylerin, sosyal uzamdaki pozisyonları, bireysel başarımları, bireysel çabalarıyla ilgilidir (Dursun, 2018, s. 84-93'te aktarıldığı gibi). Oyuncular zamanla sorgulamadan kabullendikleri bu oyun kuralları içerisinde çıkarlarına en uygun düşen ve onları en faydalı sonuca götürececek yollara aşına olurlar. İşte bu durum Bourdieu tarafından habitus kavramı ile açıklanmaktadır. Bourdieu'nun alan kavramının önemli bir tamamlayıcısı olan habitus bu anlamda, kısaca hayat boyunca kazandığımız yatkınlıklar bütünü ya da kazanılmış eğilimler toplamı şeklinde ifade edilebilir. Calhoun'a göre ise (2007) habitus, kişiyi toplumsal düzendeki yerine uygun hâle getiren eylem eğilimleri setidir. Bireylerin hem psikolojik hem de biyolojik olarak oyuna dâhil olabilecek hâle gelmesini sağlar. (Özsöz, 2013, s.10'da aktarıldığı gibi).

Birey, doğduğu andan itibaren kurulmuş bir yapı içerisinde ve toplumsal uzamda kendisini nesnel yapılara doğrudan konumlandırır. İşte nesnel yapılar, habitus aracılığıyla, alan içerisindeki eylemde bulunanların etkinliklerini biçimlendirir. Bireyin, varlığını devam ettirebilmesini ve kendisini yeniden üretebilmesini sağlayan ve ona eylem yetisini veren habitustur. Fakat bu habitus,

toplumsal uzamın kurallarından sapmamakta, aksine bu kurallarla birlikte kendisini oluşturmakta ve aynı zamanda bu toplumsal uzamı da dönüştürmektedir. Habitus, içinden çıktığımız toplumsal dünyanın sınırlandırmalarına ayak uydurmamızı; yüz yüze geldiğimiz sonsuz, sürekli değişen ve beklenmedik durumlarla mücadele edebilmemiz için birçok taktik geliştirmemizi sağlamaktadır (Dursun, 2018, s. 78-82).

Bu anlamda Suriyeli mülteciler, göç ettikleri toplumda, yabancı oldukları bir alanda, kurallarına aşına olmadıkları bir oyuna dâhil olmaya çalışırlar. Bu durum Ankara'da yaşamını devam ettirmeye çalışan Suriyeli mültecilerin yaşadıkları bir habitus değişimi olarak ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla Suriyeli mülteciler, yerel halkın kültürünün ve kurallarının egemen olduğu, kendilerine dayatılan toplumsal alan içerisinde karşılaştıkları zorlayıcı durumlar karşısında, kendi habituslarını oluşturmak ve buna yönelik bir takım taktikleri hayata geçirmek zorunda kalmaktadırlar.

Alana yeni giren ile alanın sermayesini elinde bulunduran hâkim sınıf arasında, sermayenin tanımı ve dağıtımı noktasında sürekli bir mücadele vardır. Bu alana daha önceden girmiş olanlar doğal olarak daha çok sermayeye sahiptirler ve savunmacı refleksleri bulunmaktadır. Mevcut alandaki baskınlıklarını sağlayan kuralları muhafaza etmek için alana yeni dâhil olanlarla mücadeleye girerler (Kırış, 2019, s.139). Alanda baskın grup konumunda olanlar egemenliklerinin devamını sağlamak için savunma mekanizmaları geliştirirken; alana yeni giren gruplar ise bu savunma mekanizmalarına karşı taktikler geliştirmektedir. Bu taktikler bireylerin sahip olduğu habitusa bağlı olarak şekillenmektedir. Bu kavramsal çerçeveden hareketle, Ankara'da yaşayan Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları çok boyutlu dışlanma mekanizmaları ve bunlara yönelik geliştirdikleri direniş biçimlerini açıklamak adına Michel de Certeau'nun gündelik yaşam sosyolojisi ve kavramlarını kullanmak mümkündür.

Gardiner'in ifadesiyle (2016) günlük yaşamda öne çıkan diğer düşünür ise Fransız kuramcı ve tarihçi Michel de Certeau olmuştur. Sıkça görülen soyut ve düşünsel kuramsallaştırmaya karşın, somut olarak gözlenebilen eylemlere ve rutin pratiklere eğilmiştir. Çoğunlukla bireyi merkezine almış, güç ve otorite unsurlarının baskısına direnmenin mümkün olduğunu vurgulamıştır (Çakmakçoğlu ve Öztürk, 2018, s. 81'de aktarıldığı gibi). De Certeau (2008), Marksist bir bakış açısıyla, gündelik yaşamın

içerisindeki “tahakküm” ve “direniş”e odaklanmaktadır. Bu anlamda gündelik yaşamı güçlü ve zayıf olanın ilişkisi temelinden çözümlenmeye; insanların kendine dayatılan alandaki mevcut kurallarla başa çıkmak için nasıl yollara başvurduğunu anlamlandırmaya çalışmaktadır. Nitekim ona göre insanlar, içinde buldukları koşulları çeşitli yollarla kendi istedikleri biçimde değiştirebilmektedirler. Gündelik hayat, tahakküm ilişkileri içerisindeki sıradan insanın, bu ilişkilerin yarattığı baskıcı düzenin kurallarıyla, gerçekleştirdiği işlevsel hamleler sayesinde baş ettiği bir alandır ve Certeau, bu alanı strateji ve taktik kavramları üzerinden okumaktadır. Bu anlamda de Certeau (2008) gündelik hayatı, “bitmek bilmeyen stratejiler ve stratejilerde ‘yeşeren’ taktikler” şeklinde ifade eder (Deniz ve diğerleri, 2016, s.1080’de aktarıldığı gibi).

Strateji kavramı belirli bir alanda hâkim konumda olanların, bu konumlarını korumak ve devam ettirmek adına koydukları rasyonel kuralların tümünü kapsamaktadır. Başka bir deyişle strateji kavramı, hakim konumda olanların stratejilerle yarattığı alanı, hâkim konumda olmayanlara empoze etmek adına geliştirdikleri rasyonel kuralları ifade eder. Taktikler ise kısaca, belirli bir alanda hâkim konumda olanların dayattığı kurallara karşı, güçsüz konumda olanların gerçekleştirdikleri eylemlerin tümü şeklinde ifade edilebilir. Bir nevi stratejilere karşı direnişi, bu stratejilerin üstesinden gelmeyi ve kendine dayatılan alanı farklı bir yöne çevirmeyi ifade eder.

De Certeau’nun (2008), zayıfların güçlünün stratejilerine karşı bir direniş sanatı olarak gördüğü “taktikler,” zayıfların öteki oldukları güçlünün alanında kendilerine bir yer açmak amacıyla çeşitli oyunlar oynama, dolap dümen çevirme, el çabukluğu, kurnazlık gibi eylemleri ifade eder. “Michel de Certeau’nun kavramsallaştırmasındaki ‘güçlü’ ve ‘zayıf’ kavramlarının ışığında; ‘Taktik erk sahibi olmayan ‘zayıf’ öznenin, ‘erk sahibi’ güçlü taraf karşısında zaferlerini, akıllı hilelerini, olaylarla nasıl baş edileceğini bilmesi’ gerektiği durumunu kast etmektedir” (Adak, 2020, s.41). Bu anlamda zayıf olanlar güçlünün alanda kurduğu stratejinin boşluklarını keşfetmeli ve kendine bir alan yaratmak için etkin bir biçimde bu boşluklara sızmalıdır. De Certeau gündelik hayatın her alanında ortaya çıkabilecek, sıradan insanlara özgü bir eylem türü olarak gördüğü taktikleri şu şekilde açıklamaktadır (2008, s. 54-55):

Taktikler, ötekinin alanına, bu alanı bütünüyle kapsamadan, bu alana belirli bir mesafede kalmayı da başarama-

dan yavaş yavaş, parça parça sızar ve kendi çıkarına kullanabileceği olasılıkları yakalamak için de sürekli tetikte. Taktik, sürekli olarak olaylarla oynamak ve bunları “fırsatlara” çevirmek, fırsatları kollamak durumundadır. Sonuç olarak, zayıf olan, kendisine yabancı, kendinden olmayan güçlerden çıkar sağlamak için hep çabalayandır. Zayıf olan, birbirinden ayrıksık olan öğeleri bir araya getirerek, elverişli anlar yaratır ve bu güçlerden gerekli çıkarı sağlamaya çalışır.

Bu taktikler dolap çevirme sanatıdır; el çabukluğuyla ve ortama kolay adapte olmasıyla kendi yolunu bulabilme yeteneğine sahip eylem, tutum ve alışkanlıklarına tümüne işaret eder. Michel de Certeau’nun tanımlamasında taktikler (2008, s. 54-57) zayıfın sanatı olarak tanımlanır, mekânsızdır ve erkin stratejisinin mekânında işlemek durumundadır. Burada onun “mekânsızlık” kavramı ile ifade ettiği şey, zayıfın sanatı olan taktiklerin ancak strateji mekânlarında gerçekleşmesidir. Taktikler, stratejinin mekânındaki boşlukları kollayıp, çıkarları doğrultusunda fırsatları değerlendirmek adına çaktırmadan yapılan önceden planlanmamış eylemler ve hamleler şeklinde gücün yokluğunda ortaya çıkarken; strateji, yerleşik ve mekâna bağımlıdır; kurala ve düzene vurgu yapar ve gücün varlığı ile ilişkilidir. Bu anlamda taktik ve strateji arasında karşılıklı bir ilişki vardır.

Araştırmamız kapsamında Suriyeli mültecilerin Ankara özelindeki durumu ele alındığında; Suriyeliler oyunun oynandığı alan olarak Ankara’da, kuralları hâkim konumda olanlar tarafından belirlenen ve dolayısıyla kurallarını bilmedikleri kendilerine dayatılan bir alanda ve düzende oyunu oynamaya çalışmaktadır. Bu anlamda yerleştikleri yerde kendilerine bir alan yaratmak amacıyla karşılaştıkları problemler, sosyal dışlanma ve ötekileştirme pratiklerine yani hâkim stratejiye karşı çeşitli taktikler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu taktikler ise Bourdieu’nun ifade ettiği yatkınlıklar bütünü olan “habitus” tarafından şekillenmektedir. Michel de Certeau, strateji kavramıyla gündelik hayattaki tahakküm ilişkilerini devlet ile ilişkilendirerek ele almıştır ancak bu çalışmada kavram Suriyeliler bağlamında ele alındığından, “strateji” kavramı genişletilerek Suriyelilerin maruz kaldığı ve toplumsal hayatın getirdiği tüm tahakküm ilişkilerini kapsayacak şekilde kullanılmıştır.

Araştırmaya konu olan Suriyeli mültecilerin maruz kaldıkları dışlanma mekanizmalarına yönelik Türkiye’deki yazına bakıldığında pek çok önemli çalışma göze çarpar.

Murat Erdoğan'ın çalışmasında (2015) Suriyeli mültecilerin genel özellikleri, göç sürecinde ve sonrasında yaşanan problemler, sosyal dışlanma, toplumsal kabul, misafirlik ve mültecilerin toplumsal entegrasyonu ile ilgili sorunlar ve çözüm önerilerine dair geniş bir perspektif sunulmuştur. Bir diğer çalışmada sosyal dışlanma konusu Kilis ve Gaziantep illeri özelinde ele alınmış ve Suriyeli mültecilerin gündelik hayatta ekonomik, kültürel, mekânsal ve siyasi alanlarda karşılaştıkları dışlanma deneyimlerinin neler olduğuna değinilmiştir (Deniz, Hülür ve Ekinci, 2016). Bir başka çalışma, Ankara'nın Altındağ ilçesinde özellikle de Siteler sanayi bölgesi çevresinde ikamet eden Suriyeli mültecilerin göç, gündelik yaşam, geçim ve sosyal dışlanma deneyimlerini ortaya koymaktadır (Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018). Yerel halk ile kente göç etmiş Suriyeliler arasındaki sosyal ve ekonomik ilişki deneyimleri ile sosyal dışlanmanın görünümüne odaklanılmıştır. Araştırmanın sonucunda yerel halkın Suriyeli mültecilere yönelik dışlayıcı, aşağılayıcı, olumsuz tutum ve davranışlara sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sezen Savran (2020), doktora tezi çalışmasında Suriyeli mültecilerin Ankara'daki mekânsal dağılımı ve Suriyeli mültecilerin barınma, çalışma, kentsel hizmetlerden yararlanma, çalışma dışı zamanlar ve sosyal ilişkiler gibi farklı alanlarda yaşadıkları sosyal dışlanma mekanizmalarına yönelik geliştirdikleri taktikleri ortaya koymuştur. Suriyeli mülteciler ve COVID-19 pandemisi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında; Deniz Mardin ve diğerleri (2020), Suriyeli mültecilerin COVID-19 sürecinde yaşadıkları problemleri; ekonomik, barınma, beslenme ve sağlık hizmetlerine erişim bağlamında değerlendirmiştir. Çalışmada; salgın sürecinde işini kaybeden mültecilerin yaşadıkları ekonomik zorluklara ve sağlık hizmetlerinden yararlanma ve bilgilendirilme konusunda dil engelinin varlığına dikkat çekilmiştir. Selma Akay Ertürk (2020) ise; COVID-19 pandemisinin Türkiye'deki Suriyeli mülteciler üzerindeki etkilerini sosyoekonomik, kültürel ve mekânsal bağlamda değerlendirmiştir. Bir diğer çalışmada da COVID-19 pandemisinin uluslararası hareketlilik ve göçmenliğe ilişkin etkisi üzerine bir değerlendirme yapılmış olup pandemi nedeniyle mültecilerin karşı karşıya kaldığı tehditler ve eşitsizlikler üzerinde durulmuştur (Sirkeci, Özerim ve Bilecen, 2020).

Bu çalışma, Ankara'da yaşayan Suriyeli mültecilerin karşı karşıya kaldıkları sosyal dışlanma mekanizmalarını ekonomik, mekânsal, kültürel ve kamusal hizmetlerden faydalanma durumu şeklinde çok boyutlu bir biçimde

ele alması ve farklı boyutlarda karşılaşılan dışlanma mekanizmalarına yönelik geliştirilen direniş pratiklerinin neler olduğunun açıklaması bakımından önem kazanmaktadır. Aynı zamanda çalışmanın pandemi sürecinde gerçekleşmesi, Suriyeli mültecilerin normal koşullarda maruz kaldıkları farklı boyutlardaki dışlanma deneyimlerinin bu süreçte daha da katlanarak yaşadığı göstermesi açısından da özgün bir çalışma olarak alan yazınına katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Suriyeli mültecilerin maruz kaldıkları sosyal dışlanma mekanizmaları ve buna karşı geliştirdikleri taktiklerin araştırıldığı bu çalışmada, Suriyeli mültecilerin hangi alanlarda ve hangi sebeplerle "dışlandıkları" ve bunun sonucunda yaşadıkları problemlere karşı geliştirdikleri savunma taktiklerinin neler olduğuna odaklanılmıştır. Bu bağlamda Suriyeli mültecilerin gündelik yaşam rutinleri çerçevesinde karşılaştıkları sosyal dışlanma mekanizmalarına dair öznel algılarının doğal bir ortamda gerçekçi ve bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konulmasını sağlayan nitel araştırma yöntemi ve yüz yüze derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışma öncesinde araştırmanın amacı, konusu, yöntemi, problem cümleleri ve katılımcılara yöneltilen mülakat soruları için 2 Mart 2021 tarihinde 17162298.600-63 sayılı yazı ile Başkent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırma Kurulu'ndan etik kurul onayı alınmıştır.

Görüşmeler esnasında katılımcıların cevapları not alınmıştır. Not alma esnasında, katılımcıların mimikleri ve beden hareketlerinin kaçırılmaması adına, bir kişi daha görüşmeye dâhil olmuştur. Bir kişi görüşmeyi gerçekleştirirken, diğer kişi görüşmecilerin ifadelerini yazıya dökmüştür. Görüşmeler en az yirmi dakika en fazla bir saat kadar sürmüştür. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiştir. Çalışmanın bir üniversite öğrencisi tarafından, bir ödev/araştırma için yapıldığı bilgisi verilmiştir. Ek olarak, çalışmaya katılan katılımcılara gizlilik hakkında bilgilendirmeler yapılmış, kişilerin kimlik bilgilerine dair hiçbir soru sorulmayacağı, elde edilen bilgilerin araştırma dışında kullanılmayacağı ve üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda görüşmeyi kabul eden katılımcılardan bilgilendirilmiş onay alınmıştır.

Çalışma kapsamında saha araştırması Altındağ ilçesinde 04.03.2020 ve 07.04.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bunun nedeni Ankara içerisinde Suriyeli

nüfusun en yüksek oranda yerleştiği ilçe olmasıdır. Görüşülen katılımcılara iki şekilde ulaşılmıştır. İlk olarak Altındağ ilçesinde bulunan İltica ve Göç Araştırmaları Merkezinin kadınlar günü etkinliğine katılan ve etkinlik öncesinde görüşmeyi kabul eden altı kadın katılımcı ile görüşülmüştür. Aynı zamanda etkinlik süresince ve sonrasında katılımcıları gözlemlene ve sohbet etme imkânı elde edilmiştir. İkinci olarak, Suriyeli mültecilerin yoğun olarak istihdam edildiği Siteler sanayi bölgesinde üç farklı kurumda mobilya sektöründe çalışan yedi erkek katılımcıya kartopu örneklem tekniği kullanılarak ulaşılmış ve görüşmeyi kabul edenler ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Alan çalışması süreci boyunca, özellikle de Siteler’de mobilya sektöründe çalışan katılımcılar ile yapılan görüşmeler öncesinde birlikte vakit geçirme imkânı ve çalışma ortamlarında gözlemlene şansını elde edilmiştir. Çalışmada örneklem belirlerken ve veri toplama sürecinde araçlar kullanılmıştır. Bu anlamda araştırma kapsamında kartopu örneklem tekniği kullanılarak, görüşmeyi kabul eden tüm Suriyeli katılımcılar ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişiler K1, K2, K3... şeklinde kodlanmış ve gerçek isimleri kullanılmamıştır. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde amaç, katılımcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin düzenlenerek ve yorumlanarak sunulmasıdır.

Her araştırmada olduğu gibi çalışmamızda da belirli sınırlılıklar söz konusudur. Bunlarda ilk ve en önemlisi; araştırmamızın pandemi sürecinde gerçekleşmesidir. Bulaş riski nedeniyle fazla sayıda katılımcıya ulaşmak ve onlarla görüşmek zorlaşmıştır. Göçmenlere yönelik faaliyetlerde bulunan bir dernekte çalışan tanıdığımız aracılığıyla 8 Mart Dünya Kadınlar Günü için bir etkinlik düzenleneceği bilgisine ulaşılmışla, etkinliğe katılacak kadınlarla görüşme imkânına erişilmiştir. Kadın katılımcılarla yapılan görüşmeler dernekte çalışan tercüman yardımıyla Arapça yapılmış ve Türkçeye çevrilmiştir. Derneğe sürekli gelen katılımcıların tercüman olarak yardım eden kişiyi önceden tanımaları kendilerini rahat hissetmeleri açısından faydalı olmuştur. Erkek katılımcılarla yapılan görüşmeler ise Siteler’de çalıştıkları firmada iş yeri ortamında ve aynı zamanda bulaş riskini en aza indirmek amacıyla firmaların önündeki bahçelerde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın pandemi sürecinde gerçekleşmesinin diğer önemli bir sonucu ise katılımcılara yöneltilen bazı sorulara verdikleri cevapları pandemi koşulları çerçevesinde değerlendirmeleri olmuştur. Bu nedenle

yöneltilen sorulara verilen cevaplarda bazı katılımcılar pandemi öncesinde yaşadıkları deneyimleri aktarırken, bazıları da pandemi sürecinde yaşadıkları deneyimleri paylaşmıştır. Yaşanılan sürecin istisnai bir süreç olduğu göz önünde bulundurulduğunda, pandemi koşulları çerçevesinde değerlendirilen cevaplara dikkat çekmek adına katılımcıların bu tür ifadelerine yer verilirken çalışmanın pandemi koşulları çerçevesinde gerçekleştiğini özellikle vurgulama gereksinimi duyulmuştur.

Çalışma kapsamında mültecilere yönelik çalışmalar yapan bir derneğin kadınlar günü etkinliğine katılan 6 kadın katılımcı ve Siteler’de mobilya sektöründe çalışan 7 erkek katılımcı olmak üzere toplamda 13 Suriyeli mülteci ile görüşülmüştür. Katılımcıların yaş grupları dağılımı şu şekildedir; 26-35 yaş aralığında 7 kişi, 36-45 yaş aralığında 4 kişi, 46-55 yaş aralığında 1 kişi ve son olarak 56-65 yaş aralığından ise 1 kişidir. Katılımcıları medeni durum açısından ele aldığımızda 1 kadın katılımcı dışında hepsinin evli ve çocuk sahibi oldukları görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumuna baktığımızda; 5’i ilkökul ve dengi, 4’ü ortaokul ve dengi, 2’si lise ve dengi ve son olarak 2’si üniversite ve dengi okullardan mezundur. Katılımcılardan pasaportla giriş yaptığını ifade eden bir kadın katılımcı dışında diğer hepsi geçici koruma kimliğine sahiptir. Katılımcıların çalışma durumlarına baktığımızda kadın katılımcıların çalışmadıkları ve kendilerini “ev hanımı” olarak nitelendirdikleri görülmektedir. Erkek katılımcıların tümü Siteler’de mobilyacılık sektöründe işçi olarak çalışmaktadır. Katılımcılardan Keçiören semtinde yaşayan 1 kadın katılımcı dışında geri kalan hepsi Ankara’nın Altındağ ilçesinin çeşitli mahallelerinde yaşamaktadır. Katılımcılardan 2’si Doğanstepe Mahallesi, 5’i Ulubey Mahallesi, 2’si Önder Mahallesi ve son olarak 3’ü de Solfasol Mahallesi’nde yaşamaktadır. Tablo 1’de katılımcıların demografik özelliklerine yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırma kapsamında konuya ilişkin sorular ve katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler, dört başlık altında analiz edilmiştir. Bunlardan ilki “Ekonomik Dışlanma” başlığıdır. Bu başlık, konunun bütünlüğünün sağlanması ve anlaşılmasının kolaylaşması amacıyla “İşgücü Piyasasından Dışlanma”, “Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma: Yoksulluk” ve “Ekonomik Dışlanmaya Yönelik Geliştirilen Taktikler” şeklinde üç alt başlığa ayrılmıştır. Bu başlık altında, Suriyeli mültecilerin iç savaş sonucunda yaşadığı mülksüzleşme du-

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Eğitim Durumu	Meslek	Geçici Koruma Kimliği	Yaşadığı Yer/Semt	Bulunma Süresi (Yıl)
Katılımcı 1 (K1)	Kadın	60	Evli	8	İlkokul	Ev hanımı	Yok	Doğantepe	2
Katılımcı 2 (K2)	Kadın	29	Evli	1	Üniversite	Ev Hanımı	Var	Ulubey	4
Katılımcı 3 (K3)	Kadın	30	Bekâr	-	İlkokul	Ev Hanımı	Var	Keçiören	1
Katılımcı 4 (K1)	Kadın	52	Evli	5	Ortaokul	Ev Hanımı	Var	Solfasol	6
Katılımcı 5 (K5)	Kadın	34	Evli	5	İlkokul	Ev Hanımı	Var	Solfasol	4
Katılımcı 6 (K6)	Kadın	41	Evli	6	Ortaokul	Ev Hanımı	Var	Ulubey	4
Katılımcı 7 (K7)	Erkek	36	Evli	5	Lise	Mobilya Sektörü-İşçi	Var	Doğantepe	6
Katılımcı 8 (K8)	Erkek	26	Evli	3	İlkokul	Mobilya Sektörü-İşçi	Var	Önder	7
Katılımcı 9 (K9)	Erkek	33	Evli	4	Üniversite	Mobilya Sektörü-Nakliye	Var	Ulubey	5
Katılımcı 10 (K10)	Erkek	41	Evli	6	İlkokul	Mobilya Sektörü-İşçi	Var	Ulubey	6
Katılımcı 11 (K11)	Erkek	29	Evli	4	Lise	Mobilya Sektörü-İşçi	Var	Solfasol	4
Katılımcı 12 (K12)	Erkek	37	Evli	4	Ortaokul	Mobilya Sektörü-İşçi	Var	Önder	4
Katılımcı 13 (K13)	Erkek	31	Evli	2	Ortaokul	Mobilya Sektörü-İşçi	Var	Ulubey	6

rumu, Türkiye’de istihdam alanına dâhil olma, çalışma koşulları, alınan ücretler ve işgücü piyasasında karşılaşılan zorluklar ve bunlara yönelik geliştirdikleri direniş biçimleri ele alınmıştır. İkinci başlık ise “Mekânsal Dışlanma” başlığıdır. Bu başlık altında Suriyeli mültecilerin göç sonrasında Türkiye’de barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yer seçimleri, bu seçimleri etkileyen faktörler, bu süreçte yaşanan zorluklar ve bu zorluklarla baş etmek için geliştirilen taktikler ele alınmıştır. Üçüncü başlık “Kültürel Dışlanma” başlığıdır. Bu başlık altında dışlanmanın önemli bir boyutunu meydana getiren ve tüm boyutlarını besleyen kültürel farklılıklara odaklanılmıştır. Bu kapsamda Suriyeli mültecilerin, yerel halkla olan ilişkileri,

ortak kamusal alan paylaşım deneyimleri ve bu alanda yaşadıkları olumsuzluklarla başa çıkma taktikleri analiz edilmiştir. Son olarak dördüncü başlık olan “Sosyal hizmetlerden dışlanma” başlığında ise, Suriyeli mültecilerin Türkiye’de onlara sunulan eğitim, sağlık, ulaşım, sosyal yardım destekleri, ve benzeri temel hizmetlerden faydalanma durumları, bu hizmetlere erişimde yaşanan zorluklar ve bu zorluklarla baş etmek adına geliştirdikleri taktikler analiz edilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen başlıklar Bourdieu’nun “alan, habitus ve sermaye türleri” kavramları ile Michel de Certeau’nun “strateji ve taktik” kavramları çerçevesinde analiz edilmiştir.

Ekonomik Dışlanma

Ekonomik dışlanma mekanizmaları; işgücü piyasası içinde karşılaştıkları dışlanma ve buna bağlı olarak gelişen mal ve hizmet piyasasından dışlanma şeklinde iki ayrı başlık şeklinde ele alınacak ve bu dışlanma mekanizmalarına karşı geliştirdikleri taktiklere yer verilecektir.

İşgücü Piyasasından Dışlanma: Suriyeli mültecilerin ekonomik alanda yaşadıkları dışlanma mekanizmalarının neler olduğunu öğrenmek amacıyla ilk etapta; katılımcılara hâli hazırda bir işte çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur. Verilen cevaplar doğrultusunda görüşülen tüm erkek katılımcıların bir işte çalıştığı sonucuna ulaşıırken; kadın katılımcıların bir işte çalışmadığı ve kendilerini “ev hanımı” olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Bu doğrultuda katılımcıların çalıştıkları işi ne şekilde buldukları, bu işi bulurken birinden yardım alıp almadıkları, ne tür zorluklarla karşılaştıkları ve bunların üstesinden nasıl geldikleri şeklinde sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda Suriyeli mültecilerin etkinleştirdikleri sosyal sermayeleri sayesinde çalıştıkları işi Ankara’da yaşayan akrabaları veya tanıdıkları aracılığıyla buldukları görülmektedir. İş arama evresinde karşılaşılan zorluklar genellikle dil bilmemekten kaynaklanan iletişim sorunu ve Ankara’yı bilmemekten dolayı karşılaşılan zorluklar şeklinde ifade edilmiştir. İşte bu zorluklara karşı Suriyeli mülteciler göçmen ilişkiler ağı sayesinde hemşehrileri ya da akrabalarından yardım almak taktiklerini uygulamışlardır. Örneğin;

Buradaki akrabalarımız iş var dediler biz de duyduk geldik. Onlar da Siteler’de çalışıyor, memnunnardı. Biz gelince yardımcı oldular 2-3 hafta aradık bu işimi. Ankara’yı hiç bilmiyordum, dili hiç bilmiyordum, anlaşması çok zordu, o yardımcı oldu yoksa çok zorlanırdım (K7, Erkek).

Tanıdıkları ya da akrabaları yardımıyla işgücü piyasasına dâhil olan Suriyeli mültecilerin ekonomik alanda karşılaştığı dışlanma mekanizmalarının diğer boyutunu işgücü piyasasının içinde karşılaştıkları problemler oluşturmaktadır. İşverenler, Suriyeli işçileri kayıtsız biçimde istihdam etme durumunu bir strateji olarak benimsemiştir. Bunu destekler biçimde Siteler’de mobilya sektörüne bakıldığında firmaların Çalışma Yönetmeliği’nde bulunan, işyerlerinin Türk vatandaşı işçilerin %10’unu geçmeyecek kadar Suriyeli işçi çalıştırılabileceği yönündeki kuralın uygulanmadığı görülmektedir. Yapılan saha çalışmasında mobilya sektöründeki bu firmaların çoğun-

luğunda en az 4-5 Suriyeli işçinin çalıştığı görülmüştür. Türkiye’deki Suriyeli mülteciler yazınında sıkça rastlandığı gibi düşük statülü, düşük ücretli, emek yoğun ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar ve Ankara özelinde bu sektörlerden biri de Siteler’deki mobilyacılık sanayisidir (Bakioğlu Artar ve İzmir, 2019). Buna paralel olarak katılımcıların iş gücü piyasasında yaşamını sürdüreceği geliri elde etme amacıyla, çoğunlukla kayıt dışı ve güvencesiz olarak düşük ücretler karşılığında çok uzun saatlerde ve zorlu çalışma koşullarında her an işten atılma endişesiyle çalıştığı görülmektedir.

Kocam Suriye’de kendi dükkânı vardı patrondu, burada işçi oldu. Günlük olarak alıyor parasını, düzenli değil. Çok çalışıyorlar 12 saat çalışıyorlar, çok zor oldu onun için (K6, Kadın).

Katılımcının ifadesinde görüldüğü üzere, yaşanan zorunlu göçün etkisiyle eşinin yer aldığı toplumsal tabakada bir değişim yaşanmış olup; üst tabakadan alt tabakaya doğru bir geçiş görülmektedir. Zorunlu göç öncesinde ülke-lerinde yaşamalarını kendi iş yerlerinde yaptıkları üretimle sürdüren katılımcı, göçün ardından Türkiye’de başkalarının sahipliğindeki üretim araçlarına bağımlı hâle gelmiştir. Türkiye’de işgücü piyasasına ucuz işgücü olarak dâhil olan Suriyeli mültecilerin zorlu çalışma koşullarını katılımcılar şu şekilde ifade etmiştir:

İş konusunda güvence yok, maaşımız çok düşük oluyor göçmeniz diye. Bak benim kardeşim tekstil fabrikasında işçi olarak çalışıyor mesela kardeşim 800 lira alıyorsa Türk işçi 2000’den fazla alıyor ve sigortalı. Bu da ayrımcılıktır (K9, Erkek).

Çok uzun saatler çalışıyorum burada Suriye’de hiç böyle değil. Burada sabah 8, akşam 6-7’ye kadar. Bazen daha çok çalıştığımız da oluyor. Haftanın her günü çalışıyorum ama virüs olunca hafta sonu kapalı oluyor dükkân. Sigortamız yok, çok yüksek para almıyorum haftalık 400 lira onunla zorla ayın sonunu getirebilirsek (K11, Erkek).

Sahada edinilen bulgulardan hareketle iç savaş yüzünden yaşam kaynaklarından koparılan ve emeklerinden başka satacak bir şeyleri kalmayan Suriyeli mültecilerin, ülkelerinde bulunan üretim ilişkileri ve üretim araçlarından kopararak mülksüzleşmelerinin sonucunda Türkiye’de yeni üretim ilişkileri ve üretim araçlarına bağımlı hâle gelmektedirler. Bu durum Marx’ın ilkel birikim kavram-sallaştırmasıyla açıklanabilir.

Suriyeli mültecilerin dâhil oldukları yeni üretim ilişkilerini düzenleyen belirli hukuki düzenlemeler söz konusudur. Bunlar Geçici Koruma Yönetmeliği ve Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'tir. Bu hukuki düzenlemeler; uluslararası hukukun askıya alınması anlamında "istisnai" üzerine kurulu olan ve göçmenlerin varlığını "geçici" olarak tanımlayan; yürütmeye ve idareye sınırsız bir yetki tanıyan ancak Suriyeli mültecileri hukukun bir öznesi kılmayan ve onlara herhangi bir hak tanımayan düzenlemelerdir. Bu durum Suriyeli mültecilerin ucuz iş gücü olarak iş gücü piyasalarına dâhil olmalarının temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Suriyeli mülteciler istisnai hukuki düzenlemeler aracılığıyla idare zoruyla ucuz çalıştırılmaya mahkûm edilmiş işçiler hâline gelmekte ve dâhil olduğu yeni üretim ilişkilerinde hiçbir hakkı olmayan, yerli işçilerden çok daha düşük ücretlere razı olan kişiler hâline gelmektedir (Gire, 2017, s. 33-45)

Kendisi çalışmayan ancak oğlunun çalışma hayatı hakkında bilgiler veren Katılımcı 1'in ve Katılımcı 10'un ifadeleri, Suriyeli mültecilerin zorlu çalışma koşullarını özetler niteliktedir:

Oğlum çok çalıştırıyorlar, çok yoruluyor. Zayıfladı buraya geldiğinden beridir. Elleri, kolları yara bere içinde. Simsiyah ellerle eve geliyor, sabun çıkarmıyor kirini. Çamaşırları yıkadığımız deterjan (toz deterjanı kast ediyor) ile yıkıyor elini çıkısın diye. Dışlanma bu da, diğer arkadaşlarında mı böyle oğlum diyorum, yok anne diyor (K1, Kadın).

Oğullarım da kaçak çalışıyor biri 15 yaşında Ulus'ta Sobacılar Çarşısında, çırak. Eşyaları taşıyor, ustaya yardım ediyor, müşterilere bakıyor, getir götürme işleri yapıyor. Günlük 40 lira falan alıyor az yani, yemeğini falan karşılıyorlar. Hem para az hem hırpalıyor ustası bazen, dövüyor, vuruyor. Sinirini ondan çıkarıyor (K10, Erkek).

Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki işgücü piyasalarına dâhil olmasını düzenleyen Çalışma Yönetmeliği'ne göre; çalışma izni geçici koruma kimliğine sahip olan Suriyeli mülteciler adına her yıl yenilenmek suretiyle yalnızca işyeri sahibinin alabildiği ve yalnızca kayıtlı olduğu ilin sınırları içinde geçerli olan bir düzenlemedir. Bu düzenleme ve yarattığı zorluklara karşı Suriyeli mülteciler işgücü piyasalarına dâhil olabilmek adına enformel sektörlerde çalışmayı bir taktik olarak kullandığı görülmektedir. Bazı katılımcılar, kayıtlı oldukları illerde iş bulamadıkları için Ankara'ya geldiklerini ancak kimlikleri farklı şehir

üzerinde kayıtlı olduğu için Ankara'da işyeri sahiplerinin çalışma izni çıkartmadığını bu yüzden kayıt dışı ve güvencesiz olarak çalışmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda bu durumun onları karşı karşıya bıraktığı her an işinden olabileme tehdidi hakkındaki endişelerini şu şekilde anlatmışlardır:

Kocam Siteler'de çalışıyor. Ama düzensiz çalışıyor burada, çünkü kimliği Adana üzerine kayıtlı (K2, Kadın).

Kaydım yok çünkü kimliğim Gaziantep'e kayıtlı bu sebeple sigorta yapmadılar. Orada Suriye'den gelenler çok, iş bulmak zor, o yüzden buraya geldik. Burada çok çalışıyoruz, uzun saatlerde ve işimiz çok ağır ama karşılığında çok para almıyorum. Türklerin aldığımdan az alıyorum, ama mecburum çalışmak gerekli, çocuklarım var, eşim var bakmam gerekli onlara (K10, Erkek).

Kaydım burada değil o yüzden kaçak çalışmak zorundayım. Zaten burada kayıtlı olanlara da sigorta yapmıyorlar gördüğüme göre, korkuyoruz aslında bu şekilde çünkü hiçbir güven yok kovsa kovar, bir şey yapamam (K12, Erkek).

Suriyeli mültecilerin yaşadığı göç hareketi bir *madunluk* durumunu ortaya çıkarmıştır. Literatürde Gramsci'nin ilk kez hegemonya modelini oluştururken ezilen anlamında kullandığı ve daha sonra Spivak tarafından kuramsal bir boyut kazandırılan *madunluk* kavramı, konuşamayan, konuşmadığı için *madunluğu* yazgılan ve ancak konuşmakla *madunluktan* kurtulabilecek olan toplulukların dışlayıcı ya da ayrımcılık üreten mekanizmalar karşısındaki konumunu ifade etmektedir (Alpman ve Yarcı, 2017, s. 463). Katılımcıların çoğu çalışma koşullarından duydukları memnuniyetsizlikleri dile getirirler de, gerek kayıt dışı çalışmanın getirdiği "hak arayamama" durumundan ötürü; gerek yaşamak ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmak zorunda oluşları nedeniyle işlerini kaybetmemek adına yaşadıkları sömürü ilişkisine karşı "çatışmaktan kaçınma" ve "haksızlıklara karşı sessiz kalma" gibi taktikler uygulamaktadır. Bu durumda Suriyeli mültecilerin sessiz kalma, talepte bulunmama ve hak aramama hâli, onların işgücü piyasasına daha kolay dâhil olmalarını sağlarken; bir yandan da onların işgücü olarak sağlamlarına, güvenliğine, aşılanmasına, güvenlikten mahrum olmasına neden olmaktadır.

...Küçük bebeğimiz var, bu işe ihtiyacı var o yüzden patronu ne derse yapıyor, iyi geçinmeye çalışıyor. İşinden memnun değil hem zor, hem az maaş, Türklerin yarısı kadar para alıyor ama bu işe mecbur olduğu için susmak kat-

lanmak zorunda. Bu dönemde bir daha iş bulamaz çünkü herkes işini kaybediyor virüs yüzünden (K2, Kadın).

Bir işim var çok şükür ki, para yetmiyor çalıştığımın karşılığı hak bu değil ama diyemem ki patrona paramı artır. Dese ki bana beğenmiyorsan git yerine başkasını alırım. İşsiz kalırım bu dönemde. Ters düşmemek gerek o yüzden sesimi çıkarmıyorum, zaten kayıt yok (K10, Erkek).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere yaşadıkları zorunlu göç hareketiyle geride evlerini, topraklarını ve ülkelerini bırakan Suriyeli mültecilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereken tüketim maddelerinin sağlanması zorunluluğu onların göç ettikleri ülkede kötü yasal düzenlemelere tabi olarak üretim ilişkilerine dâhil olmaya zorlamıştır. Aynı zamanda bu zorunluluk Suriyeli mültecilerin haksızlıklara karşı sessiz kalma taktiğini kullanarak işgücü piyasasında kendine bir yer edinme çabasıyla sömürü ilişkilerine razı olmak zorunda kalışını beraberinde getirmiştir.

Mal ve Hizmet Piyasasından Dışlanma, Yoksulluk: İç savaşa bağlı olarak zorunlu göçün yarattığı etkiyle mülksüzleşen bundan dolayı yoksulluk içinde olan Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye geldiklerinde de işgücü piyasalarına ucuz işgücü olarak dâhil olmaları ve bunun sonucu olarak sahip oldukları düşük gelir, içinde buldukları yoksulluk durumunu gittikçe artırmaktadır. Katılımcıların hemen hemen hepsinin yaşadıkları en büyük problemin yoksulluk ve buna bağlı olarak geçim sıkıntısı olduğunu ifade ettikleri görülmüştür. Çoğunun, sahip olunan düşük gelirle öncelikli olarak hayatlarını devam ettirmelerini sağlayacak en temel ihtiyaçlar olan barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya çalıştıklarını ifade ettikleri görülmektedir:

Çok az maaş alıyor, maaşının yarısı ile kirayı ödüyoruz, kalanı ile faturaları ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılıyoruz, ama yetmiyor. Bak [çocuğunu gösteriyor] benim bir tane çocuğum var yine yetmiyor, çok çocuğu olanların durumu çok kötü, herkes borçlandı. Bakkaldan borç alıyoruz (K2, Kadın).

Bunun yanında katılımcılarımızın çoğu ekonomik anlamda yaşadıkları problemleri anlatırken özellikle de pandemi süreciyle birlikte içinde buldukları zorlu ekonomik koşulların ve yoksulluğun daha da arttığını ifade etmişlerdir. COVID-19 pandemisinin küresel anlamda çok boyutlu etkileri özellikle de ekonomik alanda kendini hissettirmektedir. Virüs yayılımını azaltmak amacıyla alınan tedbirler sonucunda çeşitli sektörlerde

yaşanan kapanmalar ve uygulanan yasaklar birçok sektör olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu çerçevede bir katılımcının pandemi sürecinin ekonomik alanda yarattığı olumsuz koşullar sonucunda maaşlarında kesintiler ve gecikmeler olduğunu ifade ettiği görülmektedir:

Durumumuz hiç iyi değil, her şeyimiz orada kaldı. Ev, iş, çok az parayla geldik o da bitti gitti. Şimdi evde eşim ve oğlum çalışıyor ama yetmiyor. Ancak kirayı, faturaları ödüyoruz, kalanla da bebek masrafları, yiyecek falan alıyoruz o da zar zor. Ayın sonuna kadar nasıl olacak düşünüyoruz virüs döneminde daha kötü oldu, herkesin durumu çok kötü (K6, Kadın).

Maaş yetmiyor, en büyük sıkıntı bu. Öncelik kirayı ödemek geri kalanla da yaşamaya çalışıyoruz. Zaten az para alıyorduk şimdi virüsle iyice azalma, gecikme oldu, masraf çok. Ama herkes zor durumda yapacak bir şey yok. Yaşamaya çalışıyoruz (K8, Erkek).

Düzenli bir geliri olmayan Suriyeli mültecilerin ise yoksulluğu daha yüksek boyutlarda yaşadığı görülmektedir. Eşi Suriye'de olan ve kendisinin de burada düzenli bir geliri olmadığını ifade eden katılımcı 5, Kızılay Kart için başvurduğunu ama bir sonuç alamadığını bu yüzden borç alarak ve ufak tefek terzilik işleri yaparak zorlukla geçindiğini ifade etmiştir:

Önceden eşim para yolluyordu ama artık yollayamıyor. Komşu ve arkadaşlardan yardım olarak geçiniyorum. Yardıma başvurduğum ama sonuç gelmedi. Makine aldım ufak tefek işler yapıyorum, komşular bana getiriyor bir işleri olunca yardım olsun diye. O şekilde de biraz para kazanıyorum ama zor geçiniyorum. Ben hiç çalışmadım burada iş bulamam, yapamam. Eşimin gelmesini istiyorum, o çalışır bize bakar (K5, Kadın).

Eşinin rahatsızlığından dolayı tek geçim kaynakları Kızılay Kart olduğunu belirten katılımcı 4 ise içinde buldukları yoksulluğu şu şekilde aktarmıştır:

400 TL kira ödüyoruz, Kızılay Kartı ile ödüyoruz. Zorlanıyoruz, gelir yok onunda çoğu kiraya gidiyor çok zor geçiniyoruz (K4, Kadın).

Katılımcıların ifadelerinden görüldüğü üzere Suriyeli mülteciler ekonomik dışlanmanın yoksulluk boyutunu güçlü bir biçimde yaşamaktadır. Bu süreçte kazandıkları düşük geliri öncelikli olarak hayatlarını devam ettirmelerini sağlayacak en temel gıda ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak için harcamaktadır. Karşılaştıkları bu zorlu ekonomik koşullar, zayıfların öteki oldukları gücünün

alanında hayatlarını devam ettirebilmek adına kendi çıkarı doğrultusunda, kendilerine bir yer açmak amacıyla “taktikler” geliştirmesini zorunlu hâle getirmektedir.

Ekonomik Dışlanmaya Yönelik Geliştirilen Taktikler:

Büyük bir geçim sıkıntısı ve yoksullukla mücadele içinde olduklarını ifade eden katılımcıların ekonomik anlamda yaşadıkları bu dışlanmaya karşı çeşitli taktikler geliştirdiği görülmektedir. Bunlardan ilki sahip olunan düşük gelirleri artırmak ve ailenin geçimine katkıda bulunmak adına hanede çalışmaya elverişli olan herkesin bir işte çalışmasıdır. Buna bağlı olarak sahada edinilen bulgulara göre Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu yoksulluk durumu çocuk işçiliği sorununu gündeme getirmektedir. Ankara’da Suriyeli mülteciler ile ilgili yapılan bir çalışmada onların yoksullukla baş edebilmek ve hane gelirini artırabilmek için kadınların da çalışmaya başlaması ve çocuk işçi gücünden yararlanma gibi taktikler geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır (Savran, 2020, s. 218). Göç sonrasında yaşanan ekonomik problemler sonucunda aile bütçesine katkıda bulunması için okula gitmek yerine çalışmak zorunda olan mülteci çocuklar erken yaşlarda büyük sorumluluklar üstlenmekte, son derece ağır çalışma koşulları ve düşük ücretlerle işverenler tarafında istismar edilmektedir. Çalışma kapsamında da bu durumun örneklerine rastlanılmıştır:

Oğlum var küçük 13 yaşında, okulu yarıda kaldı savaş yüzünden. Buraya gelince çalışmak zorunda kaldı okula gidemedi, para lazımdı eşim hastaydı. Bu yüzden araba lastikçide günlüğü 20 Liraya işe girdi. Diğer oğlum da 16 yaşında o da Siteler’de çalışıyor işçi olarak onun maaşı daha iyi ama işi ağır. Suriye’de okuyordu başarılıydı. Onların okumasını çok isterdim, hayal ederdim. Durumumuz düzelse bir gün tekrar okula devam etmelerini çok istiyorum (K6, Kadın).

Ben çalışıyorum, oğullarım da çalışıyor biri 15 yaşında Ulus’ta çarşıda çıraklık yapıyor. Diğeri burada Önder’de tanıdığımızın yanında ikinci el mağazasında çalışıyor nakliyecisi olarak. Eşim rahatsız, küçük bebek var o yüzden masraf çok olduğu için ne iş bulursak çalışıyoruz (K10, Erkek).

Katılımcı 13’ün ifadesi ise pandemi süreciyle birlikte yüz yüze eğitime ara verilmesiyle birlikte çevrimiçi eğitime geçişin, zorlu ekonomik koşullar içinde olan Suriyeli mülteci çocukların çocuk işçiliği sorununu gündeme getirmesi bakımından ilgi çekicidir.

Hepimiz çalışıyoruz, savaşta her şeyimiz gitti, burada her şey en baştan. Ben burada çalışıyorum işçi olarak. Büyük

oğullarımı evlendirdim, küçük olan da okula gidiyordu ama şimdi okul olmadığı için fırına verdim orada çalışıyor. Kızım Suriye’den tanıdıklarımızın yanında giyim mağazasında çalışıyordu ama virüsten dolayı işler azaldı diye çıkarmak zorunda kaldılar işten (K13, Erkek).

Suriyeli mültecilerin düşük gelir düzeyleri sonucunda yoksullukla baş etmek için hanedeki tüm bireylerin çalışması eğiliminde olmasına karşın, çalışma hayatı konusunda cinsiyete göre farklılaşma olduğu görülmektedir. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, kadınların işgücü piyasasından neredeyse tamamen dışlandıkları ve daha çok ev, eş ve çocuk döngüsü içine yani “özel alan” a hapsedildiği görülmektedir. Bunun temelinde ataerkil toplumun, kadınlara ve erkeklere ayrı olarak atfettiği toplumsal cinsiyet rolleri vardır. Cinsiyetlere atfedilen roller bağlamında kadının toplumsal konumu “annelik” vurgusuyla ön plana çıkmakta ve kadının yeri ailesi ve ev yaşamıyla sınırlanmaktadır (Scott, 2010, s. 119-126). Bu çerçevede çalışmada az sayıdaki kadın katılımcı, evlerinde küçük terzilik işleri yaparak düzensiz bir gelir elde ettiklerini belirtse de çoğu kadın katılımcının herhangi bir işte çalışmadığı ve bütün zamanlarını ev içi alanda geçirdikleri görülmektedir. Katılımcılar Covid-19 pandemisinin de etkisiyle ihtiyaç olmadıkça dışarı çıkmadıklarını ifade etmişlerdir ancak kadınların ev içi alana hapsolmesi durumunu yalnızca göçün bir sonucu olarak nitelendirmek doğru bir saptama olmayacaktır. Nitekim çoğu kadın katılımcı Suriye’deyken de bir işte çalışmadıklarını belirtirken bazı katılımcılar da sağlık durumları elverişli olmadığı için çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Buna rağmen göç sonrasında yaşanan geçim sıkıntısı nedeniyle bazı kadın katılımcıların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmaya istekli oldukları ancak eşlerinin buna çok sıcak bakmadığını ifade ettikleri ve bu durumun ataerkil düşüncelerden beslenen kültürel özelliklerden kaynaklı olduğu görülmektedir:

Ben çalışmıyorum. Burada yapabileceğim iş yok. Evlere temizliğe gitmek istedim ama eşim izin vermedi uygun olmaz dedi. Eşim çalışıyor, onunla geçinmeye çalışıyoruz... Benim terziliğim de var. Evde kendimce yapıyorum ama dikiş makinem yok, alamadık. İhtiyaç olmadıkça evden çıkmıyorum, ev işi yapıyorum, küçük çocuk var onunla ilgileniyorum (K2, Kadın).

Ben de çalışmayı isterim ama Suriye’deyken hiç çalışmadım evdeydim, bilmiyorum. Burada çalışsam iyi olur ama uygun iş bulmak zor olur, eşim de istemiyor, çocuklarla ilgilenmemi istiyor (K6, Kadın).

Karım da istiyor iş burada ama ben normalde çalışsın istemem bence kadın evde durmalı ama durumumuz kötü, para lazım olur dedim o yüzden, virüs bitsin, çocuklar biraz büyüsün de... (K10, Erkek).

...Eşim çalışmıyordu Suriye’de burada da ev hanımı. Zaten bilmiyor dediğim gibi. Eğitimi yok onun, git fabrikada işçilik yap diyemem, istemem, uygun olmaz bayan için. Ben zorlanıyorum o nasıl yapacak. Zaten küçük çocuklar var onlarla yapamaz, bakacak kimse yok (K11, Erkek).

Katılımcıların çalıştıkları işlerden elde ettikleri düşük gelirlerin ailelerinin geçimlerini sağlama konusunda yeterli olmaması nedeniyle yoksullukla baş etmeye yönelik geliştirdikleri bir diğer taktik ise “ek işlerde” çalışmak olduğu görülmektedir. Katılımcıların ek iş olarak nitelendirdikleri işler, özellikle çalışma dışı zamanda ve genellikle hafta sonu tatil günlerinde yaptıkları boya-badana, tadilat ve tesisat işleri gibi geçici düzensiz işleri kapsamaktadır. Çalışmanın pandemi süreci içerisinde gerçekleşmiş olması nedeniyle ek iş yaptığını belirten katılımcıların çoğunun pandemi koşullarına uygun olarak alınan tedbirlerin ve uygulanan çeşitli kural ve yasakların da etkisiyle ek iş yapma imkânlarının azaldığını belirttikleri görülmektedir.

Para yetmeyince başka işlerde de çalışmak zorunda kalıyorum. Buradaki çoğu kişi öyledir, ne iş bulursa yapar. Koronadan önce pazar günleri tatillerde evlere boyaya, tadilat işlerine falan gidiyordum, daha ucuza yaptığım için müşteri buluyordum bu civarda. Ama şimdi yasak var ya hafta sonları, bir de kimse evine yabancı almak istemiyor zorunda kalmayınca o yüzden iş olmuyor. Ama yine de bir gelir oluyordu benim için o açıdan iyi (K7, Erkek).

... Ben Suriye’de hırdavat işi yapıyordum. Kendi iş yerim vardı. O yüzden tamir, tesisat işlerinden anlarım, biliyorum. O yüzden yapıyorum fazladan iş olarak para kazanmak için. Buradakiler biliyor beni, bir sorun olduğunda çağırır tanıdıklar iş için (K11, Erkek).

Bunun dışında bir katılımcımız ise, işçiliğin yanında aynı zamanda ek iş olarak apartman görevlisi olduğunu ifade etmiştir:

...Maaş yetmiyor, borçlar birikiyor onları ödemek için başka iş yapmak gerekiyor buranın dışında da. İnşaatlara gidenler var, boyaya gidenler var, kamyonlara mal yüklemeye gidenler var mesela 70-80 liraya yapıyorlar. Ne iş bulurlarsa koşuyorlar. Ben de oturduğum apartmanın görevlisi ayrılınca bize sordular siz yapar mısınız diye. Kabul ettik, çok iyi oldu. Ben isteyken eşim bakıyor. Çöpleri

topluyoruz, temizliğini yapıyoruz binanın, bahçenin; para geçiyor oradan da elimize şükür (K12, Erkek).

Katılımcı 9’un ise yoksulluğa karşı geliştirmiş olduğu taktik son derece dikkat çekicidir. Suriye’de üniversitede kimya eğitimi aldığı ve kimyager olduğunu ifade eden katılımcı eğitim yoluyla elde ettiği kültürel sermayesini kullanarak Türkiye’de ek iş olarak parfüm üretmekte ve satmaktadır. Sermaye türleri birbirlerini dönüştürebilme özelliklerine sahiptir. Dolayısıyla Katılımcı 9’un kültürel sermayesini doğrudan paraya dönüştürebilen kaynaklar anlamında ekonomik sermayeye dönüştürdüğünü görmekteyiz. Buna benzer bir durumu yoksullukla başa çıkma konusunda Katılımcı 11’in kullandığı taktikte görmekteyiz. Katılımcının kendi çıkarlarını gerçekleştirmek üzere aktive ettiği sosyal ilişkileri anlamına gelen sosyal sermayesini ve kültürel sermayesini kullanarak, Şanlıurfa, Gaziantep ve benzer sınır illerinde bulunan ve Suriye’ye özgü ürünlerin imalatını yapan işletmelerdeki tanıdıklarıyla bağlantı kurarak, Suriye’ye özgü yöresel ürünleri Ankara’ya getirip Suriyelilere satmaktadır.

...Suriye’den akrabalarım aracılığıyla oradan ürünler getiriyordum önceden, şimdi Antep’te, Urfa’da falan tanıdıklarım var Suriye ürünlerini üreten satan, onlar aracılığıyla getiriyorum. Buradaki tanıdıklar, akrabalar falan istediklerini söylüyor, sipariş gibi oluyor ben aracı oluyorum, getirtiyordum. Aslında artık Önder’de Halep gibi oldu her şey var, bulunuyor o yüzden eskiden daha iyiydi. Ama daha uyguna geleceği zaman, burada bulamadıkları bir şey olunca bana söylerler, tanıdıklar oluyor, özel siparişleri. Ben de ileride kendim esnaflık yapmak istiyorum (K8, Erkek).

Ben kimya bölümü mezunuyum, diplomam var ama burada işimi yapamıyorum. Çeşitli esanslardan, kişilere özel kokular yapıyorum, beğenilerine göre. Mesela burada çalışan muhasebeci abla var ona yaptım birkaç kez sattım, onun kardeşlerine yaptım, beğendiler. Eşim aracılığıyla da başka bayanlara satıyoruz tanıdık. O götürüyor yaptıklarını gösteriyor onlara (K9, Erkek).

Bunlara benzer olarak iki kadın katılımcımız düzenli bir işi olmadığını belirtmesine karşın, Suriye’de iken terzilik yaptıklarını ve ekonomik sorunlarla baş edebilmek ve aile gelirine katkı sağlayabilmek adına Türkiye’de de evden terzilik yapmaya devam ettiklerini belirtmişlerdir. Bu şekilde az da olsa para kazandıklarını ve aynı zamanda kendisi ve çocukları için kıyafet dikerek bu masrafı azalttıklarını ifade etmişlerdir.

...Makine aldım ufak tefek işler yapıyorum, komşular bana getiriyor bir işleri olunca yardım olsun diye. O şekilde de biraz para kazanıyorum ama zor geçiniyorum (K5, Kadın).

...Benim terziliğim var, dikiş yapıyorum evde. Bizim çocuklar içinde dikiyorum, kendime, eşime ondan kıyafet için masraf olmuyor. Komşular, buradaki tanıdıklara da yapıyorum, az fiyatlı olunca bana getiriyorlar tanıdıkları için beni. Burada evlenen kızlara gelinlik dikmişim mesela birkaç kez, daha iyi bir makine istiyorum ama pahalı fiyat (K6, Kadın).

Katılımcıların ekonomik sorunlarla baş etme taktiklerinden bir diğeri ise "tanıdıklardan ya da akrabalarından borç alma" şeklindedir. Bu anlamda Suriyeli mültecilerin akrabalık ya da hemşehrillik ağlarını etkin hâle getirerek içinde buldukları zorlu ekonomik koşulları aşmaya çalıştığı görülmektedir. Suriyeli ailelerin ve esnaf dükkânlarının yoğun olduğu semtlerde yaşayan birçok katılımcı akrabalarına, tanıdıklarına, mahallelerindeki Suriyeli esnafa borçlu olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Buna bağlı olarak yeterli finansal sermayesi olmayanların Suriyeli esnafın temel ihtiyaçlarına yönelik günlük alışverişlerini borç olarak yapıp daha sonra ödemesi gibi yardımlaşma ilişkilerinin söz konusu olduğunu ifade etmişlerdir.

Memleketten çocuklar para gönderiyor, borç alıyoruz ya da akrabalarından, yardım almıyoruz burada. Baş edemiyoruz yokluk içindeyiz, durum kötü (K1, Kadın).

...Bak (çocuğunu gösteriyor) benim bir tane çocuğum var yine yetmiyor, çok çocuğu olanların durumu çok kötü, herkes borçlandı. Bakkaldan borç alıyoruz (K2, Kadın).

Çalışmanın pandemi sürecinde gerçekleşmesiyle bağlantılı olarak; çoğu katılımcımızın geçim sıkıntısıyla baş etme yöntemi olarak benimsedikleri sosyal sermayelerini aktive ederek gerçekleştirdikleri "tanıdıklardan ya da akrabalarından borç alma" taktiğini pandemi süresinde ekonomik koşulların daha da kötüleşmesi ve geçim sıkıntısının artmasıyla birlikte daha etkin bir biçimde kullandıkları görülmektedir.

Geçim sıkıntısı en büyük sorunumuz, yardımlarla, borçla idare ediyoruz şimdilik. Virüs bitince bir yol bulacağız, mecburuz, böyle daha ne kadar yaşarız bilemem (K4, Kadın).

...Koronadan sonra daha da zorlaştı geçinmek. Borçla geçiniyor buradaki herkes. Mahallenin esnafına çok borç

var. Ama yardımcı oluyorlar bize paramız olmadığına aç kalmamak için temel ihtiyaçlarımızı alıyoruz onlardan sonra ödüyoruz olunca (K13, Erkek).

Suriyeli mültecilerin ekonomik anlamda yaşadıkları dışlanma mekanizmaları ve buna karşı geliştirdikleri başa çıkma taktiklerinin neler olduğunun analiz edildiği bu başlık altında, onların içinde buldukları zorlu koşulları ve çaresizliği en iyi şekilde ifade eden katılımcılardan birinin ifadesi durumu özetler niteliktedir. Eşinin Suriye'den gönderdiği parayla geçinmeye çalışan ancak şu an eşinin işsiz olduğunu belirten bir katılımcı, eşinin para gönderebilmek adına Suriye'de olan "evlerindeki eşyaları sattığını" ifade etmiştir.

Eselden eşim çalışıyordu artık çalışmıyor, evin eşyalarını satmaya başladı. Durumumuz kötü. Kızılay Kart'a başvurduğum ama sonuç çıkmadı daha (K5, Kadın).

Mekânsal Dışlanma

Çalışma kapsamında katılımcıların mekânsal dışlanma deneyimleri ve bunları aşmaya yönelik geliştirdikleri taktikleri analiz etmek amacıyla ilk etapta yaşadıkları evlerini nereden ve nasıl buldukları sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda tıpkı iş bulma konusunda olduğu gibi barınma ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik konut arayışında da katılımcıların Suriyeli akrabaları ya da tanıdıkları aracılığıyla yaşadıkları evleri buldukları görülmektedir. İlk geldiklerinde Ankara'yı ve Türkçeyi hiç bilmediklerini ifade eden katılımcıların karşılaştıkları bu zorluklara karşı kullandıkları sosyal sermayeleri sayesinde ev bulma konusunda akraba ya da tanıdıklarından yardım almayı bir taktik olarak kullandığı söylenebilir. Katılımcılardan biri Sıteler Sanayi Bölgesi ve çevresindeki mahalleleri kast ederek, bu bölgede ev bulma ve kiralama sürecinde emlakçıların fazla rolü olmadığını vurgulamıştır.

Evi tanıdıklar aracılığıyla bulduk. Gelmeden haberleştik. Biz gelmeden önce aramaya başladılar zaten evi. Burada (Önder Mahallesi ve çevresini kast ediyor) ev arama bulmada emlakçıyla olmuyor yani az. Arkadaş, akrabalar yardımcı oluyor genelde (K12, Erkek).

Buna benzer şekilde çoğu katılımcı da yaşadıkları evi, onlardan önce Ankara'ya gelip bu mahallelere yerleşmiş olan akrabaları ya da tanıdıkları aracılığıyla bulduklarını ifade etmiştir.

Buradaki tanıdıklarımız aracılığıyla bulduk, oğlumun arkadaşları (K1, Kadın).

Evimizi çok zor bulduk, kiralalar çok fazlaydı buradaki amcamın komşuları aracı oldu, öyle bulduk (K2, Kadın).

Arkadaşlarım yardım etti geldiğimizde. Önder'de yaşayan tanıdıklarım vardı, onlar sayesinde şu anda oturduğumuz evi buldum sorarak. Bilmiyordum burayı hiç çünkü herkes, Suriyeliler de, buralarda yaşıyor diye bizde buraya geldik (K12, Erkek).

Bizden üç sene önce abimler buraya Ulubey'e gelmişti. O yardım etti evi bulurken, onlar buraları biliyordu. Ben ilk geldiğimde bir şey bilmiyordum, hiçbir yeri bilmiyordum, Türkçe anlamıyordum (K13, Erkek).

Çalışmamıza katılan kişilerin Ankara'da yaşadıkları yerlere baktığımızda Keçiören semtinde yaşayan 1 kadın katılımcı dışında geri kalan hepsinin Ankara'nın Altındağ ilçesinde Siteler sanayi bölgesine yakın bir lokasyonda bulunan Doğantepe, Ulubey, Önder ve Solfasol Mahallesi'nde yaşadıkları görülmektedir. Katılımcıların ikamet ettikleri evlerin mülkiyet durumu ise kiralık evlerdir ve kira bedelleri 200-600 TL arasında değişmektedir. Suriyeli mültecilerin bu mahallelerde yaşamayı tercih etmelerindeki en önemli etkenler Siteler sanayi bölgesinde bulunan istihdam olanakları ve bu bölgedeki kentsel dönüşüm kapsamına girmiş ucuz konut kiralama imkânlarının varlığıdır (Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018). Çoğu katılımcı bu bölgede yaşamayı tercih etme sebeplerinin bölgede bulunan "iş imkânları," "ucuz kira bedelleri" ve "işyerine yakınlık" olduğunu ifade etmişlerdir. Bu anlamda Suriyeli mültecilerin içinde buldukları zorlu ekonomik koşullar ve buna bağlı olarak ekonomik alanda yaşadıkları dışlanmanın kentteki yerleşim yerlerinin belirlenmesi konusunda belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

Burada kiralalar ucuz, çünkü evler eski ve yıkılacak olduğu Türklerin çoğu gitmiş buradan bunun için bize ucuza veriyorlar (K6, Kadın).

Ankara'ya iş için geldik, Siteleri duyunca geldik. Hem de burada kiralalar daha uygun diğer yerlerden, sınra yakın şehirlerin kira paraları daha çok oluyor, orada çok Suriye'den gelen var (K7, Erkek)

Buraya iş için geldik. Bütün tanıdıklarımız yaşıyordu. Kiraları ucuz olduğu için iyi. Çalıştığım yere yakm. Burada hep Suriye'den gelenler var; iş için geliyorlar, akrabaları burada, ondan geliyorlar. Buraya gelip gören akrabalarını da getiriyor Suriye'den. Burası güzel... Türkler çok az sayıda durumu iyi olmayanlar kalmış, gerisi gitmiş hep (K9, Erkek).

Yazında bilindiği üzere, Suriyeli mültecilerin büyük gruplar hâlinde yakın olması nedeniyle özellikle sınır illerini tercih etmesi bu illerde büyük yoğunlukların yaşanmasına neden olmuştur. Göç dalgasının ilk başlarında dışarıdan gelenler için çok uygun fiyatlarda ev ve işyerleri bulunurken zamanla boş olan ev ve işyerlerinin Suriyeli mülteciler tarafından tutulması kiraları bir anda en az iki kat artırmıştır. Evini kiraya vermek isteyen kişinin artık yeni bir seçeneği olduğu için istediği gibi fiyat belirlemede ve bunun arkasından ciddi paralar kazanır hâle gelmektedir (Bakioğlu, Artar ve İzmir, 2018). Ankara'ya gelmeden önce sınır bölgelerine yakın olan kentlerde yaşama deneyimi olan katılımcılar ise, bu bölgelerde Suriyeli nüfusunun fazla olması nedeniyle istihdam olanaklarının azalması ve kira fiyatlarının artması nedeniyle iş gücü piyasasına dâhil olabilmek ya da daha iyi bir gelir elde etmek adına iş bulma imkânının daha yüksek olduğu büyük kentlerden biri olan Ankara'ya ve kentin kira bedellerini daha kolay karşılayabilecekleri yoksul semtlerine göç etmeyi bir taktik uyguladıkları görülmektedir.

Türkiye'ye geldiğim ilk bir yıl Kilis'te kaldım, ama orada iş bulamadım, orası daha pahalı buraya göre kiralalar falan. Bir arkadaşım Önder'de yaşıyordu onunla konuştum burada iş olduğunu söyledi ben de Ankara'ya geldim (K8, Erkek).

İş amacıyla buraya geldik Siteleri duyunca Gaziantep'ten. Hem de buradaki kira parası daha ucuz. Çünkü oradayken daha çok para veriyorduk kira için, zor oluyordu. Suriye'den gelenler çok olunca oldu öyle, iş bulmak zor, bursan parası az. Burası daha iyi o açıdan, büyük şehir (K10, Erkek).

Katılımcıların bu mahallelerde yaşamayı tercih etme sebepleri istihdam ve barınma olanaklarının yanında önemli derecede bu bölgelerde ikamet eden Suriyeli nüfusunun yoğunluğuyla da yakından ilişkilidir. Yazında belirtildiği üzere Önder ve Ulubey mahalleleri çevresinde ilk olarak 8-10 Suriyeli ailenin yerleşmesi sonrası zincirleme göç yaşanmıştır. Zamanla artan Suriyeli nüfusuyla birlikte bu bölgede bulunan Selçuk ve Şehit Rafet Sever caddelerinde; Suriyeli mültecilerin gündelik yaşamlarında ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin sunumunu sağlayan ticari işletmeler de yoğunlaşmaya başlamıştır. Suriyelilerin kendi ülkelerindeki alışveriş alışkanlıkları ile yine Suriyelilere hitap edecek şekilde işletmeler açmaları sayesinde, kişiler bu caddede Suriye'deyken kullandıkları ne varsa bulabilir hâle gelmişlerdir. Suriye'ye özgü

ürünler; Kilis, Antep, Urfa gibi şehirlerde yine çoğunluğu Suriyeliler tarafından kurulmuş olan imalathanelerde üretilip Ankara'ya getirilmektedir (Savran, 2020, s.159). Zincirleme göç hareketleri ve bölgenin kentsel dönüşüm kapsamında oluşu nedeniyle yerel halkın zamanla bu mahalleleri terk etmesinin bir sonucu olarak bölgede Suriyeli nüfusu gittikçe artmış ve buna paralel olarak Suriyeli girişimcilerin işlettiği işletmelerde çoğalmıştır. Bu nedenle tanıdıkları ya da akrabalarıyla bir arada yaşamak isteyen, Suriye kültürüne özgü tüketim ve alışveriş alışkanlıklarını sürdürmek ve kolayca erişebilmek isteyen Suriyeli mültecilerin bu bölgede yaşamayı tercih ettiği ve bu durumdan memnun olduklarını "kendilerini Suriye'de gibi hissettiklerini" ifade ettikleri görülmektedir.

...Burada Suriye'den gelenlerin sayısı arttı hep, burada dükkânlar açtılar. İstedğimiz, ihtiyacımız olanları onlardan alıyoruz. Suriye kültürüne göre yemeklerimizi, istediğimiz şeyleri rahatça bulabiliyoruz. O yüzden daha iyi oluyor, Suriye'de gibi hissediyoruz (K9, Erkek).

Türkler artık buraya Halep diyor. Kendi çarşımız var, aradığımız şeyi buluyoruz, başka yere, uzak yerlere gitmeye gerek kalmıyor... Burada tanıdıklarla, akrabalarla bir arada olmamız güzel. Yabancılık duygusu olmuyor. Tüm akrabalarımızla birlikteyiz çok güzel oluyor mutluyuz bunun için (K10, Erkek).

Abimin burada yaşaması etkili oldu. Önder Suriyelilerin çoğunlukla bulunduğu bir yerdi o yüzden buraya gelmek istedik. Bilmediğimiz bir yere geldiğimiz için güvendiğimiz, tanıdığımız insanların olmasına ihtiyaç oluyor, o yüzden burası güzel (K12, Erkek).

Katılımcılarımızın ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Suriyelilerin yoğun olarak bulunduğu, kentnin genelinden görece izole ve kopuk olan bir yerde yaşamak; diğer Suriyeli göçmenlerle dayanışma ve yardımlaşma ağları kurulmasıyla, yaşanan göç sonrasında yabancılık çekmemek, Suriye'deki gündelik hayat pratiklerini ve kültürel pratiklerini sürdürebilmek konusunda Suriyeli mültecilerin kullandıkları bir taktik olarak görülebilir.

Suriyeli mültecilerin mekânsal anlamda yaşadıkları dışlanmayı anlamak amacıyla sorulan diğer bir soru yaşadıkları evi bulma sürecinde göçmen olmalarından kaynaklı olarak olumsuz bir deneyim yaşayıp yaşamadıkları olmuştur. Katılımcıların çoğu Suriyeli oldukları için ev sahiplerinin onlara güvenmediğini ve evlerini kiralamaya ilk başta sıcak bakmadıklarını belirtmişlerdir. Bu güven-sizlik nedeniyle ev sahiplerinin, evleri Suriyeli mültecilere

re kiralamak için kefil isteme, birkaç aylık kirayı önceden peşin olarak isteme, çeşitli kurallar ve şartlar belirleme ya da Suriyeli mültecileri bir kiracı olarak deneyimlemek amacıyla kısa süreli kira anlaşması yapmak gibi çeşitli stratejiler kullandıkları tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda Suriyelilerin ev bulmada zorlandıklarını, ev sahipleri ya da bazı emlakçılar tarafından istismar edildiklerini belirtmiştir (Alptekin, Akarçay Ulutaş ve Ustabaşı, 2018 Karan, Çakır ve Kurtarır, 2020). Bu çerçevede çalışmamız kapsamında da benzer şekilde katılımcılarımızın ev bulma sürecinde göçmen olmalarından kaynaklı olarak dışlanma mekanizmalarına uğradıkları görülmüştür.

Evimizi çok zor bulduk, kiralar çok fazlaydı buradaki amcamın komşuları aracı oldu öyle bulduk... Evi tutarken kefil istediler, bir de ilk 3 ayın kirasını istediler, sırf Suriyeliyiz diye yoksa vermeyeceklerdi (K2, Kadın).

Evi buradaki tanıdıklar aracılığıyla bulduk. Ev sahibi başta çok istemedi bizi kirayı ödeyemezsiniz siz dedi, güvenmedi çok ama başka çaremiz yoktu kabul etti sonradan (K4, Kadın).

Şu anki evi tutarken ayrımcılık oldu, bizi istemedi çok evin sahibi. Sonradan ikna oldu ama önce denedi 1-2 ay. Sorun çıkmazsa oturursun dedi, bir sorun yaşamadık şükür, memnunlar bizden (K8, Erkek).

Bazı katılımcılarımız ise, ev sahipleri tarafından maruz kaldıkları olumsuz ve dışlayıcı davranışları, ev sahiplerinin onların mağdur durumundan istifade edişlerini şu şekilde anlatmışlardır:

Ev sahibi biraz sert adam, hemen gününde istiyor bir gün sonra versem desen kabul etmiyor hiç. Durumumuz ortada, ben hastayım, eşim çalışmıyor, oğlumun eline bakıyoruz hepimiz. Ama hiç anlayışla karşılamıyor... Evi tutuktan sonra evde eski kiracıların yaptığı fatura borçlarını ödedik 3-4 tane, bilmiyorduk onların yaptığını. Ev sahibi hiç söylemedi. Sonra bir yanlışlık var dedik, meğer bizim faturalar değilmiş (K1, Kadın).

Şimdiki evimizi bulurken zorlandık Suriyeli olduğumuz için oluyor. Bu evimi verirken bir sürü kural söyledi. Başka aile getirmek yasak, Suriye'den gelen olursa alma demek. Kalabalık olmasın, gürültü yok, evi kirletmeyin düzgün olsun diyor ama zaten ev kötü, kirayı tam gününde vermezsen çıkarırım. Bir sürü şeyler işte (K10, Erkek).

Katılımcılarımızın barınma ihtiyaçlarını karşılamak adına, bir ev tutabilmek ya da tuttukları evde kalmayı sürdürebilmek adına; ev sahipleri tarafından karşılaştıkları

olumsuz tutum ve davranışlara karşı sessiz kalma ve çatışmaktan kaçınma taktiklerini geliştirdikleri görülmektedir.

...Eşim ve oğlum bir kere ev sahibi ile tartıştılar kira konusunda. Ama başka ev bulamayız diye susturdum onları başka çaremiz yok, bu dönemde yeni ev bulamayız, çok borç var (K1, Kadın).

Ev sahibi başlarda kötü davranıyordu, kötü laflar, bağırma. Kontrol yapmaya gelir ev için ama ben sesimi çıkarmadım saygısız olmadım, sesimi çıkarmadım. Korktum kızard evden çıkarırsa diye, kirası uygun buranın çünkü (K11, Erkek).

Türkiye'ye tek başına göç eden bir kadın katılımcının ev bulma sürecinde yaşadığı olumsuz deneyimi ise hem göçmen kimliğinden hem de kadın olmasından ötürü bir nevi çifte dışlanmışlık yaşadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Evimi çok zor buldum, burada kiralar çok pahalı. O yüzden bir süre teyzemlerle yaşadım, internetten buldum bu evi sonra. Suriyeli olduğum için, tek bayanım diye önce bana evi vermek istemediler ama sonra teyzemler araya girince ikna oldular (K4, Kadın).

Çalışmamız kapsamında katılımcılarımızın barınma ihtiyaçlarını karşılamakta karşılaştıkları problemlerden dikkat çeken diğer bir konu "kira bedellerini ödemekte yaşanan zorluklardır." Çoğu katılımcımız barınma konusunda karşılaşılan en büyük problemin ne olduğu sorusuna yönelik kira bedellerini ödemekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar her ne kadar kentsel dönüşüm kapsamına girmiş konut alanlarında yaşamayı, kira bedellerinin ucuz olması nedeniyle seçseler de; yine de diğer bölgelere göre görece ucuz olan kira bedellerini ödemekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum sosyal dışlanmanın farklı boyutlarının birbirini beslediğini göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim katılımcıların ekonomik alanda yaşadığı dışlanma; mülksüzleşme, düşük gelir düzeyleri ve buna bağlı olarak içinde buldukları yoksulluk durumu barınma ihtiyacını karşılama konusunda da onların çeşitli zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu durum birçok katılımcı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir.

Kiralık evde oturuyoruz, 500 TL ödüyoruz. Zorlanıyoruz ödemekte, oğlumun maaşının neredeyse hepsi kiraya gidiyor, geri kalanla da geçinmeye çalışıyoruz ama yetmiyor, borçla idare ediyoruz (K1, Kadın).

Şimdi oturduğum evin kirası 400 TL. Gaziantep'e, diğer yerlere göre uygun ama zorlanıyoruz ödemeye. Çok çalışıyoruz, az alıyoruz para onunla da ilk kira ödemeye çalışıyoruz, en önemlisi ev (K10, Erkek).

Ekonomik dışlanmanın boyutlarından bahsettiğimiz bir önceki bölümle bağlantılı olarak, pandemi sürecinin etkisiyle katılımcıların yaşadıkları geçim sıkıntısının boyutlarının daha da katlanmasının bir sonucu olarak, kira ücretlerini ödemekte zorlandıklarını belirttikleri görülmektedir. Ev sahiplerinin pandeminin etkisiyle zorlu bir süreç içinden geçiliyor oluşunu göz önünde bulundurarak kira ödemeleri konusunda daha anlayışlı davrandığı, kolaylıklar sağladığı ve aralarında bir dayanışma kurulduğu da görülmektedir.

2+1 evimiz. Bize yetiyor. Bir sıkıntısı yok, sadece kirasını ödemekte zorlanıyoruz. Virüs ilk çıktığında çok zorlandık 2-3 ay kirayı ödeyemedik, ev sahibimizden yardım istedik sonra ödemek için oda destek oldu çok şükür almadı bir süre o zaman. Ama sonradan ödedik (K2, Kadın).

...200 TL kirası var. Ev sahibi yardımcı oluyor yoksa çok zorlanırdım (K5, Kadın).

...Zaten kirayı zor ödüyorduk önceden korona yüzünden daha kötü oldu... Ama ev sahibiyle konuştum sonra ödemeye izin verdi (K8, Erkek).

Yapılan çalışmalar Suriyeli mültecilerin düşük maddi imkânları onların kendi istedikleri evlerde yaşama imkânını kısıtladığını göstermektedir. Bunun bir sonucu olarak bazı Suriyeli mültecilerin akrabalarının yanına sığındığı ve birkaç aile bir arada yaşayarak yaşam dengesini kurmaya ve barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik masraflarını azaltmaya çalıştığı bilinmektedir (İleri, 2020, s.85). Çalışmamızda da buna benzer durumlarla karşılaşmıştır. Bazı katılımcılar özellikle göç ettikleri ilk zamanlarda ev bulamadıkları ya da kira masraflarını karşılayacak yeterli maddi imkâna sahip olmadıkları için bir süre akrabalarının yanında kaldıklarını ifade etmişlerdir. Çoğu katılımcı hâli hazırda hanede tek aile yaşadıklarını ifade etseler de bazı katılımcılar ise hâlen daha kira masraflarını karşılayabilmek adına "akrabalarıyla ya da aile büyükleriyle birlikte" aynı hane içinde yaşamaya devam etmektedir. Görüldüğü üzere ağ teorisi çerçevesinde; yoksullukla bağlantılı olarak Suriyeli mülteciler kendinden önce gelen akraba ya da eş dost yanına sığınmayı ya da onlarla bir arada yaşamayı barınma konusunda yaşadıkları maddi yetersizlikleri karşılamak adına bir taktik olarak kullanmaktadır.

...İlk geldiğimizde ev bulamadık kolay olmadı, para, eşya yok hiçbir şey yoktu. Ben iş aradım para kazanıp durumu düzeltene kadar abimlerle kaldık 4-5 ay kadar ama öyle yaşanması çok zor çocuklar çok, ev küçük, zor oluyordu sonra kendi evimize taşındık (K11, Erkek).

Şu an tek aileyiz. Karım, çocuklar ve ben. Ama başta akrabaların yanında kaldık buradaki. O zaman çok zordu (K12, Erkek).

...Abimle kaçak olarak geldikten sonra küçük ev bulduk, kötü yıkılmış. Ama karılarımızı, çocuklarımızı getirince yaşanmazdı orada ama çok paramız yoktu. O yüzden beraber abimlerle daha büyük bir yer bulduk orada yaşadık 3 yıl birlikte. Sonra biraz daha para kazanınca, biz başka eve taşındık (K13, Erkek).

Katılımcılardan diğer biri ise Ankara'ya ilk geldiklerinde ev bulana kadar ablasının evinde birlikte yaşadıklarını ve bunun zorlu bir süreç olduğunu, aynı zamanda şu an kendi evlerinde yaşadıklarını ama Suriye'den yeni gelen akrabalarına onlar da yeni bir ev buluncaya kadar ev sahipliği yaptıklarını ifade etmiştir.

Evimizi çok zor bulduk... Bulana kadar ablamın evinde kaldık, çok kalabalıktı zor oldu, yük olduk onlara... Normalde eşim, kızım ve ben yaşıyoruz. Şu an yeni akrabalarımız geldiler Suriye'den amcam ve halam. Onlar da bizimle kalıyor ev buluncaya kadar (K2, Kadın).

Bakioğlu, Artar ve İzmir (2018), Ankara'da yaşayan Suriyelilerin mültecilik deneyimleri hakkında yaptıkları çalışmada, Suriyeli mültecilerin geniş aile şeklinde yaşamalarının nedeninin kira fiyatlarının yüksekliği, maddi imkânsızlıklar ve çocuk sayılarının fazlalığı ile açıklamıştır. Bu çalışma kapsamında da hâli hazırda tek bir hanede iki ailenin bir arada yaşadığını belirten katılımcılar "aile büyükleri ile birlikte" yaşamaktadır. Bunun nedenlerini ise zorlu ekonomik koşullar nedeniyle özellikle de barınma ihtiyacı konusunda, kira masraflarını azaltmak olduğunu şu şekilde anlatmışlardır:

Kocamın ailesi ve biz beraber kalıyoruz evde. Onların durumu daha iyi bizden, destek oluyor bize, iyi oluyor. Eşim hastayken çalışmıyordu, çocuklarım çalışmak zorunda kaldı, çok kötü zamanlardı (ağlıyor) onlar olmasaydı paramız hiç yoktu. Biz evsiz, aç kalırdık (K6, Kadın).

Evde ben, eşim, çocuklar bir de annem ve babam yaşıyoruz birlikte. Tek başına geçinmesi zor, kira zor, çocuklar, masrafları, annem hasta oldu savaştan o yüzden beraber kalıyoruz (K12, Erkek).

Barınma ihtiyaçları konusunda karşılaşılan diğer bir önemli sorun ise, katılımcıların ikamet ettiği mahallelerin kentsel dönüşüm kapsamında olması nedeniyle yaşanan yıkım olayları sonucunda sürekli taşınma hâli ve sürekli yıkım endişesi içinde olmalarıdır. Yazında konu hakkında belirtilenlerden hareketle; Önder, Ulubey ve Alemdağ mahallelerinde eski gecekondulu nüfusun konutlarını boşaltmaya başladığı ve Altındağ Belediyesi kentsel dönüşümü hızlandırmak için bazı girişimlerde bulunduğu 2011 sonrası dönem, aynı zamanda Suriyelilerin Türkiye'ye göç etmeye başladığı tarihlerdir. 2012'de hazırlanan ve hâlen yürürlükte olan imar planı; Önder ve Ulubey mahallelerinde kentsel dönüşüm sürecini başlatmıştır. 2015 yılının Temmuz ayında Önder Mahallesi'nde yer alan bölgedeki 480 gecekondulu, 2015 yılının Ağustos ayında ise Ulubey Mahallesi'nde yer alan bölgede 100 gecekondunun yıkımı gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta geniş alanlarda yıkım yapılmış olmasına karşın, dönüşüm, mahallelerin genelinde oldukça yavaş ilerlemektedir. Bu durumun sebebi ise bölgenin rant getirisinin düşük olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir (Savran, 2020, s.115-117). Bu bilgilere paralel olarak çalışmamız kapsamında yıkım nedeniyle ev değiştirmek zorunda kalan iki katılımcının yanında yakınlarının bu deneyimi yaşadığını ve son derece mağdur olduklarını ifade eden katılımcılar da olmuştur.

Biz ev değiştirdik ama yıkım sebepli değil, önceki yer çok küçüktü eşimin ailesiyle birlikte sığamadık... Ama yıkım yüzünden taşınan tanıdıklar oldu, çok kötü bir durum. Haberleri oldu önceden yıkılacağından ama durumları olmadığı için başka nereye gitsinler. Mağdur oldular, sokakta kaldılar, evsiz oldular. Hemen ev bulunmaz ki (K6, Kadın).

Buraya geleli 6 yıldan fazla oldu biz üç dört defa başka eve taşındık. Önder'deki ev yıkılacak dediler oradan çıkmak zorunda kaldım, zaten çok kötüydü orası yıktılar. Yine o tarafta başka eve geçtim. Orada da bir iki yıl kadar oturdum haber geldi sonra yıkım var yine başka ev bulduk bu sefer Doğanentepe'de. Şu an orada yaşıyoruz. Bina eski ve küçük ama burada oturmak zorundayız (K7, Erkek).

Bu son evimiz üçüncü oluyor. Diğerlerinden biri yıkım yüzünden, diğer de kira konusunda anlaşmazlıklar olunca taşınmak zorunda kaldım. Küçüktü ev ve çok para istiyorlardı taşındık o yüzden. Sürekli taşınmak çok zor, para gerekiyor. Tam alışyorsun bir yere, düzen oluyor sonra bozuluyor (K8, Erkek).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere kentsel dönüşüm süreci kapsamında gerçekleştirilen yıkımlar Suriyeli mültecilerin, sürekli olarak ev değiştirmek durumunda kalmalarına ve bu nedenle bir yerde kalıcı bir düzen kurma hâline geçememelerine neden olmaktadır. Bu anlamda yaşadıkları zorunlu göçün ardından yerinden edilen Suriyeli mülteciler, göç ettikleri yerde de sürekli ev değiştirmek zorunda kalarak yerinden edilme baskısını yeniden yaşamaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, hâli hazırda yaşadıkları konutların yıkılacağına dair bir söylenti olmamasına rağmen, bölgede az da olsa yaşanan yıkımlar ve evi yıkılanların yaşadıkları mağduriyetler hakkında şahit oldukları olumsuz deneyimler sürekli olarak yıkım tehdidi içinde olduklarını hissetmelerine ve endişelenmelerine neden olmaktadır. Suriye'deki evleri yıkılan bir katılımcı buradaki evlerinin yıkılma korkusunun yarattığı psikolojik baskıyı ve bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Ev hiç değiştirmedik ama buradaki evler, binalar çok eski olduğu için yıkılanlar oldu. Oturduğum gecekonduda yıkım haberi yok ama korkuyoruz. Suriye'de evlerimiz yıkıldı zaten savaştan, bir şey kalmadı. Buradakiler de yıkılınca çok kötü oluyor düşündüğümde insanlar için psikolojik açıdan zor bir durum yani (K10, Erkek).

Yaşadıkları konutların yıkılması veya başka sebeplerden dolayı ev değiştirmek zorunda kaldığını belirten katılımcıların bu sürecin zorlu bir süreç olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Bu çerçevede, taşınma deneyimi yaşamış olan katılımcılara yaşadıkları bu zorlu süreçte karşılaştıkları problemlerle ne şekilde baş ettikleri sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğu bu süreçte ev bulmakta zorlandıkları için tanıdıklarından ya da akrabalarından yardım aldıklarını ve taşınmanın maliyetlerini karşılayabilmek adına borç istedikleri görülmektedir:

...Bu son evde yıkılır diye korktuğumdan bu civardan [Önder'i kast ediyor] biraz uzaklaşmak istedik. Doğantepe'de yaşayan arkadaşlarım vardı, onlara sordum orada ev var mı bize uygun diye. Yardım ettiler taşınmamıza, şimdi bir sorun yok (K7, Erkek).

Barınma ihtiyaçları konusunda karşılaşılan problemleri anlamaya yönelik sorulan diğer sorular ise yaşadıkları evlerin genel özellikleri, evlerinin eksiklerinin neler olduğu ve söz konusu eksikliklerle nasıl başa çıkıldığına yönelik sorulardan oluşmaktadır. Nitekim katılımcıların ikamet ettikleri mahallelerin birçoğunun kentsel dönüşüm kapsamına girmiş olması, bu mahallelerdeki konutların sağ-

lıksız ve kötü fiziksel koşullara ve aynı zamanda yetersiz alt yapı imkânlarına sahip olduğunun göstergesidir. Katılımcılardan apartman dairesinde ikamet etmekte olanlar evleriyle ilgili olarak büyük problem olmadığını belirtirken, gecekondularda ikamet eden katılımcılar evlerinin sağlıksız ve yetersiz fiziksel koşullara sahip eskimiş konut alanları olduğunu ancak ekonomik imkânların yetersizliği nedeniyle bu evlerde yaşamak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Evim 1+1 giriş altı apartman dairesi. Çok bakımsız bir ev, önünde duvar var hiç güneş almıyor. Hava almak çok zor ve buna rağmen kirası fazla. Ama bana yetiyor tek başıma olduğum için. Gündüzleri teyzemlerin evine gidiyorum oturmaya çünkü bunaliyorum bu evin içinde. Akşamları geliyorum yatmaya. Benim evim çok güzeldi, kardeşimle paylaştığım kendi odam vardı. Odamız bu ev kadardı nerdeyse. Ama yine de mutluymum. Orada güzel evim vardı ama huzurumuz yoktu, geleceğimiz yoktu. Burada en azından güvendesiz, savaştan uzaktayız (K3, Kadın).

Ev gecekonduydu. Yaşam şartları iyi değil. Yaşıyoruz ama eski ev, tadilat gerekli ama çok masraf. Ufak tefek düzelttim ama şimdi yıkılır, ev sahibi çıkarırsa, taşınırsak para harcamadım çok, gerek yok. Temiz tutuyoruz, çocuklar hasta olmasın diye en azından (K8, Erkek).

...Buradaki evler bizim oralardaki gibi değil. Bizim evimiz güzeldi, ferahtı, bağ bahçe hep, buradakiler hep yıkık alanlar, eskiler, çoğu bakımsız... Bak benim yalan olmasın Suriye'deki evimin salonu kadar şimdiki evim var, öyle yani (K9, Erkek).

Suriyeli mültecilerin çoğu iç savaşın etkisiyle canlarını kurtarabilmek adına zorunlu olarak ülkelerini terk etmeleri sürecinde; geride evlerini ve eşyalarını bırakmak zorunda kalmıştır. İç savaş koşullarında, bazı Suriyelilerin evleri zarar görmüş ya da tamamen yıkılmış olup; bu nedenle kaçarken yanlarında hiçbir şey getirmeyen ya da son derece kısıtlı para, hayatlarını devam ettirmeleri sağlayacak malzeme ve eşya ile Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır (Erdoğan, 2015). Bu çerçevede çalışmamız kapsamında, katılımcıların barınma konusunda yaşadıkları problemlere yönelik verdikleri cevaplardan anlaşıldığı üzere ikamet ettikleri konutları konusunda karşımıza çıkan bir diğer önemli sorun konutlardaki "eşyaların eksikliği ve yetersizliği" olmuştur. Çoğu katılımcı Suriye'den gelirken yanlarında eşyalarını getirme imkânı bulamadıklarını ve özellikle göç ettikleri ilk zamanlar içinde buldukları zorlu ekonomik koşullar ve sahip ol-

dukları düşük ekonomik gelirler nedeniyle evlerine yeni eşya almakta zorlandıklarını belirtmişlerdir.

...Çok kötü şartlarda buraya geldik, kendimiz zor geldik yanımızda bir şey getiremedik ki. Ev, eşyalar, her şey zarar gördü savaşta, orada kaldı. Burada ev bulduktan sonra rahatladık kafamızı sokacak bir yer bulduk. Ama eşya da ihtiyaç, alacak para yok. Başlarda yardım edenler oldu tanıdıklardan, eskilerini verdiler, bazı zamanlar çöpten aldık başkalarının eskilerini... (K6, Kadın).

...İlk zamanlar durumumuz daha kötüydü. Ev kirasını zor veriyorduk, eşya alacak durum hiç yoktu. Her şeyimiz Suriye’de kaldı, bak benim evde yeni hiçbir eşya yok hepsini para biriktikçe aldım. İkinci el dükkânları var burada, oradan aldım, gelirken görmüşsünüzdür belki çarşıda çok fazla yer var (K10, Erkek).

...En çok üzücü noktalardan biri bu. Yıllarca çalışıp bir ev, yuva kuruyorsun, bir düzen kuruyorsun. Hepsi gitti, kaldı orada. Burada başkalarının eskilerine mecbur kaldık, parasızlıktan. Fazla da eşya yok zaten lazım olanlar var (K11, Erkek).

Bir diğer katılımcı ise, Suriyeli mültecilerin çeşitli sosyal medya grupları aracılığıyla birbirlerine yardımcı olduklarını; bu gruplarda kişilerin eski eşyalarını birilerine verdiğini ya da para karşılığında sattığını ve bu konudaki deneyimlerini şu şekilde anlatmıştır:

Şimdiki evimi bulurken Facebook, Whatsapp gruplarına baktım. Bizim böyle gruplar var... Kullanmadıkları eşyaları verebiliyorlar bazen, satıyorlar da oradan o şekilde oluyor... Çok eşyama da evdeki bu şekilde buldum. Parasız aldıklarında oldu, parayla olanlar var, iyi oluyor bu şekilde, temiz sağlam bulunca alıyorum (K11, Erkek).

Katılımcıların verdikleri cevaplardan hareketle, Suriyeli mültecilerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgede ikinci el eşya satışı yürüten işletmelerin son derece yaygın ve etkin olduğu görülmektedir. Geride evlerini ve eşyalarını bırakmak zorunda kalan Suriyeli mülteciler barınma konusunda; gündelik hayatlarını devam ettirebilmelerini sağlayacak olan eşya ve malzeme eksiklikleri ve bu ihtiyaçlarını satın almak için yeterli ekonomik koşullara sahip olmamaları nedeniyle yaşadıkları zorluklara karşı “ikinci el eşya” satın almayı bir taktik olarak kullandığını söylemek mümkündür. Çalışma kapsamında dikkat çeken nokta, her ne kadar katılımcılar düşük kira bedelleri nedeniyle kentin çöküntü alanlarında yaşamak zorunda kalsalar da başlarını sokacak bir evleri olduğu için mutlu

olduklarını ifade etmeleridir. Bunun sebebi ise Suriyeli mültecilerin savaş sonucunda Suriye’deki evlerinden zorunlu olarak ayrılmak zorunda kalmaları, evlerinin zarar görmesi ya da yıkılmasıdır. Bir katılımcı bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Apartment dairesinde oturuyoruz. Giriş katta 2+1. Çok şükür kafamızı sokacak bir evimiz var. Suriye’deki evimiz yıkıldı. Orada çocuklarımla kalıyorduk. O yüzden buna şükrediyoruz, bize yetiyor (K1, Kadın).

Suriyeli mültecilerin karşılaştığı dışlanma mekanizmalarının mekânsal boyutunu ve bunlara yönelik geliştirilen mücadele taktiklerini incelediğimiz bu başlık altında, Suriyeli mültecilerin mekânsal anlamda çeşitli dışlanma mekanizmalarıyla karşı karşıya kaldıkları ve bunların üstesinden gelmek adına çeşitli taktikler geliştirdikleri görülmüştür. Katılımcılarımızın ekonomik alanda yaşadığı dışlanma; mülksüzleşme, düşük gelir düzeyleri ve buna bağlı olarak içinde buldukları yoksulluk durumu barınma ihtiyacını karşılama konusunda çeşitli problemlerle karşılaşmalarının yanında kentte yerleşim yeri seçimleri konusunda da etkili olmuştur. Bu nedenle Suriyeli mülteciler Ankara’da ve kentin kentsel dönüşüm kapsamına girmiş olan ve kira bedellerini daha kolay karşılayabilecekleri yoksul semtlerinde ikamet etmektedir. Yaşanan bu durum beraberinde kuşkusuz dışlanma mekanizmalarının bir diğer boyutunu oluşturan “kültürel dışlanma”yı beraberinde getirmektedir. Çünkü yerleşmek için yoksul kentlere göç eden Suriyeli mülteciler yerleştikleri yerlerde bölgenin hâli hazırda yoksul olan yerel halkıyla karşılaşmakta ve bu karşılaşmalar her iki tarafın da içinde bulunduğu zorlu ekonomik koşulların etkisiyle çeşitli gerilimlere yol açmaktadır.

Kültürel Dışlanma

Bulguların üçüncü bölümünde Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları dışlanma mekanizmalarının bir diğer önemli boyutu olan kültürel dışlanma ve bu duruma karşı geliştirdikleri direniş biçimleri ve başa çıkma taktikleri ele alınacaktır. Bu anlamda Suriyeli mültecilerin zorunlu olarak göç ettikleri ülkemizde, uyum sağlamak zorunda kaldıkları yeni toplumsal düzen, yeni toplumsal ilişkiler ve kurallar karşısındaki var olma “taktiklerinin” analizi; Certeau’nun ifadesiyle “direniş”in hangi şekillerde ve hangi yolları kullanarak gerçekleştirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yaşanan göç hareketinin sonucunda farklı iki kültürün karşılaşması çoğunlukla dışlanma mekanizmalarının

devreye girmesi ile sonuçlanmakta ve ev sahibi konumunda olan yerliler, ülkeye yeni gelmiş olan göçmenleri “yabancı” olarak nitelendirmekte ve ötekileştirmektedir. Bu çerçeveden hareketle katılımcılarımızın kültürel anlamda yaşadıkları dışlanma mekanizmalarını anlamak adına; yaşadıkları bölgedeki yerel halk ile ilişkilerinin nasıl olduğu, yerel halk tarafından ne tür tepkilerle karşılandıkları ve aralarında anlaşmazlık ya da çatışma durumları yaşayıp yaşamadıkları çerçevesinde sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda ilk dikkat çeken noktada katılımcıların birçoğunun yerel halk ile çok fazla iletişim ve etkileşim içinde bulunmadıklarını belirtmeleridir. Özellikle de, yaşadıkları bölgede Suriyelilerin sayısının yoğun olması nedeniyle daha çok kendi aralarında paylaşımlarda buldukları ve bu nedenle yerel halkla zorunlu durumlar, ortak olarak kullanılan kamusal alanlar ve işyeri ortamında gerçekleşen paylaşımlar dışında çok fazla iletişim içinde olmadıkları görülmektedir. Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

Yerel halk ile iletişim çok yok gerek olmadıkça. İş arkadaşlarım var onlarla iyiyiz, onun dışında komşularla falan sadece selamlaşma şeklinde konuşuyoruz. Burada çok Suriyeli tanıdık var, arkadaş var onlarla görüşüyoruz daha çok (K8, Erkek).

Birkaç komşu tanıyoruz Türklere, esnafları tanıyoruz onlarla konuşuyorum ama fazla değil. Burada herkes Suriyeli, daha çok kendi aramızda akrabalarla konuşuyoruz, gidip gelme oluyor (K11, Erkek).

Komşularım iyi insanlar, bir problem olmadı ama çok konuşmuyoruz, merhaba oluyor sadece, yakınlık yok... (K12, Erkek).

Bazı katılımcılar ise yerel halk ile arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri geliştirdiklerini ifade etmiştir. Suriyeli mülteciler ile yerel halk arasında kurulan bu ilişkiler ise genellikle erkeklerin çalışma hayatı içinde kurduğu arkadaşlık ilişkileri ve kadınların aralarında gelişen komşuluk ilişkileri şeklinde gerçekleşmektedir.

...Bana çok yardımcı oldu komşularım, iyi insanlar. Durumumuzu biliyorlar, eşim hasta, çocuklar var. İlk geldiğimizde evimde yemek pişmiyordu para yok, komşularım tencerelere koyup getirdiler. Çok memnun olmuştum (K4, Kadın).

Burada [çalıştığı iş yerini kastediyor] çok arkadaşım var. Başta zor anlaşıyorduk ama zaman geçince alıştılar. Onlarla muhabbet ediyoruz, molalarda çay içeriz. Yardımcı

olurlar bilmediğimde. Hepsi iyi insanlar, bir sıkıntı yaşamadım hiç ama mesela iş dışında görüşme yok. Komşular da var, karım onlarla daha iyi, oturmaya gidiyorlar birbirine, parkta falan oturuyorlar, virüsten önce ama (K7, Erkek).

İki toplum arasında gelişen arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri var olsa da dikkat çeken bir diğer önemli nokta, özellikle kadın katılımcıların Türkçe bilmemelerinden dolayı yerel halk ile iletişim kurmakta zorlandıklarını ve gündelik yaşamda karşılaştıkları en büyük problemlerin dil bilmemekten kaynaklı olduğunu ifade etmeleridir. Bu anlamda iki toplum arasındaki “dil engeli”nin varlığı, olası olumlu iletişim ve paylaşımların önüne geçmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen erkek katılımcılar, çalışma hayatı içerisinde aktif bir şekilde var olmalarının da etkisiyle “iyi” ya da “çok iyi” düzeyde Türkçe bildiklerini ve dili çoğunlukla iş yerlerinde öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Kadın katılımcılar ile yapılan görüşmeler ise tercümanlar eşliğinde gerçekleştirilmiş olup, tüm katılımcıları “az seviyede” Türkçe bildiklerini ya da “hiç” Türkçe bilmediklerini ifade etmişlerdir. Bu durum bir önceki bölümde de ele alındığı üzere, kadınların çalışma hayatının dışında tutulması ile yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Dil bilmek toplumsal hayatın bir parçası olabilmek adına önemli bir unsur olarak ifade edilebilir. İşsiz olma durumu ise bu anlamda kadın katılımcıların sosyal ilişkiler geliştirmesinin önüne geçmesinin yanında dil öğrenememesinin başlıca nedeni olmaktadır. Bunun bir sonucu olarak ise hemen hemen tüm kadın katılımcıların yerel halk ile iletişim kurmakta zorlandığı ve bu zorlukları aşmak için çeşitli taktikler geliştirdikleri görülmektedir. Bir katılımcı dil bilmemesinden kaynaklı olarak Türk komşularıyla fazla iletişimi olmadığını ve sosyal hayata katılım konusunda yaşadığı zorlukları şu şekilde anlatmıştır:

Türkçem iyi olmadığı için çok iletişim olmuyor [komşularından bahsediyor]. Onun dışında bir sorun yaşamadım... Dil bilmemekten dolayı sıkıntı yaşıyorum. Hiçbir şey anlamadan sokakta yürümek bile zor. İlk geldiğimde özellikle başka bir dünyaya gelmiş gibi oldu çok zorlandım (K3, Kadın).

Bir diğer katılımcı ise, Türk komşularıyla olumsuz bir durum yaşamadığını ancak dil bilmediği için fazla iletişim kuramadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

Evet, anlaşabiliyorum, bir sıkıntı yok. Sadece dil bilmediğim için zorlanıyoruz (K4, Kadın).

Ankara’da Suriyelilerin mültecilik deneyimleri üzerine yapılan bir çalışmada yerel halk ile Suriyeli mülteciler arasındaki sözlü iletişimin önündeki engellerin sözsüz iletişim yollarının ortaya çıkmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bakioğlu ve diğerleri, 2018). Buna benzer olarak çalışma kapsamında kadın katılımcıların dil bilmemesi nedeniyle sözlü iletişim konusundaki engeller, beden dilini kullanarak “işaretlerle” ya da “el ve kol” hareketleriyle anlaşma gibi bir takım sözsüz iletişim yollarının gelişmesine neden olmuştur. Bu anlamda sözsüz iletişim biçimi Suriyeli mültecilerin yerel halk ile iletişim kurmakta karşılaştıkları zorlukları aşma konusunda geliştirdikleri bir taktik olarak ifade edilebilir.

Türkçe bilmediğim için çok iletişim yok. A1 seviyesinde Türkçem. Türk komşularıyla anlaşmakta zorlanıyorum. El kol hareketleriyle anlaşmaya çalışıyoruz, ya da bilen birileri çeviriyor ancak öyle (K2, Kadın).

“Tanıdığım birkaç tane Türk aile var, komşum var. Ama Türkçe bilmediğim için çok konuşamıyoruz, zor oluyor anlaşmak. El işareti yaparak anlaşmaya çalışıyoruz, muhabbet zor, olmuyor (K6, Kadın).

Kadın katılımcıların dil bilmemekten dolayı yerel halk ile iletişim kurmakta karşılaştıkları zorluklarla baş etme yollarından diğeri ise, göçmen ilişkiler ağı sayesinde kendilerinden önce Türkiye’ye göç eden ve Türkçeyi öğrenmiş akrabaları ya da hemşerilerinden yardım almalarıdır. Bunun yanında okul çağında, okula gitme imkânı bulmuş ve Türkçe öğrenmiş olan çocuklardan da yardım aldıkları ve onların bir nevi tercümanlık görevi üstlendiği görülmektedir.

Dil bilmemek çok sıkıntı benim için. Ablamın çocukları öğrendiler burada çok güzel konuşuyorlar, anlıyorlar. Onlardan yardım istiyorum bir şey olduğunda... (K2, Kadın).

Az biliyorum, yetmiyor. Okula giden çocuğum öğrendi o güzel biliyor, o çeviriyor bize çoğunlukla ya da tercüman olursa gittiğimiz yerde o şekilde anlaşmaya çalışıyoruz (K4, Kadın).

İletişim kurmakta zorlanıyorum, dil bilmemek çok zor. Bu yüzden tanıdıklarla gidiyorum devlette falan işim olduğunda çünkü tercüman olmazsa anlaşmam hiç (K5, Kadın).

Kadın katılımcıların ifadelerinden, onların Türkiye’de yaşadıkları en büyük problemin “dil bilmemek” ve bundan kaynaklanan sorunlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle katılımcıların hemen hemen hepsinin Türkçe

öğrenme konusunda istekli oldukları görülmektedir. Bir katılımcı, Türkçe öğrenmek istediğini ve bunun için bir kursa kayıt yaptırdığını şu şekilde anlatmıştır:

Hiç bilmiyorum Türkçe, çok zorlanıyorum. Ama kursa başvurduğum, gideceğim (K1, Kadın).

Erkek katılımcılardan birinin dil engeli konusundaki ifadeleri ise dikkat çekicidir. Katılımcı, Türkçeyi eşine göre daha iyi bildiğini belirttikten sonra, hem kendisinin hem de eşi ve çocuklarının Türkçelerini daha da geliştirmek adına bir taktik olarak Türk kanallarını izlediklerini belirtmiştir.

Benim Türkçem iyi, çocuklar okulda öğrendi. Karımda yetecek kadar biliyor. Daha çok öğrenmek istiyorum, hep Türk kanallarını izliyoruz, dizileri falan izliyoruz (K9, Erkek).

Kadın katılımcıların dil bilmeme durumu yerel halk ile iletişim kurmakta zorlanmalarına neden olmanın yanında diğeri yandan, onların karşı karşıya kaldıkları dışlanma mekanizmalarını tam olarak anlayamamasına ve bunun sonucu olarak bir karşılık verememesine neden olmaktadır. Bu anlamda katılımcıların kültürel dışlanma deneyimlerini anlamak adına, yerel halk tarafından ırkçı ya da ayrımcı bir tutuma maruz kalıp kalmadıkları, sözel ya da fiziksel boyutta dışlayıcı bir tutum, davranış ya da şiddet olayları ile karşılaşmış ve karşılaşmadıkları soruları yöneltilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda, kadın katılımcıların fiziksel boyutta bir şiddet durumu yaşamadıklarını ifade ettikleri görülürken; sözel boyutta bir dışlanma yaşıyorlarsa da bunu anlayamadıklarını ve bu nedenle bir tepki veremediklerini ifade ettikleri görülmektedir.

Çatışma yaşamadım. Ama dil bilmediğim için anlamakta zorluk çekiyorum. Apartmanda kötü bir şey olduğunda bize suç atılıyor, biz de anlayamadığımız için karşılık veremiyoruz, savunamıyorum kendimi. Sonra doğrusu ortaya çıkıyor... (K2, Kadın).

Aslında eğer kötü bir söz söylendiyse de anlamıyorum, Türkçe bilmediğim için... Uğraşmak istemiyorlar bizimle anlamaz diye, sıkılgan davranıyorlar. Biz anlamadıkça daha çok bağırarak anlatıyor sanki bağırınca dil mi değişiyor. Bak belki kötü bir şey de diyorlardır bağırırken ama anlamıyorum işte. Ne kötü durum (K4, Kadın).

Kadın katılımcıların maruz kaldıkları dışlanma deneyimlerini tam olarak algılayamamalarının sebebi olan dil engelinin yanında diğeri bir neden olarak dikkat çeken konu, kadın katılımcıların gündelik hayatlarının büyük

bir bölümünü evde geçiriyor olmaları nedeniyle sosyal ilişkiler içinde sınırlı bir şekilde bulunmalarındır. Dil bilme ve bu nedenle sosyal hayata fazla dâhil olmama durumu, kendi ifadeleriyle “dışarıya fazla çıkmamaları” kültürel farklılığı görünür kılacak karşılaşmaların yaşanmamasına neden olmaktadır. Bilindiği üzere, Suriyeli mülteciler ile yerel halkın çeşitli karşılaşmalar yaşadığı ortak paylaşılan kamusal alanlar; parklar, toplu taşıma araçları, alışveriş ve pazar yerleri, ibadet yerleri gibi alanlar sosyal dışlanma mekanizmalarının somut olarak görünür hâle geldiği alanlardır (Deniz ve diğerleri, 2014). Çalışma kapsamında kadın katılımcıların çoğu bir günlerinin çoğunun evde, ev işi yaparak ya da çocuklarla ilgilenerek geçtiğini, zorunlu ihtiyaçlar olmadığı sürece dışarı çıkmadıklarını ve bu nedenle yerel halkla çok fazla iletişim kurmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan ikisi yerel halk ile ortak paylaşım alanlarında herhangi bir problem yaşamadıklarını ve yalnızca zorunlu olan hastane işleri için dışarı çıktıklarını şu şekilde anlatmışlardır;

Hep evdeyim, neredeyse hastane dışında hiç dışarı çıkmıyorum. Ev işleri, televizyon, el işi falan derken akşam oluyor... Ben hasta olduğum için evden çıkmıyorum, zaten virüs var ya. Sadece hastaneye gidip geliyorum. Alışverişini falan eşim ve oğlum yapıyor. Bir sorun yaşamadım o yüzden (K1, Kadın).

Evden pek çıkmıyorum, çocuğum da küçük, hastaneye gidiyorum sadece kızım için. İki günde bir. Kimliğe dair işim olduğunda çıkıyorum, komşulara çıkıyorum. Genelde evdeyim dikiş yapıyorum... Henüz bir problem yaşamadım, çok fazla yere de gitmedim (K5, Kadın).

Bu cevaplara istinaden çalışmanın pandemi koşullarında gerçekleştiği göz önünde bulundurularak, pandemi öncesinde de günlük hayatlarının çoğunun evde geçip geçmediği sorulmuştur. Buna karşın ise, bir katılımcı pandemi öncesinde de sürekli olarak evde olduğunu ancak yine de şimdiye göre daha fazla dışarı çıkma imkânı bulduğunu ve bir gününün nasıl geçtiğini şu şekilde anlatmıştır:

Evde oluyoruz genel olarak çocuklarımla birlikte. Oğlum ve eşim sitelerde çalışıyor. Onlar işleri halleder alışverişini falan yaparlar, dışarıdaki işleri. Ben de evde işleri yapıyorum, çocuklarla ilgileniyorum. Öyle geçiyor gün, ben fazla bir yere gitmem, bize gelen de olmaz. Kimse yok burada hep evde yalnız ben ve çocuklarıyım.

Bu durum pandemi öncesinde de mi bu şekildeydi?

Evet, biz evdeydik zaten arada az çıkıyorduk. Şimdi hem de korkuyorum çıkmaya. Bir şey değişmedi (K6, Kadın).

Çoğu katılımcı yerel halkın “yabancı oldukları için onları istemediklerini “onlara yapılan yardımlardan rahatsız olduklarını” ve “çalışma hayatına dâhil olmalarını” olumlu karşılamadıklarını düşündüklerini belirttikleri görülmektedir.

Bizi misafir olarak görenler de var, istemeyenler de var. İnsandan insana değişiyor. Ama görüyorum sosyal medyada bizi istemiyorlar, yardım aldığımız için devletten. Ama bizim yaşadıklarımızı yaşasalar böyle düşünmezlerdi. Gelenlerin çoğu orada ailesini, evini, işini bırakıp geldi. O yardımlar olmasa yaşayamazlar çok kötü durumda olanlar var, her şeyini kaybedenler var (K3, Kadın).

...Burada hep durumu kötü olanlar var, fakir insanlar. Onlar da zor durumda biz de. Anlamaları gerekli ama şey, biz yabancı olduğumuz için istememe durumu var bizi. Siz burada bizden daha iyisiniz durumunuz iyi diyorlar, ama öyle değildir (K8, Erkek).

Ucuza çalışma olduğu için, rahatsız oluyorlar tabii bizi işe aldıkları için. Ama benim yaptığım işi, bu paraya yapacak, Türk varsa işe yine beni alırlarsa o haksızlık olur. Türkler bu işleri yapmayı istemiyor, kimse yapmaz, az para, sigorta olmadan. O yüzden hak yeme durumu olduğunu düşünmüyorum. Biz kimsenin hakkını yemeyiz, günah (K10, Erkek).

...insanlar kızıyor bize yardımlar için. Siz bizim nasibimizi kestiniz diye konuşuyorlar, dilenci düşünüyorlar bizi. Ben çalışıyorum paramı kazanıyorum, yardım da alıyorum çok değil bazı zamanlar oluyor... Ama işte ihtiyacı olan herkese yardım olsa böyle olmaz bence (K11, Erkek).

Türkiye’ye göç eden Suriyeliler ile kamusal alanda yaşanan karşılaşmalar, görünürlüklerinin artması, sayılarındaki ani artış ve ne zaman geri döneceklerinin belirsiz oluşu gibi sebeplerle yerel halk tarafından kültürü bozan ve güvenliği tehdit eden ötekiler olarak görülmektedir. Onlar ve biz ayrımının temelinde; ötekilerin hepsine bizde olmayan olumsuz özellikler atfedilir, ötekilere ilişkin bir takım olumsuz stereotipler yaratılır ve bunlar söylemsel olarak ya da günümüzün gelişen medya teknolojileri aracılığıyla toplum genelinde yayılarak bilinçlerdeki onlar ve biz algısının yeniden üretilmesi sağlanır (Arıcan, 2019, s.31). Katılımcılar, Suriyeli kimliğinin tamamına genelleştirilen olumsuz etiketlere vurgu yaparak, bu tür olumsuz etiketlemelerin özellikle de sosyal medyada çok yaygın olduğunu vurgulamışlardır.

Bizi istemediklerini biliyorum. Çok olumsuz şeyler söylüyorlar... Hırsızlık, kavgalar oluyor duyuyoruz, görüyoruz

ama hepimiz öyle değiliz, Türklerin de iyisi de var kötüsü de. Benim, eşimin kime ne zararı olmuş? (K2, Kadın).

Ayrımcılık yaşamadım ama genel olarak ayrımcılık var Suriyeli olduğumuz için. Bizde de var, sizde de kötü insanlar her yerde var. Biri kötü işler yaptı diye tüm Suriyeli kötü oluyor, hepimizi suçluyorlar onlar yüzünden (K9, Erkek).

Yabancı olduğumuz için her şeyi bize suç atma durumu var, önyargı çok var. İnternette çok fazla kötü şey yazıyorlar, görüyoruz sayfalarda onların da etkisi. Bu dilenciler, kavgacılar, gürlütlü yapanlar, çingeneler falan haberleri görünce insanlar internette hepimizi kötü düşünüyor bu kişiler yüzünden (K11, Erkek).

Katılımcıların karşılaştıkları ötekileştirme pratiklerinin diğer bir boyutunu ise savaşı retorikle beslenen milliyetçi söylemler oluşturmaktadır. Literatürde belirtildiği üzere, Türk milliyetçiliğinin söylemlerinde en sık vurgulanan nitelik savaşı retoriktir. Türk milleti kimliğinin savaşı, vatanseverlik, cesaret ve zafer gibi üstün niteliklere sahip olduğu vurgulanırken; ötekiler yani Suriyeli göçmenler bu özelliklerden yoksun vatanlarını terk eden “vatan hainleri” olarak damgalanmaktadır. Ankara’da yapılan benzer bir çalışmada da bunu destekler nitelikte yerel halkın kendileri ile mülteciler arasına çizdiği kültürel sınırın milliyetçilik temelinde inşa edildiği bulgusuna ulaşılmıştır (Bakioğlu ve diğerleri, 2018; Ravanoğlu, 2017). Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, Suriyeli mültecilere yönelik dışlayıcı tutum ve davranışların temelinde yerel halkın, onların savaşmamış olmalarını bir kusur olarak nitelendirmesi yatmaktadır.

...Onlar diyor ki, sizin vatan sevgisi yok, kaçtınız. Ama oradaki savaş farklı bilmiyorlar mı? Vatanımı seviyorum ama biliyoruz eskisi gibi değil, yaşanılacak bir yer değil. Ben kendimi geçtim çocuklarımı düşünmek zorundaydım. Yoksa ister miyim evimi işimi bırak buraya gel, düzen boz, para az (K7, Erkek).

...Siz korkaksınız savaştan kaçtınız, ülkesini bırakanın buraya faydası yok diye konuşuyorlar. Ama bu korkaklık değil, mecburduk. İlk geldim buraya en çok diyorlar neden geldin, ülkeni bıraktın? Savaşı görmediler orada, ölenler, bombalar görmediler. Ben de diyorum ölse, çocuklar ölse daha mı iyi diyorum sadece... Türkler, çok vatansever insanlarsınız ondan böyle düşünüyorlar. (K9, Erkek).

Suriyeliler, ev sahibi toplum ile aynı ten rengine ve aynı dine mensup olmasına rağmen ortaya çıkan sosyal dış-

lanma ve ötekileştirme pratiklerinin daha çok kültürel bir motivasyondan beslendiğini söyleyebiliriz. Bourse’un ifade ettiği üzere (2009), yeni-ırkçı ya da dışlayıcı söylemde, uzlaşmaz ya da eşitsiz olarak ilan edilen şey artık ırklar değil; adetler, inançlar ve uygarlıklardır. Sözü edilen şey, kültürlerin çatışmasıdır ve reddedilen şey, siyah ya da sarı insan değil; mutfaklar, kokular, ibadetler, sesler, kısacası ötekilerin alışkanlıklarıdır (Deniz, Hülür ve Ekinci, 2014, s.27’de aktarıldığı gibi). Çalışma kapsamında da bazı katılımcılar, yerel halk tarafından maruz kaldıkları dışlanmanın daha çok iki toplum arasındaki kültürel farklılıklardan kaynaklandığını düşündüğünü ifade etmiştir.

İrkçilik görmedim. Ama Türk olmadığımız için dışlanıyoruzdur. Kimse istemez, güvenmez tanımadıklarına. Onlar farklı biz farklı, birbirimizi bilmiyoruz. Kültürler farklı (K4, Kadın).

Başka ülke, konuşma farklı, anlaşmak zor, yaşam farklı. Bu yüzden ayrımcılık olduğunu düşünüyorum. Yemekler benziyor mesela ama farklılık var. Adet, kural daha farklı burada. Giyinme konusunda da burası Suriye’den fark var. Bizde hepsi kapalı, burada daha rahat bayanlar, çok farklı, bana garip geliyor (K6, Kadın).

...Farklılıklar çok var mesela Suriye’de hayatta din daha fazla önemli daha katı, baskı çok burası öyle değil. Burası daha özgür bayanlar orada peçe [yüzü örtmek için kullanılan siyah örtü] giyiyorlar burada farklı daha giyim açısından (K8, Erkek).

Kültürel dışlanma olgusu ile ilgili yazında, Elias ve Scotson’ın (1994) yerleşikler, hariciler teorisine göre, yerleşiklerin algısı kendilerinin saygın, medeni, temiz ve kibar olarak nitelendirilirken; hariciler ise kaba, kirli ve barbar olarak damgalanmaktadır (Deniz, Hülür ve Ekinci, 2014, s.28’de aktarıldığı gibi). Benzer olarak bir katılımcı yerel halkın kendilerini, Suriyeli mültecilerden üstün gördüğünü; onları ve onların kültürel değer ve pratiklerini beğenmediklerini düşündüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

...Önyargı bize çok var, ayrımcılık var. Türkler bizi beğenmeme durumu var. Kültürü, yaşayışımızı beğenmiyor küçük görme var. İstememek ondan. Onlar iyi, biz kötü. Bizi bir şey bilmeyen cahil, saygı bilmeyen insanlar gibi görüyorlar (K11, Erkek).

Kültürel farklılıklara vurgu yapan katılımcıların, dışlanmanın özellikle de iki toplum arasındaki dil farklılığından kaynaklandığını vurguladığı görülmektedir:

Hiç ayrımcılık olmadı diyemem seven de var bizi, istemeyen, sevmeyen de var, değişiyor yani. Ama sonuçta farklı ülke, insanlar farklı, dil farklı en başta anlaşmak zorlaşıyor. Mesela ben iyi konuşuyorum Türkçe ama olsun anlaşılıyor yine de yabancısın (K7, Erkek).

Müslüman toplum ikimizde, kardeşiz Türklerle benziyoruz. Ama sorun dil. Dilden anlaşması zor, biz anlatamıyor, onlar anlamıyor, yanlış anlamalar oluyor. Ben anlatıyorum o başka anlıyor, sorun çıkıyor (K11, Erkek).

İki toplum arasındaki dil farklılığının, kültürel dışlanmayı önemli derecede beslediği görülmektedir. Bu kapsamda katılımcılara Arapça konuştuklarında yerel halk tarafından nasıl tepkilerle karşılaştıkları sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar Arapça konuştuğunda alacağını düşündüğü olumsuz tepkileri ya da bu konuda yaşadıkları olumsuz deneyimleri şu şekilde anlatmıştır:

Yabancı olduğumu anlıyorlar hemen, ben rahatsızlık hissediyorum kimse bir şey yapmasa da. Çünkü yabancıları istemezler diye düşünüyorum. Markette falan bir şey sormuyorum, fiyatı sorunca da rakamları öğrendim onları söylüyorum (K3, Kadın).

Ablamla otobüs ile Ulus'a gitmiştik virüsten önce. Bazi alacaklarımız vardı. Biz oturmuştuk, sohbet ediyorduk. Arapça konuştuğumuz için anladılar yabancı olduğumuzu. Otobüse teyze binmiş, inanmı hiç görmedik bindiğini. Biz sık sık şehrin içine inmediğimiz için etrafa, dükkânlara bakıyorduk camdan. Bir bayan kolumu sertçe itti, çektii, kalk diyordu bana bağırarak. Tabii anlayamadım Türkçe bilmediğimiz için ama bağırdı bir sürü. Kalktıktan hemen teyze oturdu. Ben görseydim zaten kalkardım, ama böyle bir durum yaşandı. Ablam biraz anlıyor Türkçe, benden önce geldiği için. Samırım kötü laflar söylemiş (K2, Kadın).

Bazı katılımcılar ise yaşadıkları bölgede Suriyeli sayısının yoğun olmasına bağlı olarak, bölgede herkesin rahatça Arapça konuştuğunu ve bir problem yaşamadıklarını ifade ettikleri görülmektedir:

Bu çevrede çok fazla Suriyeli var Arapça konuşan, o yüzden alışmış insanlar bir tepkiyle karşılaşmadım. Ama başka yerde nasıl olur bilmem (K5, Kadın).

Burada Suriye'den gelenler çok, esnaflar var, kendi aramızda Arapça konuşuyoruz, evde de Arapça. Türkçe en çok iş yerinde gerekli oluyor çalışırken, devlette, hastanede falan lazım oluyor... Karım çok az biliyor, dışarıda lazım olanları öğrendi onları biliyor (K8, Erkek).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, yaşadıkları bölgede Suriyeli nüfusunun ve Suriyeli esnafın yoğun olması onların kendi aralarında daha çok Arapça konuşarak iletişim kurması sonucunu beraberinde getirmiştir. Gündelik hayatta zorunlu durumlar dışında birçok iletişimin Arapça konuşularak sürdürülmesi, sosyal çevre ve ev içerisinde Arapça konuşmaya devam edilmesi, kendi dillerini korumak ve Suriye'deki konuşma pratiklerini Türkiye'de de olduğu gibi devam ettirmek anlamında Suriyeli mültecilerin geliştirdiği bir direniş biçimi olarak analiz edilebilir. Aynı zamanda katılımcılar, yaşadıkları bölgelerde rahatça Arapça konuştuklarını ifade ederken; yerel halkla paylaştıkları ortak kamusal alanlarda yabancı olduklarının anlaşılması ve dışlanma mekanizmalarından korunmak adına yüksek sesli bir biçimde Arapça konuşmama ya da ortak paylaşılan alanlarda Türkçe konuşma taktiklerini kullandıklarını şu şekilde anlatmışlardır:

Biz burada [Önder Mahallesi'nden bahsediyor] kendi aramızda rahat rahat konuşuruz ama başka yerlerde daha az konuşuyoruz yani çok bağırmadan. Benim Türkçe iyi ondan Türkçe konuşuyorum böyle olunca. Dilden anlıyorlar sen Suriyeli, hemen bakışlar değişiyor, fısıldama başlıyor. Rahatsız oldukları belli oluyor... (K7, Erkek).

Arapça konuşmadan rahatsız olma var. Anlamadıkları için farklı geliyor, ne konuşuluyor kötü mü söylüyor bilemeyince, rahatsızlık olabilir... Böyle olunca bizde çekinme oluyor insanlardan, otobüste falan sessiz sessiz gidip geliyoruz vallahi [gülüyor] (K11, Erkek).

Çalışmada dikkat çeken diğer bir nokta, katılımcıların iki toplum arasındaki kültürel farklılıkların dışlanmaya neden olduğunu ifade etmelerine rağmen bunun yanında birçoğunun ifadelerinde iki toplumun birbirine benzeyen yönleri olduğunu ve birbirinden çok da farklı olmadığını vurguladıkları görülmektedir. Bu ifadeleri kullanırken ise, katılımcılar iki toplumun da aynı dine mensup olması anlamında din çatısı altında birleştiğini vurgulayarak "kardeşlik" vurgusu yapmıştır. Katılımcıların kültürel farklılıklardan ziyade ortak din vurgusuyla iki toplum arasındaki benzerlikleri öne çıkarması ve iki toplum arasındaki kültürel farklılıkların üzerini örtmesi; yerli halk tarafından maruz kaldıkları ve kültürel farklılıklardan beslenen dışlanma mekanizmalarıyla baş etmek adına kullandıkları bir taktik olarak analiz edilebilir.

...Ben bir farklılık görmüyorum Türklerle aramızda; biz de Müslümanız siz de, hepimiz kardeşiz (K7, Erkek)

Âdetler farklı olabilir bazı şeylerde ama din aynı, ülkeler yakın o yüzden benziyoruz birbirimize. Yabancılık çok olmadı. Yani biz siz gibiyiz siz de biz, az farklılık var bence. Mesela başka Avrupa ülkelerine gitseydik daha farklı, zor olurdu, uyum açısından. Burada çok yabancı bir kültür yok bize (K9, Erkek).

...Ayrımcılık çok yanlış hepimiz insanız, kardeşiz. Din aynı, namaz, oruç, ibadetler aynı, bayramlar aynı iki toplumu kaynaştıran şeyler bunlar, birbirine çok benziyor. Bak Ramazan ayı geliyor biz de Suriye’de aynı sizin gibi geçiriyorduk. Burada da öyle (K11, Erkek).

Katılımcıların kültürel alanda yaşadıkları dışlanma mekanizmalarına genel olarak baktığımızda; Bourdieu’nun “habitus” kavramı çerçevesinde Suriyeli mültecilerin kendi yaşam alanlarından ve burada âşına oldukları toplumsal ilişkiler ve kurallardan kısacası kendi habituslarından başka bir yaşam alanına geçmesi çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. Kültürel anlamda, kendi ülkelelerinde oluşturdukları habituslarını, sahip oldukları değer ve pratiklerini Türkiye’de de yaşamaya devam ettirme çabası yerel halk tarafından olumsuz karşılanabilmektedir. Özellikle ortak alan paylaşımında iki toplum arasında yaşanan çeşitli sorunlar ve dışlayıcı tutum ve davranışların somutlaştığı görülmektedir. Bu kapsamda, katılımcıların yerel halk ile ortak kamusal alanlardaki yaşadığı olumsuz karşılaşma deneyimlerini şu şekilde ifade ettikleri görülmektedir:

Kötü davranışlarla karşılaştığımız oluyor. İnsanlar belli ediyor rahatsız olduklarını, istemediklerini. Bakışlarından anlaşılıyor, kötü bakıyorlar. Anlamayız diye herhâlde bir şeyler söyleyip gülüyorlar aralarında, dalga geçiyorlar. Genç çocuklar bunu yapanlar benim oğlumdan küçük yaşta, zoruna gidiyor koca adam ben çocukların eğlencesi... Önceden daha çok oluyordu, kötü bakmalar, laf atmalar, kavga edenler oluyordu. Ama şimdi alıştılar, baktilar gitmiyoruz, çoğalıyoruz onlar da kabullendiler. Ama istememe durumu hep var (K7, Erkek).

...Oluyor küçük problemler, geçen markete gittim çocuklarla, kapıdan girdik çıkın dedi kasadaki adam. Çıkardım kimlik gösterdim hayır giremezsin dedi çıkardı beni bir şey yapamadım, anlamadım neden (K8, Erkek).

...Komşularla problem oluyor bazı zamanlarda, bir şey olunca hemen bizden biliyorlar, siz yapmışsınızdır diyorlar... Çocuklar ayrı oynuyor, Türk çocukları bir yerde oynuyor, bizimkiler başka yerde. Çocuklara kızıyorlar oy-

narken etrafi pisletiyorlar, bağıyorlar diye, bıktık sizden diyorlar. Ama onların çocukları da yapar aynısını onlara bir şey diyen yok... Bir kere parkta çocuklar kavga yapmış, salıncak için. Anneleri diyor ki çıkarma senin çocukları buraya, binemezler oyuncaklara benim vergilerimle yapıldı çünkü sizin hakkınız yok diyor. Bir salıncak için neler diyor (K11, Erkek).

Dolmuşu bindiğimde yaşadım kötü olaylar. Paramı veriyordum herkes gibi ama oturmaya çekiniyordum biri kalk derse diye, öyle kötü bakışlar var (K13, Erkek).

Çalışma kapsamında katılımcıların gündelik yaşam içerisinde yerel halk ile paylaştıkları ortak alanlarda karşılaştıkları çeşitli dışlayıcı tutum ve davranışlara yönelik, Certeau’nun (2008, s.88) tahakküm mekanizmalarına karşı direniş pratikleri, bir karşı duruş ve bir mücadele biçimi olarak tanımladığı taktikleri geliştirdiği görülmüştür. Katılımcılar; dâhil oldukları yeni ilişkiler, değerler ve kuralları içeren toplumsal alanda kendilerine bir alan yaratmak ve hayatlarına devam edebilmek adına kültürel boyutta yaşadıkları dışlanma mekanizmalarına karşı geliştirdikleri direniş biçimini genel bir ifadeyle “sessiz kalmak,” “görmezden veya duymazdan gelmek” ve “karışmamak” şeklinde belirtmişlerdir.

...En iyisi hiç tartışmaya girmemek, her durumda kötü olan oluyorsun, susuyoruz biz de (K2, Kadın).

Komşularıyla anlaşmazlık olmadı. Ben zaten hiçbir şeye karışmıyorum, kendi hâlimde yaşamaya çalışıyorum. O yüzden anlaşmazlık olmuyor (K3, Kadın).

...Başlarda üzülüyordum kötü şeyler duyunca ama alıştım. Kavga olmadı kimseyle, anlamıyor gibi yaptım. Biri bana kötü bakıyorsa başka tarafa baktım ben. Sonuçta burada misafiriz, burası sizin ülkeniz. Kimseye bir şey diyemeyiz ki zaten (K10, Erkek).

Katılımcıların bazılarının ifadelerinden anlaşıldığı üzere dışlanma mekanizmalarına sessiz kalma motivasyonlarını besleyen en önemli durumun; başka bir yerden geliyor oluşları ve “misafir” olarak nitelendirilmeleri ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Katılımcıların bu anlamda misafir olarak nitelendirildikleri bu ülkeye uyum sağlamaları ve kurallarına uymaları gerektiğini düşünmektedir.

...Git deseler gidecek yer yok, ev yok, orada hiçbir şeyim kalmadı, mecburuz susmak. Burası bizim evimiz oldu, o yüzden buraya uyum sağlamak gerekli çünkü biz başka yerden geldik (K7, Erkek).

...Bizim mahallede çok Suriyeli, iyiler var, kötüler var. Bazıları nasıl söyleyeyim bilmiyor nasıl davranması gerektiğini hiç. Misafir değil buranın sahibi olmuş, hiç kurala uymak yok, saygı yok. Huzursuzluk, şikâyet oluyor. Türkler rahatsız bu durumdan sorun çıkıyor, haklılar. Ben Türkiye’de misafirim, uymak zorundayım buradaki yaşama, huzursuzluk yapmaya hakkımız yok (K9, Erkek).

Yapılan çalışmalarda, Önder, Ulubey ve Alemdağ mahalleleri gibi Suriyeli nüfusunun yoğun olarak bulunduğu kentsel bölgede yaşayan Suriyeli göçmenlerin, tüm zamanlarını çok kısıtlı bir mekânsal çevrede geçirdiği ve kentin bu bölgesinde bir içe kapanma durumu söz konusu olduğu tespit edilmiştir (Savran, 2020; Savran ve Sat, 2019). Bu durum katılımcıların ifadelerinde de görülmektedir. Katılımcıların yerel halk tarafından karşılaştıkları dışlanma mekanizmalarına karşı gösterdikleri direniş pratiklerinden bir diğeri; yerel halkla etkileşimleri ve karşılaşmaları en az seviyede tutmak amacıyla ikamet ettikleri Suriyeli nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bölgeden zorunda kalmadıkça uzaklaşmamaktır. Bu durum Suriyeli mültecilerin kamusal alanda “görünmeyerek,” karşılaştıkları dışlayıcı tutum ve davranışlarla yüz yüze gelmekten kaçınmayı bir taktik olarak kullandıklarını göstermektedir.

...Burada herkes Suriyeli olduğu için çok sorun yok, Türkler alıştı bize burada. Burayı seviyoruz, evimizde gibi hissediyoruz. Ama başka yerlerde böyle iyi olmaz diye düşünüyorum, alışkın olmadıkları için, çok gitmiyoruz başka yerlere zaten (K7, Erkek).

...Suriyeli çok olduğu için güzel, buradakiler iyi insanlar, kaynaştık [Türkleri kast ediyor]. Her şey var burada [Önder Mahallesi], buluyoruz ihtiyacı, ne istersek. Başka yere gitmeye gerek yok mecbur olmayınca, devlette kimlik işi falan olursa ancak öyle. Diğer yerleri çok bilmem o yüzden çok gitmem, buraya alıştık, mutluyuz herkes tanıdık (K8, Erkek).

Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları dışlanma, katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere yalnızca iki toplum arasındaki ırk, etnisite ve dil farklılığı olarak değil kültürel farklılıkları da kapsayan daha geniş bir ele alışı gerekmektedir. Suriyeli mültecilerin kendi habituslarından başka bir yaşam alanına geçmesi çeşitli sorunları beraberinde getirmiş olup iki toplumun sahip olduğu farklı kültürel değer ve pratikler yerel halkın Suriyeli mültecilere karşı bir takım olumsuz tutum ve davranış geliştirmesine kısaca onları ötekileştirmesine neden olmuştur. Suriyeli

mülteciler dâhil oldukları yeni toplumsal alanda, kültürel boyutta yaşadıkları dışlanma mekanizmalarına karşı çeşitli direniş biçimleri diğeri bir deyişle taktikler geliştirmektedir. Bunlardan ilki, kuralları egemen konumda olanlar tarafından belirlenen toplumsal düzende karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışlara karşı “sessiz kalma”yı tercih etmektir. İkincisi, iki toplum arasındaki dışlanmaya neden olan kültürel farklılıkların üstünü örtmeye çalışarak “ortak din ve kardeşlik vurgusu yapmaktır. Üçüncü ve son olarak ise yerel halkın dışlayıcı tutum ve davranışlarıyla yüz yüze gelmekten kaçınmak adına kentsel hareketliliğini sınırlandırarak yaşadıkları bölgede “içe kapanmak”tır.

Sosyal Hizmetlerden Dışlanma

Bulguların dördüncü bölümünde, Suriyeli mültecilerin kamusal hizmetlere erişim konusunda yaşadıkları problemler ve karşılaştıkları dışlanma deneyimlerinin neler olduğu; bunlara karşı ne tür direniş taktikleri geliştirdikleri analiz edilecektir. Bilindiği üzere, göç sonrasında göçmenlerin kamusal hizmetlere erişiminde çeşitli sorunlar yaşanmakta ve yaşanan en önemli sorunlar ise, eğitim ve sağlık alanlarında ortaya çıkmaktadır (Deniz ve diğerleri, 2014). Bu kapsamda, katılımcıların eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel hizmetlere erişim konusunda bir problem yaşayıp yaşamadıklarını tespit etmek ve eğer sorunlar yaşanıyorsa üstesinden gelmek için ne yaptıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak katılımcılara okul çağında olan çocuklarının eğitim hizmetlerine erişimi konusundaki deneyimleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğu Suriye’de yaşanan iç savaş ve göç hareketinin en çok etkilediği ve zarar verdiği konulardan birinin çocukların eğitimi konusu olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Birçok katılımcı savaş nedeniyle çocuklarının eğitimi yarıda bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir:

Savaş başlamadan çocuklar okula gidiyordu, sonra okullar kapanınca bıraktılar, yarım kaldı o yüzden. Buraya gelince devam etmelerini istedim ama dili bilmiyorlar nasıl olur bilemedik. Bir süre okula gitmedi, beklediler 2 sene kadar sonra buradaki okula yazdırdık (K7, Erkek).

...Orada [Suriye] eğitim kalmadı. Okullara bomba düşüyordu bizim tanıdıklarımızın çocuklarının gittiği okula düştü orada 2-3 çocuk öldü. Sonra herkes korktu çocuklarını okula göndermeye. Yarım kaldı o yüzden çocukların okulu, burada devam ediyorlar. Burası güvenli, eğitim iyi (K9, Erkek).

Savaş başladıktan sonra okullar durdu. Biz gelince alışmak zaman aldı, düzen kurmak. Hemen okula kayıt yaptıramadık, yarı dönemdeydi zaten okul. Sonra kayıt yaptırдық (K11, Erkek).

Bazı katılımcılar ise, çocuklarını okula yazdırma sürecinde Suriyeli oldukları gerekçesiyle okul müdürlerinin kayıt yapmak istemediğini ve bu konu hakkındaki deneyimlerini şu şekilde anlatmıştır:

...Kayıt olurken sorun oldu. Eve yakın olan okula yazdırmak istedim gidip gelme açısından kolay olması için ama müdür sınıfların dolu olduğunu söyledi daha uzaktaki okulu söyledi. Orası uzaktı oraya yazdırmak zorunda kaldım (K7, Erkek).

...Küçükleri yazdırmak için gittim ama okulun müdürü çok istekli davranmadı başta. Ara dönemde kayıt yapmam dedi. Hemen başlasınlar istedik çünkü alışmaları için. Sonra ikna oldu (K11, Erkek).

Türkiye’de bir düzen kurduktan sonra çocuklarının eğitimine devam etmeleri için geç de olsa kayıt yaptıran katılımcılar olsa da, göç sonrasında yaşanan geçim sıkıntısı nedeniyle bazı katılımcıların okul çağındaki çocukların okula gitmek yerine işgücü piyasasına dâhil oldukları ve “çocuk işçiliği” sorununun gündeme geldiği görülmektedir.

Oğlum var küçük 13 yaşında, okulu yarıda kaldı savaş yüzünden. Buraya gelince çalışmak zorunda kaldı okula gidemedi, para lazımdı eşim hastaydı. Bu yüzden araba lastikçide günlüğü 20 TL’ye işe girdi. Diğer oğlum da 16 yaşında o da Siteler’de çalışıyor işçi olarak onun maaşı daha iyi ama işi ağır. Suriye’de okuyordu başarılıydı. Onların okumasını çok isterdim, hayal ederdim. Durumumuz düzelse bir gün tekrar okula devam etmelerini çok istiyorum (K6, Kadın).

...Oğlum burada devam etmedi okula yapamam, istemem dedi. Maddiyat sıkıntımız da vardı mecbur ben de okula gitmiyor en azından meslek öğrensin diye çırak olarak verdim Ulus’ta çalışıyor... Zoruma gidiyor, orada eskisi gibi olsaydı çocuklar çalışmazdı okuluna bakardı, ben çalıştırdım yeterdi (K10, Erkek).

Bir diğer katılımcı ise, çocuklarının eğitimine devam etmesini istediğini, çocukların okula gittiklerini ama savaşın, yaşadıkları psikolojik baskıların ve dil engelinin de etkisiyle devam etmediklerini ifade etmiştir.

...Okula yazdırdım gittiler biraz ama sonra yapamadılar, bir şey anlamadıkları için gitmem dediler. Uyum

sağlayamadılar burada, savaş yüzünden psikolojileri etkilendi. Oğlum çalışıyor ama işsiz şimdi iş arıyor (K12, Erkek).

Katılımcı 13’ün ifadesi ise pandemi süreciyle birlikte yüz yüze eğitime ara verilmesiyle birlikte çevrimiçi eğitime geçişin, zorlu ekonomik koşullar içinde olan Suriyeli mülteci çocukların çocuk işçiliği sorununu gündeme getirmesi bakımından ilgi çekicidir.

...küçük olanda okula gidiyordu ama şimdi okul olmadığı için fırına verdim orada çalışıyor (K13, Erkek).

Çalışmada dikkat çeken bir diğer konu ise toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde, bazı katılımcıların kız çocuklarının okula gitmemesi sorunudur. Bu durumun sebebi sorulduğunda, Suriye’deki kültürel ve geleneksel özelliklerin büyük oranda Türkiye’de devam ettirildiği görülmüştür. Katılımcılar, Suriye’de 6. Sınıftan sonra kız ve erkek çocukların ayrı sınıflarda eğitim gördüğünü belirterek Türkiye’deki sınıflarda erkek ve kız çocuklarının birlikte eğitim alması nedeniyle kız çocuklarını, okula göndermediğini belirtmiştir.

...Büyük kızlar evde okula gitmiyorlar. Onların hafız olmasını istiyorum. Cami’ye gidiyorlardı Kur’an öğrenmeye şimdi evde çalışıyorlar.

Neden kızlarınız okula gitmiyor?

Burada okullar birleşik [kız-erkek karışık] o yüzden. Suriye’de böyle değil. Orada ortaokulda ayrılıyor sınıflar (K8, Erkek).

Suriyeli çocukların göç ettiği yerde eğitimine devam edememesi, çocuklar açısından ilerleyen dönemlerde yaşanacak sosyal problemleri gündeme getirmektedir. Eğitim göremeyen çocuklar ve gençler göç ettikleri toplum ile bağlarını güçlendirme imkânı bulamamakta ve aynı zamanda marjinalleşme ve suça yönelme gibi olumsuz eğilimler gösterebilmektedir. Eğitim alanında yaşanan dışlanma; hem sosyal ilişkiler geliştirmek anlamında kültürel dışlanmayı hem de çalışma hayatına dâhil olma zorluğu ve buna bağlı olarak ekonomik dışlanma olgusunu beraberinde getirecektir.

Çocuklarını eğitim olanaklarından faydalandırabilen katılımcılar, Türkiye’de sunulan eğitim hizmetlerinden memnun olduklarını, özellikle de çocuklarının Türkçe öğrenmeleri bakımından çok faydalı olduğunu ve bu konudaki deneyimlerini şu şekilde ifade etmişlerdir.

Çocuğum okula gitmiyor [okul yaşında değil], yeğenlerim gidiyorlar. Burada bizim için okullar var oraya gidiyorlar, memnunlar bir sıkıntı yaşamadık (K2, Kadın).

Evet, çocuğum buradaki okula gidiyor. [Solfasol İlkokulu] Çok memnunum. Türkçe öğrendi çok iyi konuşuyor. Başta nasıl gidecekler, nereye başvuracağız bilemedik. Sonra burada gidenlerden öğrendim. Okuldan kırtasiye yardımı falan da yapıyorlar, etkinlikler yapıyorlar. Çok memnunum. Çocuklarımın iyi bir geleceği olsun istiyorum, onlar iyi olsun (K4, Kadın).

Çocuklarımın hiçbir sıkıntısı yok eğitimden memnunnlar. Öğretmenleri çok iyi insan. İlgilendi, seviyor. Türkçe öğrendiler, başarılı oldular. Karımdan daha iyi Türkçe konuşuyorlar ona öğretiyorlar bile. Çok memnunum sağ olsunlar (K9, Erkek).

Çalışmanın pandemi sürecinde gerçekleşiyor olması katılımcıların eğitim konusundaki fikirlerinde bazı farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcılar, yüz yüze eğitimden çok memnun olduklarını ifade ederken; çevrimiçi eğitime geçilmesiyle birlikte çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunlar eğitim için gerekli olan teknolojik alet ve internete erişim konusunda yaşanan problemler, çocukların eğitimden verim alamamaları ve derslerden koştukları şeklinde ifade edilmiştir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere, ekonomik anlamda yaşanan problemler, yoksulluk ve geçim sıkıntısı, çocukların özellikle de pandemi sürecinde gerekli teknolojik imkânlarla erişimleri noktasında sorun yaratmakta ve eğitim hayatlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

...Bilgisayar yok, o yüzden zor oluyor. İnternet de olmadığından çok geri kaldılar. Para yok bilgisayar, tablet alacak. Kazandığımızla karnımızı zor doyuruyoruz. Bu duruma bir çözüm bulunmalı. Okumalarını istiyorum çok, burada hayat kurmaları için çok istiyorum (K7, Erkek).

...Öğretmen telefonda ödev yolluyor onlara bakıyorlar ama zorlanıyorlar, telefonda olmuyor çok zor. İnterneti bazen telefona yüklüyorum bakıyorlar derslere ama pahalı olduğu için çok az yüklüyorum (K11, Erkek).

Aynı zamanda katılımcı pandemi sürecinde, çevrimiçi eğitim noktasında karşılaştıkları internete erişim problemini aşmak için ve internet masraflarını azaltmak adına komşularıyla ortak olarak "internet" kullandıklarını şöyle anlatmıştır:

...Şu an eğitim zor. Televizyondan bakıyorlar ama ev sessiz çok, çalışmak zor. Okulda öğretmen yardım ediyordu,

şimdi sorma yok, eksik kalıyorlar. Eski derslerine çalışıyorlardı ama şu an hiç çalışmıyorlar çok uzaklaştılar... Bizim internet yok, komşu ile ortak şifre var, birlikte kullanıyoruz (K11, Erkek).

Katılımcıların çocuklarının okulda yaşadıkları en önemli sorunlardan birinin dil bilmemek yani iletişim sorunu olduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Çocuklar dil bildikleri için kendini anlatma konusunda ve anlatılanları anlama konusunda zorluk yaşamakta; bu durumun bir sonucu olarak ise çocukların okul ortamına uyum sağlaması zorlaşmaktadır. Dolayısıyla dil engeli beraberinde kültürel dışlanma ile yakından bağlantılı olarak okullarda, Suriyeli öğrencilerin Türk öğrenciler tarafından karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışları beraberinde getirmektedir. Bazı katılımcılar eğitim alanında yaşadıkları problemleri anlatırken, ilk başlarda okullarda çocuklarının ayrımcı tutum ve davranışları ile karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. Buna karşın, okul yönetimi ve öğretmenlerle konuyla alakalı problemin çözümünü konuştuklarını ama bir şey yapılmadığını belirtmişlerdir.

...Sorunlar oluyordu. Ayrımcılık yüzünden. İlk zamanlar okuldaki arkadaşları kötü davranıyordu. Alay etme, oyun almama oluyordu. Okuldan arkadaşlar soruyormuş sen neden geldin, istemiyoruz seni... Dil olmadığı için arkadaşlık yapmıyorlar, uzak duruyorlar. Çok üzüldü okula gitmek istemedi ama sonradan alıştılar. Annesiyle gidip konuştuk öğretmenle ama bir şey yapmadılar (K7, Erkek).

...Türk çocuklarla anlaşma konusunda zorluk oldu ilk gittiklerinde. Dil bilmediği için anlaşamadılar istemediler aralarında. Okulu hiç sevmiyordu, konuştum öğretmenle ile uyarı yapacağını söyledi ama sonuçta çocuk oldukları için anlamıyorlar. Ama Türkçe gelişince, sonraları daha düzeldi. Güzel konuşuyorlar, sizin çocuklar gibi aynı (K9, Erkek).

...Okula ilk yazılınca sıkıntı, sorun çıktı. Türk öğrenciler istemedi dövmek oldu, sıkıştırma, tehdit etme gibi... Dili hiç bilmediği için başta zorlandılar, uyum konusunda, arkadaş olmakta zorlandılar. 2. sınıfa geçince ama düzeldi, şimdi okul yok bilmem nasıl olur (K11, Erkek).

Katılımcıların, çocuklarının eğitim alanında yaşadıkları problemlerden birinin dil sorunu olduğu görülmektedir. Dil eksikliği mülteci öğrencilerin ödev yapma, dersleri takip etme ve sınavlarda zorlanmalarına ve buna bağlı olarak başarısız olmalarına neden olabilmektedir. Çalışma kapsamında da dil eksikliği özellikle de Suriye'de iken

Arapça olarak eğitim gören ve Türkiye'deki okullarda Türkçe eğitime dâhil olan katılımcıların çocuklarının, ilk başta dersleri anlamakta güçlük çekmesine ve zorlanmalarına neden olmuştur. Bu durum bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir:

Türk okullarında ilk zamanlarda ders anlamakta zorluk oldu, dil bilmemekten dolayı. Çabaladı çok çalıştı, elli kere okuyordu ama yine anlamıyordu çok üzülürdü en başlarda (K7, Erkek).

...Dil farklı olduğu için derslerde zorlanma oluyor. Benim oğlum matematik seviyorum diyor onda çok yazı yok onu anlıyor, ama sosyal gibi dersler çok zor diyor yazıları anlamakta zorlanıyor onlarda sıkılıyorum, yapamıyorum diyor... Suriye'deyken dersleri çok iyiydi ama burada zorlandılar o yüzden. Türkçe iyileştikçe düzeldi oda, başarılı oldular. Öğretmenleri cesaret verdi onlara (K9, Erkek).

Bu başlık altında ele alınan diğer konu katılımcıların sağlık hizmetlerinden faydalanma ve bu hizmetlere erişimde yaşadığı problemlerin neler olduğudur. Bilindiği üzere ülkemizde bulunan Suriyeli mültecilere 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği'ne dayanarak sağlık hizmetlerinden faydalanabilmeleri amacı ile Geçici Koruma Kimlik Belgesi verilmektedir. Geçici koruma kimlik belgeleri olan Suriyeliler sağlık kuruluşlarına doğrudan başvurabilmektedir. Suriyeli bir hasta, sağlık kuruluşuna acil hâl nedeniyle başvurursa geçici koruma kimlik belgesi olmasa dahi kendisine acil hâl kapsamındaki hizmetler sunulmaktadır (Balçık ve Gültaş, 2018). AFAD (2017) tarafından yapılan araştırmalarda Suriyelilerin, ülkelelerinden ayrılma sebeplerinden birinin de sağlık koşulları olması kayda değer bir husustur. Bu kapsamda katılımcılara sağlık hizmetleri hakkında düşünceleri ve bu konudaki deneyimlerinin neler olduğu şeklinde sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplar doğrultusunda katılımcıların neredeyse hepsinin Türkiye'de onlara sağlanan sağlık hizmetlerinden faydalandıkları ve ücretsiz olarak tedavi olabildikleri ve ilaçları ücretsiz almaktan dolayı memnun oldukları görülmektedir. Üstelik katılımcılardan bazıları'nın Türkiye'ye göç etme nedeninin başlıca sebeplerinden birinin sağlık konusu olduğu tespit edilmiştir. Kendisi ve yakınları ciddi sağlık problemlerine sahip olan katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Kocam hasta tedavi olması gerekli. Burada iyi hastaneler olduğunu araştırdım... Çok memnunum beğeniyorum (K4, Kadın).

Tedavi için buraya geldik. [Kızı hasta, 2,5 yaşında]. Hastane hizmeti iyiydi genel olarak (K5, Kadın).

Hastane hizmetleri çok güzel. Orada [Suriye] tedavi olabilmek çok zordu savaştan ötürü. Annem hasta onu götürüyorum, memnunum hastaneler çok güzel, tedavi olabiliyoruz rahat (K12, Erkek).

Bir katılımcımızın ifadeleri ise, Suriyeli mültecilerin ülkeleri savaşın yarattığı olumsuz koşullardan nasıl etkilendiğini özetler niteliktedir. Kanser hastası olduğunu ifade eden katılımcı, Türkiye'deki sağlık hizmetlerinden memnun olduğunu ancak asıl ihtiyacı olanın psikolojik tedavi olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

...tedavi için geldik, kanser hastasıyım... Sağlık açısından bize yardımcı olduklarını biliyorduk. Bir akrabam daha gelmişti Ankara'ya, Ankara iyidir, hastaneler var dediler... Ben kanserim [gözleri doldu], bu yaşananlar beni kanser yaptı. Bana kanser doktoru değil, en çok psikolog doktoru lazım. Psikolojim çok kötü (K1, Kadın).

Korkuyorum, hem kendim için, hem çocuklarım için. Her şey belirsiz, sağlığım kötü, durumumuz kötü, savaş var, hastalık var. Çok baskı yaşadık, çok kötü şeyler gördük yaşadık, evimizden olduk... Çok üzülüyorum, eşimle de sıkıntılar yaşıyoruz. Bana psikolog doktoru gerekli (K1, Kadın).

Katılımcıların hemen hemen hepsi Türkiye'de sunulan sağlık hizmetlerinden memnun olduğunu dile getirmiştir. AFAD (2014, s. 91) tarafından yapılan saha araştırmalarının yayımlandığı raporlarda da sağlık hizmetleriyle ilgili memnuniyetin yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcılar da sağlık hizmetlerinden memnun olduklarını ancak dil engeli nedeniyle çeşitli iletişim sorunları yaşadıklarını ve bu nedenle kendilerini ifade etmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir:

Sağlık hizmetlerinden memnunum, ama dil bilmediğim için tercüman olmayan yerlerde rahatsızlığımı anlatamıyorum. Ne doktor beni anlıyor ne ben onu anlıyorum. Çok zor oluyor (K2, Kadın).

Erişiyorum ama hastaneye gittim bir gün önce acile kızımı götürdüm. Ama derdimi nasıl anlatacağım bilemedim, en büyük problem bu. Tercüman yoksa anlayamıyoruz (K4, Kadın).

Bazı katılımcılar ise, genel anlamıyla sağlık hizmetlerinden memnun olsalar da bazı zamanlarda olumsuz deneyimler yaşadıklarını; hastane çalışanlarının veya doktor-

ların onlarla yeterince ilgilenmediği durumlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir:

Hastane hizmeti iyiydi genel olarak. Ama hastanede kızım için rapor alamadım, tercüman da yardımcı olmadı (K5, Kadın).

Sağlık parasız olması açısından çok iyi ve güzel burada kaliteli. Biz çok memnunuz bu durumdan. Bir sorun yaşamadım, sadece hastanede çalışanlar kaba olabiliyor. İlk zamanlar buranın usulü nasıl olur hastanede bilmiyorduk, öğrenmek için soruyorduk, bakıyor ben Suriyeliyim hemen tersliyorlardı soru sorunca (K9, Erkek).

Katılımcıların sağlık hizmeti konusunda yaşadıkları olumsuz deneyimlerden bir diğeri ise kültürel dışlanma ile bağlantılı olarak; yerel halk ile hastane ortamında yaşanan karşılaşmalar sonucu ortaya çıkan dışlanma deneyimleridir. Yazında özellikle de Suriyeli nüfusunun yoğun olarak yaşadığı sınır illerinde hastanelerde yaşanan kalabalıklar; yerel halkın hastanelerde sıra beklemelerine ya da çok ileri bir tarihe randevu alabilmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle yerel halkın çoğu Suriyeliler nedeniyle aldıkları sağlık hizmetlerinin olumsuz etkilendiğini düşünmektedir (Deniz ve diğerleri, 2014). Benzer bir durum çalışma kapsamında katılımcıların sağlık hizmetinden yararlanırken yaşadıkları olumsuz deneyimlerini aktarırken görülmüştür.

...Kızımı götürdüm Ankara Hastanesi aciline. Orası çok kalabalık oldu sıra uzun. Çok fazla yabancı vardı. Tek Suriye değil Iraklılar da vardır. Türkler sinirlendi yabancı ülke gibi bu ne dediler, tepki oldu güvenliğe. "Off"lamalar oldu. Bir kadın dedi burada hasta olmasak da hastalık kaparız bunlardan. Çok üzüldüm, başkaları tartışma yaptı (K6, Kadın).

...Kötü bakışlar olabiliyor sıra bekleme sırasında. Para vermeden tedavi olmamızdan rahatsızlık duydukları için... Çünkü bura bizim ülkemiz değil, dışarıdan geldik. Hayat size güzel, ülkenize gidin diyorlar" (K11, Erkek)

...Ben annemi götürüyorum yaşlı olduğu için onu önce alıyorlar. Ekranında ismi yazılır tabii yabancı isim olunca insanlar anlıyor sinirli davranıyor, rahatsız oluyor (K12, Erkek).

Sağlık hizmetlere erişim konusunda yaşanan diğer bir sorun, kimlikleri başka il üzerine kayıtlı olduğunu belirten iki katılımcının Ankara'da devlet hastanelerinde tedavi olamadıklarını belirtmeleridir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere, geçici koruma kimliğinin alındığı

şehrin dışındaki şehirlerde geçerli olmayışı önceki bölümlerde tartışılan çalışma hayatı konusunda yaşanan problemlerin yanında sağlık kurumlarına başvurma konusunda da problemler yaratmaktadır.

...Benim kimlik Gaziantep'e kayıtlı ben hastaneye gide miyorum burada onun için. Kimlik sorunu büyük sorun. Kimliği başka yerde kullanamıyoruz (K10, Erkek).

Bu başlık altında üzerinde durulan diğer bir konu, katılımcıların kamu kurumlarından geçim sağlamak adına yardım alıp almadıkları ve alıyorlarsa bu yardımların onlara destek sağlayıp sağlamadığıdır. Türk Kızılay'ının resmi sitesinde ifade edildiği üzere, Kızılay Kart, Yabancılar Yönelik Sosyal Uyum Yardım (SUY) programı kapsamında ihtiyaç sahibi sığınmacılara verilmektedir (Türk Kızılay, 2018, 10 Mayıs). Çok amaçlı nakit yardımı olarak tanımlanan kart Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım Genel Müdürlüğü tarafından finanse edilmekte ve Türk Kızılayı, Dünya Gıda Programı ve Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında oluşturulan iş birliği ile uygulanmaktadır. Kızılay Kart'tan yararlanabilmek için Suriyelilerin sahip olması gereken belirli koşullar söz konusudur. SUY kriterleri olarak belirtilen altı farklı gruptan ihtiyaç sahipleri kart için başvuru yapabiliyor. Buna göre yalnız yaşayan kadınlar, hanede başka yetişkinin olmadığı ve 18 yaşından küçük en az 1 çocuğun olduğu ebeveynler, ailede 18-59 yaş arası yetişkinin olmadığı 60 yaş üstü yaşlılar, dört veya daha fazla çocuğu olan aileler, bir veya daha fazla engellinin olduğu aileler ve çok sayıda bağımlı bireyi bulunan aileler kart için başvuru yapabilmektedir. Uygunluk kriterleri taşıyan ailelere Kızılay kart verilmekte, kartta her bir aile bireyi için 120TL yardım yüklenmektedir.

Bu çerçevede, uzun süredir Türkiye'de bulunan katılımcıların çoğunun, özellikle de çocuk sayısı fazla olan ve ailesinde yaşlı ya da engelli bireyler bulunanların Kızılay Kart'a sahip oldukları görülmektedir. Katılımcılar kartın geçim konusunda destek sağladığını ifade etmektedir. Aynı zamanda Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda eğitim gören çocukları olan katılımcılar, Şartlı Eğitim Yardımı Programı kapsamında maddi destek aldıklarını belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar ise Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin gıda ve kömür yardımlarından faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan Türkiye'ye yeni gelmiş olan katılımcılar henüz Kızılay Kart'a erişemediklerini, başvuru yaptıklarını ancak sonuç alamadıklarını ifade etmişlerdir.

Kızılay kartımız var, kişi başı 120 TL aylık olarak alıyoruz. Geçim konusunda yardımcı olur, maaş yetmediği için onun yanında (K10, Erkek).

Kızılay karttan 120 TL alıyoruz, bir de çocuklar okula gittiği için iki ayda bir yardım oluyor (K11, Erkek)

Eşi çalışmayan bir katılımcı kira paralarını Kızılay Kart ile ödediklerini şu şekilde ifade etmiştir:

400 TL ödüyoruz, Kızılay kartı ile ödüyoruz. Zorlanıyoruz, gelir yok. Onun da çoğu kiraya gidiyor. Çok zor geçiyor (K4, Kadın).

Türkiye'ye tek başına göç eden kadın katılımcı da Kızılay Kart'ı olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Tek başıma olduğum için yardım alabildim. Bu yardım olmasa çok zorlanırdım, işsizim çünkü bu yardımlarla geçiyorum (K3, Kadın).

Kışları için kömür yardımı oluyor. Belediyeden onu alıyoruz. Bir de gıda için yardım oluyor. Altı ayda bir o yardım var (K8, Erkek).

Özellikle de dil engeli ve beraberinde kamusal hizmetlere erişimde yarattığı zorluklara karşı birçok katılımcı, tercüman olmadığı takdirde Türkçe bilen akrabaları ya da tanıdıkları aracılığıyla kurumsal işlemlerini hallettiklerini belirtmiştir. Diğer öne çıkan nokta ise, katılımcıların kamusal hizmetlerde bilgi eksikliği yaşadıkları durumlarda internet aracılığıyla kurumsal sitelerden bilgi aldıklarını ifade etmeleri olmuştur. Bazı katılımcılar ise, il göç idaresi ve muhtardan yardım istediğini belirtmiştir:

...Tanıdıklara sorarak, internette bakarak öğrenebildim çoğu şeyi. Artık her şeyi internette öğrenebiliyoruz (K3, Kadın).

Bilenler olursa tanıdıklar onlara sorarım önce bilemezlerse İl Göç İdaresi destek oluyor, bilgi veriyor yardımları alma konusunda orayı ararım ya da giderim sormak için (K9, Erkek).

...Bilmediğim olunca arkadaşlara soruyorum, internette bakıyorum. Buranın muhtarına sorarım devlet işlerinde bir şey olunca o tarif ediyor, yardımcı olur (K12, Erkek).

...Telefondan bakıyorum, bilemediklerimi yazınca çıkıyor orada her şey (K13, Erkek).

Suriyeli mültecilerin kamusal hizmetlere erişim konusunda yaşadıkları problemleri ve problemlerle baş etme yöntemlerini analiz etmeye çalıştığımız bu bölümde,

katılımcıların genel anlamda Türkiye'de eriştikleri eğitim, sağlık ve temel ihtiyaçlara yönelik yardımlar kapsamında sunulan hizmetlere erişim konusunda problem yaşamadıkları ve bu hizmetlerden memnun olduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu hizmetlere erişim ve nasıl başvurulacağı konusundaki bilgi eksikliklerine karşı ise sosyal sermayeleri aracılığıyla tanıdıklarından ya da akrabalarından yararlandıkları ve aynı zamanda günümüz gelişen iletişim ve medya teknolojilerini etkin bir biçimde kullandıkları görülmektedir. Hizmetlere erişim konusunda ifade edilen problemlerin dikkat çeken yönü ise, problemlerin hizmetlerin sunumu, yeterliliği ve işleyişinden ziyade hizmetleri sunan kişi ya da kişiler veya bu hizmetleri ortak olarak paylaştıkları yerel halkın kültürel temelden beslenen olumsuz algı ve tutumları ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dışlanma mekanizmalarından kaynaklandığı görülmektedir. Bu durum, sosyal dışlanma mekanizmalarının çeşitli boyutlarının birbirini beslediğini ve birbiri ile yakından ilişkili olduğunu göstermesi bakımından önem teşkil etmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Suriyeli mültecilerin maruz kaldıkları sosyal dışlanma mekanizmaları ve buna karşı geliştirdikleri taktiklerin araştırıldığı bu çalışmada, Ankara'nın Altındağ ilçesinde yaşayan Suriyeli mültecilerin hangi alanlarda ve hangi sebeplerle "dışlandıklarına" ve bunun sonucunda yaşadıkları problemlere karşı geliştirdikleri savunma taktiklerinin neler olduğuna odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen veriler Ankara'nın Altındağ ilçesinde yaşayan Suriyeli mültecilerin sosyal dışlamaya; ekonomik, mekânsal, kültürel ve sosyal hizmetlere erişim konusunda farklı boyutlarda maruz kaldıkları ve bu boyutlarının her birinin birbirleriyle yakından ilişkili olduğu başka bir deyişle birbirlerini beslediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın temel problemlerinden ilki, Suriyeli mültecilerin Türkiye'de gündelik hayatlarında ekonomik boyutta karşılaştıkları dışlanma deneyimleri ve buna yönelik geliştirilen direniş taktiklerinin neler olduğudur. Bu kapsamda elde edilen veriler, Suriyeli mültecilerin işgücü piyasası içinde ve buna bağlı olarak mal ve hizmetlere erişim konusunda ekonomik boyutta dışlanmaya maruz kaldıklarını göstermektedir. Yaşadıkları zorunlu göç nedeniyle geride evlerini, topraklarını ve ülkelerini bırakan kısacası mülksüzleşen Suriyeli mültecilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gereken tüketim maddelerinin sağlanması zorunluluğu, onların göç ettikleri ülkede kötü

yasal düzenlemelere tabi olarak üretim ilişkilerine dâhil olmaya zorlanmıştır. Zorunlu göç öncesinde ülkelerinde yaşamlarını kendi iş yerlerinde yaptıkları üretimle sürdüren katılımcılar göçün ardından Türkiye’de başkalarının sahipliğindeki üretim araçlarına bağımlı hâle gelmiştir. Bu durum Suriye’de bir iş yeri sahibi olan kişilerin ya da başka meslek dallarında çalışan kişilerin mesleklerini Türkiye’de devam ettirme imkânı bulamamalarına ve onların vasıfsız işçi konumuna düşmesine neden olmuştur. İstihdama yönelik geliştirilen politika ve uygulamalara bağlı olarak işyeri sahiplerinin içinde buldukları zorlu koşullar nedeniyle her işi yapmaya hazır olan Suriyeli mülteciler ucuz ve cazip iş gücü deposu olarak görülmektedir. Bu anlamda işyeri sahiplerinin Suriyeli işçileri kayıtsız biçimde istihdam etme durumunu bir strateji olarak benimsediği görülmektedir. Suriyeli mülteciler ise çalışma koşullarını düzenleyen yasa ve yönetmeliklerin işgücü piyasasına dahil olma ve işgücü piyasası içinde yarattığı zorluklara karşı enformel sektörlerde çalışmayı bir taktik olarak kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Ankara özelinde ise katılımcıların da hâli hazırda çalıştığı, Siteler’deki mobilyacılık sanayisi, Suriyeli mültecilerin yoğun olarak istihdam edildiği, sömürü ilişkilerinin pratikte görünür hâle geldiği bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda çalışmaya katılan Suriyeli mültecilerin iş gücü piyasasında yaşamını sürdüreceği geliri elde etme amacıyla, çoğunlukla kayıt dışı ve güvencesiz olarak düşük ücretler karşılığında çok uzun saatlerde ve zorlu çalışma koşullarında her an işten atılma endişesiyle çalıştığı görülmektedir. Bakıoğlu, Artar ve İzmir’in (2019) *Ankara’daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri* adlı çalışmasında da belirtildiği üzere Türkiye’deki Suriyeli mülteciler yazında sıkça rastlandığı gibi düşük statülü, düşük ücretli, emek yoğun ve güvencesiz işlerde çalışmakta olup; Ankara özelinde bu sektörlerden biri de Siteler’deki mobilyacılık sanayisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ankara’da yaşayan Suriyeli mültecilerin hayatlarını devam ettirmek için gelir sağlamak zorunda oluşu ise hak-sızlıklara karşı sessiz kalma taktiğini kullanarak işgücü piyasasında kendine bir yer edinme çabasıyla sömürü ilişkilerine razı olması durumunu beraberinde getirmektedir. Bu koşullara paralel olarak Suriyeli mülteciler ekonomik dışlanmanın yoksulluk boyutunu da güçlü bir biçimde yaşamaktadır. Gerek iç savaşın sonucunda yaşanan zorunlu göçün ardından mülksüzleşmeleri, gerek Türkiye’de işgücü piyasalarına ucuz işgücü olarak dâhil

oluşları ve içinde bulunduğumuz pandemi sürecinin ekonomik anlamdaki olumsuz etkileriyle de birleşince Suriyeli mültecilerin geçim sıkıntısı ve buna bağlı olarak içinde buldukları yoksulluk durumu daha güçlü bir şekilde deneyimlenmektedir. Bu nedenle elde edilen düşük gelirin öncelikli olarak yaşamı devam ettirmeyi sağlayan en temel ihtiyaçlar olan gıda ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak için harcandığı görülmektedir.

Ankara’da yaşayan Suriyeli mülteciler ekonomik anlamda yaşadıkları dışlanmaya karşı ise çeşitli taktikler geliştirerek bunların üstesinden gelmeye çalışmaktadır. Bunlardan ilki sahip olunan düşük gelirleri artırmak ve ailenin geçimine katkıda bulunmak adına hanede çalışmaya elverişli olan herkesin bir işte çalışmasıdır. Bu durum çocuk işçiliği sorununu gündeme getirmesi bakımından önem arz etmektedir.

Aynı zamanda yoksullukla baş etmek için hanedeki tüm bireylerin çalışması eğilimi olmasına karşın, çalışma hayatı konusunda cinsiyete göre farklılaşma olduğu ve kadınların çalışma hayatından nerdeyse tamamen dışlandıkları görülmektedir. Çalışmaya katılan altı kadın, yedi erkek katılımcıdan, kadınların hiçbirinin hâli hazırda bir işte çalışmadığı görülmektedir. İkinci olarak, yoksullukla baş etmeye yönelik geliştirilen diğer taktik ise “ek işlerde” çalışmaktır ancak pandemi koşullarına uygun olarak alınan tedbirlerin ve uygulanan çeşitli kural ve yasakların etkisiyle Suriyeli mültecilerin ek iş olanaklarına erişim imkânlarının azaldığı görülmektedir. Üçüncü olarak, dikkat çeken bir diğer husus; yoksullukla baş etmek adına bazı Suriyeli mültecilerin kültürel ve sosyal sermayelerini ekonomik sermayeye dönüştürerek ek gelir elde etme imkânı yaratmasıdır. Dördüncü ve son olarak, tanıdıklardan, akrabalarından ya da mahalle esnafından borç almaktır. Bu anlamda Suriyeli mültecilerin akrabalık ya da hemşerilik ağlarını etkin hâle getirerek içinde buldukları zorlu ekonomik koşulları aşmaya çalıştığı görülmektedir.

Araştırmanın diğer bir problemi ise, Ankara’da yaşayan Suriyeli mültecilerin mekânsal anlamda yaşadıkları dışlanma deneyimleri ve bunlarla baş etme yöntemlerinin neler olduğuna ilişkindir. Çalışmaya katılan Suriyeli mültecilerin mekânsal anlamda çeşitli dışlanma mekanizmalarıyla karşı karşıya kaldığı ve buna yönelik çeşitli direniş biçimleri geliştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Tamamı, Altındağ ilçesinde, Siteler sanayi bölgesine yani istihdam olanaklarına yakın olarak bulunan mahallelerde yaşamaktadır. Aynı zamanda bu mahalleler, kentsel dönüşüm

kapsamına girmiş ucuz konut kiralama imkânlarının var olduğu mahallelerdir. Bu noktada Suriyeli mültecilerin içinde buldukları zorlu ekonomik koşullar ve buna bağlı olarak ekonomik alanda yaşadıkları dışlanmanın kentteki yerleşim yerlerinin belirlenmesi konusunda da belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Suriyeli mültecilerin ikamet ettikleri mahallelerin birçoğunun kentsel dönüşüm kapsamına girmiş olması, bu mahallelerdeki konutların sağlıklı ve kötü fiziksel koşullara ve aynı zamanda yetersiz alt yapı imkânlarına sahip olduğunun göstergesidir. Katılımcılar tarafından da ifade edilen bu durum, sahip oldukları ekonomik imkânların yetersizliği nedeniyle bu evlerde yaşamak zorunda olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda ekonomik yetersizlikler, kentteki diğer yerleşim yerlerine göre görece ucuz kira bedelleri olsa da Suriyeli mültecilerin barınma konusunda karşılaştıkları en büyük problemlerden birinin kira bedellerini ödemek olduğunu ifade etmesine neden olmuştur. Çoğu katılımcı hâli hazırda hanede tek aile yaşadıklarını ifade etseler de bazı katılımcılar ise; kira masraflarını karşılayabilmek adına “akrabalarıyla ya da aile büyükleriyle birlikte” aynı hane içinde yaşamayı barınma konusunda yaşadıkları maddi yetersizlikleri karşılamak adına bir taktik olarak kullanmaktadır.

Mekânsal dışlanmanın diğer bir boyutuna ise; yaşadıkları mahallelerde kentsel dönüşüm süreci kapsamında olan konut alanlarında gerçekleştirilen yıkımların Suriyeli mültecilerin, sürekli olarak ev değiştirmek durumunda kalmalarına ve bu nedenle bir yerde kalıcı bir düzen kurma hâline geçememelerine neden olmaktadır. Bu anlamda yaşadıkları zorunlu göçün ardından yerinden edilen Suriyeli mülteciler, göç ettikleri yerde de sürekli ev değiştirmek zorunda kalarak sürekli olarak yerinden edilme baskısını yeniden yaşamaktadır. Hâli hazırda yaşadıkları konutların yıkılacağına dair bir söylenti olamayan katılımcılarımız bile, şahit oldukları yıkımlar ve olumsuz deneyimler nedeniyle sürekli olarak yıkım tehdidi içinde yaşamaktadır. Bu nedenle, sürekli yıkım endişesi ve yer değiştirme ihtimaline karşı Suriyeli mülteciler, evleri için büyük masraf yapmamayı ve taşıma masraflarını en aza indirmek adına evlerinde az eşya bulundurmamayı bir taktik olarak kullanmaktadır. Suriyeli mülteciler Ankara’da ve kentin kentsel dönüşüm kapsamına girmiş olan ve kira bedellerini daha kolay karşılayabilecekleri yoksul semtlerinde ikamet etmektedir.

İstihdam ve ucuz barınma olanaklarının yanında, Suriyeli mültecilerin Siteler bölgesi ve çevresindeki mahalleler-

de ikamet etme tercihinin önemli derecede bu bölgelerde ikamet eden Suriyeli nüfusunun yoğunluğuyla da yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Zincirleme göç hareketleri ve bölgenin kentsel dönüşüm kapsamında oluşu nedeniyle yerel halkın zamanla bu mahalleleri terk etmesinin bir sonucu olarak bölgede Suriyeli nüfusu gittikçe artmış ve buna paralel olarak Suriyeli girişimcilerin işlettiği işletmeler de çoğalmıştır. Bu nedenle tanıdıkları ya da akrabalarıyla bir arada yaşamak isteyen, Suriye kültürüne özgü tüketim ve alışveriş alışkanlıklarını sürdürmek ve kolayca erişebilmek isteyen Suriyeli mültecilerin bu bölgede yaşamayı tercih ettiği ve “kendilerini Suriye’de gibi hissettiklerini” ifade ettikleri görülmektedir. Bu anlamda bu mahallelerde ikamet etmek diğer Suriyeli göçmenlerle dayanışma ve yardımlaşma ağları kurulmasıyla, yaşanan göç sonrasında yabancılık çekmemek, Suriye’deki gündelik hayat pratiklerini ve kültürel pratiklerini sürdürebilmek adına Suriyeli mültecilerin kullandıkları bir taktik olarak nitelendirilebilir.

Mekânsal anlamda yaşanan dışlanma mekanizmalarının diğer bir boyutunu ise; Ankara’da yaşayan Suriyeli mültecilerin ev kiralama sürecinde ev sahipleri ile yaşadıkları olumsuz deneyimler oluşturmaktadır. Sahada elde edilen veriler, ev sahiplerinin evlerini kiralarırken Suriyeli mültecilere karşı bir güven problemi yaşadığını ve evlerini kiralamaya ilk başta sıcak bakmadıklarını göstermektedir. Bu nedenle ev sahiplerinin, evleri Suriyeli mültecilere kiralamak için kefil isteme, birkaç aylık kirayı önceden peşin olarak isteme, çeşitli kurallar ve şartlar belirleme ya da Suriyeli mültecileri bir kiracı olarak deneyimlemek amacıyla kısa süreli kira anlaşması yapmak gibi çeşitli stratejiler kullandıkları tespit edilmiştir. Suriyeli mültecilerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak adına, bir ev tutabilmek ya da tuttıkları evde kalmayı sürdürebilmek adına; ev sahipleri tarafından karşılaştıkları olumsuz tutum ve davranışlara karşı ise sessiz kalma ve çatışmaktan kaçınma taktiklerini geliştirdikleri görülmektedir.

Barınma ihtiyacı konusunda karşımıza çıkan bir diğer önemli sorun, konutlardaki “eşyaların eksikliği ve yetersizliği” olmuştur. Özellikle göç ettikleri ilk zamanlar içinde buldukları zorlu ekonomik koşullar ve sahip oldukları düşük ekonomik gelirler nedeniyle Suriyeli mültecilerin evlerine yeni eşya almakta zorlandıkları görülmektedir. Yaşadıkları zorluklara karşı Suriyeli mültecilerin “ikinci el eşya” satın almayı bir taktik olarak kullandıkları görülmektedir. Çalışmanın gerçekleştirildiği Suriyeli mültecilerin ve onların sahip oldukları işletme-

lerin yoğun olarak bulunduğu bölgede ikinci el eşya satışı yapan işletmelerin de son derece yaygın olması bu sonucu destekler niteliktedir.

Çalışmanın diğer problem sorusu, dışlanmanın kültürel boyutu bağlamında Ankara’da yaşayan Suriyeli mültecilerin ülkemizde uyum sağlamak zorunda kaldıkları yeni toplumsal düzen, yeni toplumsal ilişkiler ve kurallar karşısındaki var olma “taktiklerinin” neler olduğudur.

Suriyeli mültecilerin yerel halk ile olan iletişimlerinin ne şekilde gerçekleştiğine baktığımızda; Suriyeli mültecilerin yaşadıkları bölgede Suriyelilerin sayısının yoğun olması nedeniyle yerel halk ile çok fazla iletişim ve etkileşim içinde bulunmadıkları, daha çok kendi aralarında paylaşımlarda buldukları görülmektedir. Yerel halka kurulan ilişkiler ise, ortak olarak kullanılan kamusal alanlar ve işyeri ortamında gerçekleşen zorunlu paylaşımlar şeklinde olmaktadır. Diğer taraftan Suriyeli mülteciler ile yerel halk arasında erkeklerin çalışma hayatı içinde kurduğu arkadaşlık ilişkileri ve kadınların aralarında gelişen komşuluk ilişkileri olduğu da görülmektedir. Fakat bu ilişkilerin, yakın ve samimi ilişkiler şeklinde olmadığı katılımçılarımız tarafından vurgulanmıştır.

Kültürel dışlanma anlamında, özellikle kadın katılımçılarının gündelik yaşamda karşılaştıkları en büyük problemi; dil bilmekten kaynaklı olarak yerel halk ile iletişim kurmakta zorlanmaları oluşturmaktadır. Bu durumun iki toplum arasındaki olası olumlu iletişim ve paylaşımların önüne geçtiği görülmektedir. Kadın katılımçıların yerel halk ile iletişim kurmakta karşılaştıkları zorlukları aşma konusunda ise çeşitli taktikler geliştirdiği görülmüştür. Bunlardan ilki, beden dilini kullanarak “işaretlerle” ya da “el ve kol” hareketleriyle anlaşma gibi bir takım sözsüz iletişim yollarının gelişmesidir. İkinci olarak, göçmen ilişkiler ağı sayesinde kendilerinden önce Türkiye’ye göç eden ve Türkçe’yi öğrenmiş akrabaları ya da hemşerilerinden yardım almalarıdır. Üçüncü olarak, okul çağında, okula gitme imkânı bulmuş ve Türkçe öğrenmiş olan çocuklardan yardım almaları ve onların bir nevi tercümanlık görevi üstlenmesidir. Dördüncü ve son olarak ise, Türkçelerini daha da geliştirmek adına televizyonda Türk kanallarını izlemeleridir. Bakioğlu, Artar ve İzmir’in (2018) Ankara’da Suriyelilerin mültecilik deneyimleri üzerine yaptığı çalışmada da benzer şekilde yerel halk ile Suriyeli mülteciler arasındaki sözlü iletişimin önündeki engellerin sözsüz iletişim yollarının ortaya çıkmasına neden olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Kadın katılımçıların kültürel anlamda maruz kaldıkları dışlanma deneyimlerini tam olarak anlayamadığı ve bu konudaki deneyimlerini net bir şekilde anlatamadığı görülmektedir. Bu durum temelde iki sebepten kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki, kadın katılımçılarımızın dil bilmemesi nedeniyle, özellikle dışlanmanın sözel boyutta gerçekleşen yönünü anlayamamaları ve bu nedenle bir karşılık verememeleridir. İkinci olarak ise, kadın katılımçıların gündelik hayatlarının büyük bir bölümünü evde geçiriyor olmaları ve sosyal ilişkiler içinde sınırlı bir şekilde bulunmalarındadır. Dil bilmeme ve bu nedenle sosyal hayata fazla dâhil olmama durumu, kendi ifadeleriyle “dışarıya fazla çıkmamaları” kültürel farklılığı görünür kılabacak karşılaşmaların yaşanmamasına neden olmaktadır. Çalışma kapsamında kadın katılımçıların çoğu, bir günlerinin çoğunlukla evde, ev işi yaparak ya da çocuklarla ilgilenerek geçtiğini, zorunlu ihtiyaçlar olmadığı sürece dışarı çıkmadıklarını ve bu nedenle yerli halkla çok fazla iletişim kurmadıklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda elde edilen bulgulara göre kadınların işgücü piyasasından neredeyse tamamen dışlandıklarını ve daha çok ev, eş ve çocuk döngüsü içine yani “özel alan” a hapsedildiği görülmektedir. Bunun temelinde ataerkil toplumun, kadınlara ve erkeklere ayrı olarak attığı toplumsal cinsiyet rolleri vardır. Toplumsal cinsiyet kavramı sahip olduğumuz cinsiyetin üzerine toplumsal olarak inşa edilen; toplumsal olarak bireyden beklenenlere ve verilen konuma işaret etmektedir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet erkeklik ile kadınlık arasındaki toplumsal olarak yaratılan rolleri anlatan ve aralarındaki eşitsizliğe gönderme yapan bir kavramdır. Cinsiyetlere atfedilen roller bağlamında kadının toplumsal konumunun “annelik” vurgusuyla ön plana çıkmakta ve kadının yeri ailesi ve ev yaşamıyla sınırlanmaktadır (Scott, 2010, s. 119-126). Bu çerçevede çalışmada az sayıdaki kadın katılımçımız evlerinde küçük terzilik işleri yaparak düzensiz bir gelir elde ettiklerini belirtse de çoğu kadın katılımçımızın herhangi bir işte çalışmadığı ve bütün zamanları ev içi alanda geçirdikleri görülmektedir. Kadınların ev içi alana hapsolmesi durumunu yalnızca göçün bir sonucu olarak nitelendirmek doğru bir saptama olmayacaktır. Nitekim çoğu kadın katılımçı, Suriye’deyken de bir işte çalışmadıklarını belirtirken bazı katılımçılar da sağlık durumlarının elverişli olmadığı için çalışmadıklarını ifade etmişlerdir. Buna rağmen göç sonrasında yaşanan geçim sıkıntısı nedeniyle bazı kadın katılımçıların aile gelirine katkıda bulunmak için çalışmaya istekli olduğu ancak eşinin buna çok sıcak bakmadığı ifade ettikleri ve bu durumun ataerkil

düşüncelerden beslenen cinsiyetler arası ayrımcılıktan kaynaklı olduğu görülmektedir.

Kültürel alanda yaşanan dışlanma mekanizmalarına genel olarak bakıldığında; Bourdieu'nun habitus kavramı çerçevesinde Suriyeli mültecilerin kendi yaşam alanlarından ve burada aşına oldukları toplumsal ilişkiler ve kurallardan kısacası kendi habituslarından başka bir yaşam alanına geçmesi, çeşitli sorunları beraberinde getirdiği görülür. Kültürel anlamda, kendi ülkelerinde oluşturdukları habituslarını, sahip oldukları değer ve pratiklerini Türkiye'de de yaşamaya devam ettirme çabası yerel halk tarafından olumsuz karşılanabilmektedir. Özellikle ortak alan paylaşımında iki toplum arasında yaşanan çeşitli sorunların ve dışlayıcı tutum ve davranışların somutlaştığı görülmektedir. Yerel halkın Suriyeli mültecilere yönelik geliştirdiği sosyal dışlanma mekanizmalarını besleyen önemli bir boyutun iki toplum arasındaki "kültürel farklılıklar"dan kaynaklandığı görülmektedir. Çalışma kapsamında da bazı katılımcılar, yerel halk tarafından maruz kaldıkları dışlanmanın daha çok iki toplum arasındaki kültürel farklılıklardan özellikle de iki toplum arasındaki dil farklılığından kaynaklandığını düşünmektedir. Yerel halk tarafından Suriyeli mültecilerin kültürel anlamda maruz kaldıkları ötekileştirme ve dışlanma pratiklerinin diğer bir boyutunun ise milliyetçi söylemlere dayandığı ve yerel halkın onların savaşmamış olmalarını bir kusur olarak nitelendirmesi olduğu görülmektedir.

Çalışmada dikkat çeken diğer bir nokta, katılımcıların iki toplum arasındaki kültürel farklılıkların dışlanmaya neden olduğunu ifade etmelerine rağmen; iki toplumun birbirine benzeyen yönleri olduğunu ve birbirinden çokta farklı olmadığını vurgulamalarıdır. Suriyeli mülteciler, iki toplumun da aynı dine mensup olması anlamında din çatısı altında birleştiğini vurgulayarak sıklıkla "kardeşlik" vurgusu yapmaktadır. Kültürel farklılıklardan ziyade ortak din vurgusuyla iki toplum arasındaki benzerliklerin öne çıkarılması ise; Suriyeli mültecilerin yerli toplum tarafından maruz kaldıkları ve kültürel farklılıklardan beslenen dışlanma mekanizmalarıyla baş etmek adına kullandıkları bir taktik olduğu görülmektedir.

Ankara'da yaşayan Suriyeli mülteciler dâhil oldukları yeni toplumsal alanda, kültürel boyutta yaşadıkları dışlanma mekanizmalarına karşı çeşitli direniş biçimleri diğer bir deyişle taktikler geliştirmektedir. Bunlar genel olarak özetlenirse; ilki kuralları egemen konumda olanlar tarafından belirlenen toplumsal düzende karşılaştıkları

olumsuz tutum ve davranışlara karşı "sessiz kalma"yı tercih etmektir. İkincisi, iki toplum arasındaki dışlanmaya neden olan kültürel farklılıkların üstünü örtmeye çalışarak "ortak din ve kardeşlik vurgusu yapmaktır. Üçüncü ve son olarak ise yerel halkın dışlayıcı tutum ve davranışlarıyla yüz yüze gelmekten kaçınmak adına kentsel hareketliliğini sınırlandırarak Suriyeli nüfusunun yoğun olarak bulunduğu yaşadıkları bölgede "içe kapanmak"tır.

Çalışmanın diğer problemi, Ankara'da yaşayan Suriyeli mültecilerin sosyal hizmetlere erişim konusunda yaşadıkları dışlanma deneyimlerinin neler olduğu ve bunlarla baş etmek adına ne tür taktikler geliştirdikleridir. Suriyeli mültecilerin eğitim, sağlık, ulaşım gibi temel hizmetlere ve devletin sunduğu sosyal yardım desteklerine erişim konusunda bir problem yaşayıp yaşamadığı ve bu problemlerin üstesinden gelmek adına neler yaptıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. Suriyeli mültecilerin eğitim, sağlık, ulaşım ve devletin sunduğu sosyal yardım hizmetlerinden genel anlamda memnun oldukları ve bu hizmetlere erişimde büyük bir problem yaşamadıkları görülmektedir. Suriyeli mültecilerin temel hizmetler hakkındaki olumsuz deneyimler ve yaşadıkları problemlerin hizmetlerin sunulmuş biçimi, kapsamı ve erişilebilirliğinden ziyade bu hizmet alanlarında görev yapan kişilerin olumsuz tutum ve davranışları ile bu hizmet alanlarında yerel halkla yaşanan karşılaşmalar sonucunda devreye giren dışlanma mekanizmaları olduğu görülmektedir. Bu anlamda sosyal hizmetlerden dışlanma konusunda yaşanan deneyimlerin çoğunlukla iki toplumun bireyleri arasındaki çeşitli kültürel farklılıklara dayanan olumsuz algı ve tutumlarından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Çocuklarını eğitim olanaklarından faydalandırabilen Suriyeli mültecilerin Türkiye'de sunulan eğitim hizmetlerinden memnun oldukları, özellikle de çocuklarının Türkçe öğrenmeleri bakımından çok faydalı olduğunu düşündükleri görülmektedir. Eğitim hizmetlerinden faydalanma konusundaki olumsuz deneyimler ise çoğunlukla, çocukların dil konusunda yaşadıkları zorluklar nedeniyle derslerde karşılaştıkları problemlerle ilişkilidir. Bununla birlikte dil engeli Türk öğrenciler ile Suriyeli öğrenciler arasında iletişim eksikliği yaratmakta ve aralarında gruplaşmalara neden olup, dışlayıcı tutum ve davranışları beraberinde getirmektedir.

Bunun yanında okul çağında olan çocukları eğitim hizmetlerinden faydalanmayan katılımcılar da söz konusudur. Çocukların okula devam etmemelerinin sebepleri ise çoğunluklu olarak göç sonrasında yaşanan geçim sıkıntısı

ile yakından ilişkilidir. Dolayısıyla, okula gitmeleri gereken göçmen çocukların işgücü piyasasına dâhil oldukları başka bir ifadeyle “çocuk işçiliği” sorununun gündeme geldiği görülmektedir. Çalışmada dikkat çeken bir diğer konu kız çocuklarının eğitim hakkından mahrum edilmesidir. Bunun sebebinin ise Suriye’deki kültürel ve geleneksel özelliklerin büyük oranda Türkiye’de devam ettirilmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Nitekim Suriye’deki eğitim sisteminde ortaokuldan sonra kız ve erkek çocuklar ayrı sınıflarda eğitim görmektedir. Bu nedenle Türk eğitim sisteminde erkek ve kız çocuklarının birlikte eğitim aldığı karma eğitim modeli katılımcılar tarafından kız çocuklarının okula gönderilmemesinin sebebi olarak gösterilmektedir. Suriyeli çocukların göç ettiği yerde eğitimine devam edememesi, çocuklar açısından ilerleyen dönemlerde yaşanacak sosyal problemleri gündeme getirmektedir.

Pandemi sürecinin katılımcıların eğitim konusundaki fikirlerinde bazı farklılıklar yarattığı görülmektedir. Yüz yüze eğitimden çok memnun olduklarını ifade eden katılımcılar; çevrimiçi eğitime geçilmesiyle birlikte çeşitli sıkıntılar yaşadıklarını; çevrimiçi eğitim için gerekli olan teknolojik alet ve internete erişim konusunda çeşitli problemlerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Ekonomik anlamda yaşanan problemler, yoksulluk ve geçim sıkıntısı, bu anlamda çocukların özellikle de pandemi sürecinde gerekli teknolojik imkânlarla erişimleri noktasında sorun yaratmakta ve eğitim hayatlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Sağlık hizmetleri açısından ise, Suriyeli mültecilerin Türkiye’de onlara sağlanan sağlık hizmetlerinden faydalandıkları ve ücretsiz olarak tedavi olabileme imkânına sahip olmalarından son derece memnun oldukları görülmektedir. Üstelik katılımcılardan bazılarının Türkiye’ye göç etme nedeninin başlıca sebeplerinden birinin sunulan sağlık hizmetleri olduğu da tespit edilmiştir. Sağlık hizmetleri konusunda karşılaşılan zorluklar ise; çoğunlukla dil farklılığına bağlı olarak Suriyeli mültecilerin yaşadığı iletişim ve kendilerini ifade etme zorluğudur. Aynı zamanda Suriyeli mültecilerin kültürel dışlanma ile bağlantılı olarak; yerel halk ile hastane ortamında yaşadıkları karşılaşmalar sonucunda çeşitli olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaştıkları görülmektedir.

Suriyeli mültecilerin Türkiye’de onlara sunulan sosyal yardımlardan etkin bir şekilde yararlandıkları ve bu yardımların özellikle de geçim konusunda yaşadıkları prob-

lemlerle baş etme konusunda faydaları olduğu görülmektedir. Kızılay Kart tarafından aylık olarak verilen maddi destekten belirlenen koşullara uygun olan Suriyeli mültecilerin yararlandığı görülmektedir. Bunun yanında devlet tarafından verilen gıda ve kömür yardımlarından da yararlanılmaktadır. Çocukları devlet okullarında eğitim gören katılımcılar eğitim desteğinden de yararlanmaktadır.

Sosyal hizmetlerden dışlanma konusu kuşkusuz Suriyeli mültecilerin Türkiye’de sahip olduğu statü ve tabi oldukları yasa ve yönetmeliklerle de yakından ilişkilidir. Suriyeli mülteciler Türkiye’de Geçici koruma statüsüne sahiptir ve bu anlamda temeli Cenevre Sözleşmesi’ne dayanan mültecilere yönelik hakların birçoğuna sahip değildir. Geçici Koruma Yönetmeliği ve Suriyelilerin istihdam alanına dâhil olmalarını düzenleyen Çalışma Yönetmeliği içerdikleri maddeler kapsamında Suriyeli mültecilerin sahip olduğu evrensel hak ve özgürlüklere kısıtlamalar getirmektedir. Çalışma hayatını düzenleyen kurallar, Suriyeli mültecileri doğrudan patronuna bağımlı hâle getiren, sömürü ilişkilerine zemin hazırlayan ve Suriyeli mültecilerin işgücü piyasalarına yasal bir biçimde dâhil olmasını zorlaştıran şekilde düzenlenmektedir. Bu durum ise Suriyeli mültecilerin yasa dışı yollarla çalışma hayatına dâhil olmayı bir taktik olarak kullanmalarına zemin hazırlamaktadır. Geçici koruma statüleri kapsamında yaşadıkları illerde verilen geçici koruma kimliğinin kullanımını yalnızca verildiği illerle sınırlı olması; temel hak ve özgürlüklerden biri olan seyahat özgürlüğü kısıtlamakla birlikte; eğitim, sağlık ve benzeri temel hizmetlerden başka illerde faydalanma noktasında sorunlar yaratmaktadır (Karan, 2019).

Araştırmanın temel sorularından bir diğeri, göçmen ilişkiler ağının ya da başka bir deyişle akrabalık ve hemşerilik bağlarının Ankara’da yaşayan Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları dışlanma mekanizmalarıyla baş etme konusunda ne tür olumlu işlevlere sahip olduğudur. Araştırma kapsamında göçmen ilişkiler ağının, Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları sosyal dışlanma mekanizmaları ve bunlardan kaynaklı olarak yaşadıkları problemlerin üstesinden gelme konusunda önemli olumlu işlevlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Akrabalık ve hemşerilik ağları göç kararı verme anından başlayarak; göç öncesinde, göç sürecinde ve göç sonrasında karşılaşılan problemler konusunda göçün maliyet ve risklerini azaltmak adına önemli işlevler göstermektedir. Ekonomik, mekânsal, kültürel ve sosyal hizmetlere erişim konusunda karşılaşılan problemler ve yaşanan dışlayıcı durumlar karşısında

göçmen ilişkiler ağı Suriyeli mültecilerin zorluklarla baş etme konusunda en etkin biçimde yararlandığı sosyal bir ağ olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik anlamda; Suriyeli mültecilere çalışacak bir iş bulma ve maddi sıkıntılar yaşanan süreçte “borç verme” ya da yardım etme gibi konularda destek sağlamaktadır. Mekânsal anlamda, Suriyeli mültecilerin yaşadıkları yeri seçme konusunda fikir sahibi olmasını sağlama, barınma ihtiyacını sağlayacak ev bulana kadar evlerinde ağırlama ve ev bulma gibi konularda destek sağladığı görülmektedir. Kültürel anlamda, özellikle de yerel halk ile Suriyeli göçmenler arasında dil farklılığından kaynaklanan dışlanma mekanizmalarında, öncü göçmen rolünde olan hemşeriler ya da akrabalar ve Türkçe öğrenen çocuklar iki toplum arasındaki dil engeli konusunda bir köprü rolü üstlenmektedir. Aynı zamanda Suriyeli nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Siteler Sanayi Bölgesi ve çevresindeki mahallelerde, dayanışma ve yardımlaşma ağları kurulmasıyla, yaşanan göç sonrasında yabancılaşma çekmemek, Suriye’deki gündelik hayat pratiklerini ve kültürel pratiklerini sürdürebilmek konusunda önemli bir destek sağlamaktadır. Sosyal hizmetlere erişimlerinde Suriyeli mültecilerin yeni göç ettikleri ülkelerde kamu kurum ve kuruluşlarına başvurma ve temel hizmetlerden yararlanma konusundaki bilgi eksiklerine ve bu alanlarda dil engelinden dolayı yaşadıkları zorluklarda hemşerilerin ya da akrabaların olumlu anlamda destekleyici role sahip oldukları görülmektedir.

Son olarak, çalışmanın gerçekleştirildiği tarihten birkaç ay sonra Altındağ ilçesinde yaşanan olaylar aslında durumu özetler niteliktedir. Ankara’nın Altındağ ilçesinin Battalgazi Mahallesi’nde 10 Ağustos 2021 tarihinde gerçekleşen ve Suriyeli bir grup ve mahalleli arasında çıktığı bildirilen kavga sonucu yaralanan iki kişiden biri olan Emirhan Yalçın’ın hastanede hayatını kaybetmesinin ardından, Önder ve Battalgazi mahallelerinde gerginlik yaşanmıştır. Kalabalık bir grubun düzenlediği yürüyüşün ardından iki mahallede yaşayan Suriyelilerin evleri ve dükkânları hedef alınarak Suriyelilere ait olduğu ileri sürülen bazı dükkânlar ve araçların tahrip edildiği görülmüştür (Öztürk, 2021, 11 Ağustos). Altındağ ilçesinde yaşanan olaylar yerel halkın yabancılar olarak gördükleri mültecilere karşı geliştirdiği ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve davranışların başka bir deyişle “mülteci karşıtı tutumun” sonuçlarının neler olabileceğinin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Suça karışan iki kişinin emniyet güçleri tarafından tespit edilerek, tutuklanmasına rağmen suçun bireysel olduğu ilkesi görmezden gelinerek olayla

hiçbir ilgisi olmayan diğer Suriyeliler de saldırı ve yağma olayları ile karşı karşıya kalmıştır. Bunun yanında özellikle sosyal medyada nefret söylemi ve mülteci karşıtı tutumun gittikçe yükseldiği görülmektedir. Olaylarla hiçbir bağlantısı olmayan masum insanların kendilerinin, evlerinin, iş yerlerinin zarar gördüğü, küçük çocukların yaralanarak hastaneye kaldırıldığı bildirilmiştir. Özellikle de bazı kesimler tarafından yabancı düşmanlığını ve mülteci karşıtlığını körüklemek amacıyla kasıtlı olarak manipüle edilerek yayılan çarpıtılmış, eksik ya da tamamen gerçek dışı olan bilgiler, Suriyelilere karşı geliştirilen önyargılı ve ayrımcı tutumu artırmış olup, olayların gittikçe büyümesine ve hatta sözel ve fiziksel şiddete dönüşmesine yol açmıştır. Yaşanan olayla ilgili olarak sosyal medya üzerinde açılan çeşitli yabancı karşıtı etiketler altında Suriyelilere yönelik nefret söylemi gerçekleşmiş olup, toplumun algısında zaten hâli hazırda olan öteki algısı daha da körüklenmiştir.

Ötekileştirme toplumda yaratılan onlar ve biz algısı temelinde yükselen; bizden olmayan grubun tamamına genelleştirilen ve onları tek bir kategoriye indirgeyen, atfedilen olumsuz özellikleri ve farklı kimliklere yapılan vurguyu işaret etmektedir. Bu anlamda Türkiye’de “Türkiyelilik” ve “Suriyelilik” kategorileri üzerinden etnik ve kültürel temelli bir ötekileştirme pratiği gerçekleştirilmektedir. Farklı kültürlerden olan toplumların bireylerinin birbirlerine yönelik olumsuz algıları beraberinde ötekileştirmeyi getirmekte ve Türkiye özelinde buna maruz kalan grup Suriyeli mülteciler olmaktadır. Yaşanan olaylar göstermektedir ki Suriyelilerin karıştığı şiddet, taciz, hırsızlık ve benzeri türde suç olayları neticesinde gerçekleştirilen bu eylemlerin, olumsuz bir davranış ya da olayın bütün Suriyelilere mal edildiği ve bir ötekileştirme pratiğinin gerçekleştiği görülmektedir. Gerçek sorunların tespiti ve çözüm odaklı yaklaşımların aksine öfkeli kalabalıkların toplumun en zayıf kesimlerinden biri olan mültecilere yönelttiği ayrımcı ve dışlayıcı tutum ve hatta şiddet, sorunların çözümü yönünde bir fayda getirmeyecektir. Bu nedenle öncelikle nefret söyleminden, ırkçı, ayrımcı ve dışlayıcı her türlü tutum ve davranıştan uzak kalınması zorunlu hâle gelmektedir. Varolan problemlerin evrensel insan hakları ışığında, mülteci hukuku çerçevesinde, hak odaklı yaklaşımla çözülmesi ve aynı zamanda nefret dilinin ve ayrımcılığın yaygınlaşmasının önlenmesine yönelik politikaların en kısa zamanda geliştirilmesi ve uygulanması gerekliliği dikkat çekmektedir.

Etik Kurul Onayı

2 Mart 2021 tarihinde 17162298.600-63 sayılı yazı ile Başkent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Sanat Araştırma Kurulu'ndan etik kurul onayı alınmıştır.

Kaynakça

- Adak, F. (2020). *Göç ve gündelik yaşam: Suriyelilerin gündelik hayat pratikleri üzerine bir analiz*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2014). *Suriye'den Türkiye'ye nüfus hareketleri kardeş topraklarında misafirlik*. ankara.
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17a-Turkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf adresinden erişildi.
- Akay Ertürk, S. (2020). Koronavirüs salgınının Türkiye'deki Suriyelilere etkileri üzerine ilk izlenimler. *Göç Dergisi*, 7(1), 121-146.
- Alpman, P. ve Yarcı, S. (2017). Göçmenler konuşabilir mi?: Göçmenlik koşulları altında kurulan sığınmacı kimliğini haritalamak. *I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi, 23-25 Kasım 2017, Bildirileri* içinde (s. 457-466). Düzce: DÜZCE Üniversitesi.
- Alptekin, K. Akarçay Ulutaş ve Ustabası, G. (2018). Konya'da geçici koruma altında yaşayan Suriyeliler üzerine bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 18(40/2). 87- 114.
- Arıcan, E. (2019). *Gündelik hayat bağlamında Suriyeli sığınmacıları şeytanlaştırma pratikleri: Önder Mahallesi örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Bakıoğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018). Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri. *Sosyoloji Derneği Yayını*, 11(25), 1-54.
- Balçık, P. ve Gültaç, A.S. (2018). Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Sağlık Politikaları. *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(2), 193-204.
- Bölükbaşı, B. (2008). *Türkiye'de sosyal dışlanma ve yoksulluk*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İstanbul.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-104.
- Çakmakçıoğlu, B.A. ve Öztürk, N. (2018). Tasarım ve günlük yaşam kuramları bağlamında Türkiye'de 1982-2017 yılları arasında yapılan lisansüstü çalışmaların incelenmesi ve analizi. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Dergisi*, (22), 71-95.
- Çiftçi, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum, algı ve empatik eğilimlerinin analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(3), 2232-2256.
- Deniz, A., Hülür, A.B. ve Ekinci, Y. (2014). Suriyeli sığınmacıların karşılaştığı sosyal dışlanma mekanizmaları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 14(27), 17-40.
- Deniz, A., Hülür, A.B. ve Ekinci, Y. (2016). Göç, strateji ve taktik: Suriyeli sığınmacıların gündelik hayat deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1077-1087.
- De Certeau, M. (2008). *Gündelik hayatın keşfi I*, (çev: Lale Arslan Özcan.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Dursun, O. (2018). Toplum Pierre Bourdieu ile düşünmek. *Global Media Journal*, 8(16), 68-123.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler toplumsal kabul ve uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. (2016, 15 Ocak). *Resmî Gazete, Cilt 57, Tertib 5(29594)*. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20168375.pdf> adresinden erişildi.
- Geçici Koruma Yönetmeliği. (2014, 22 Ekim). *Resmî Gazete, 2014/6883*. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf> adresinden erişildi.
- Gire, A. (2017). Savaş ve ilkel birikim ilişkisi: Suriyeli göçmenler. *SAV Katkı Dergisi*, 5, 33-47.
- İleri, E. (2020). *Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin toplumsal yaşam alanındaki pratiklerini çok kültürlülük bağlamında sorunsallaştırmak: Bolu ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Çankırı.
- Karan, O. (2019). Suriyeli mültecilerin esnaflaşmasını anlamada Bourdieucu yaklaşımın olanakları. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(2), 249-276.
- Karan, O., Çakır, B. ve Kurtarır, E. (2020). Hatay'daki Suriyeli Mültecilerin Girişimcilik alanındaki deneyimleri ve mekânsal faktörler. *Göç Dergisi*, 7(1), 77-94.
- Kırış, E. (2019). Fransız sosyolojisinde gündelik hayat çalışmaları. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 5(9), 131-145.
- Mardin, D., Özvarış Bahar, Ş., Sakarya, S., Kayı, S., Gürsoy, G., Yukarıkır, N., Başpınar, A. (2020). Covid-19 sürecinde Türkiye'de göçmen ve mültecilerin durumu, *Sağlık ve Toplum, Özel Sayı(Temmuz)*, 112-118.
- Özsöz, C. (2019). *Sosyolojide yakın dönem gelişmeler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

- Öztürk, F. (2021, 11 Ağustos). Altındağ'da neler yaşandı, mahalle halkı yaşananlar için ne diyor? *BBC News*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58180854> adresinden erişildi.
- Ravanoğlu, S. (2017). Gündelik milliyetçiliğin yeniden inşasında savaş retoriği: Biz olsak savaşırdık!. *Savaş ve Kültür Sempozyumu, 17-19 Kasım 2017* içinde (s. 187-196). Ankara: KIBATEK.
- Sapançalı, F.(2005). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Savran, S.(2020) *Ankara'da geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin farklılaşan gündelik yaşam pratikleri: Altındağ örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Savran, S. ve Sat, N.A. (2019). Ankara'da Suriyeli göçmenlerin yer seçimi tercihlerinin incelenmesi ve bir etnik kentsel adacık örneği olarak Önder, Ulubey, Alemdağ Mahalleleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 283-302.
- Scott, J. W. (2010). Toplumsal cinsiyet: faydalı bir tarihsel analiz kategorisi. (Çev. D. Demirler ve F. Dinçer) *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 12, 112-138.
- Sirkeci, I., Özerim, M. G. ve Bilecen, T. (2020). Editörden: KOVİD-19'un uluslararası hareketlilik ve göçmenliğe ilişkin etkisi üzerine. *Göç Dergisi*, 7(1), 1-8.
- T.C. İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM). (11.11.2021) *İstatistikler: geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişildi.
- Tunç, A. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Türk Kızılay. (2018, 10 Mayıs). *Kızılay Kart'la sosyal uyum yardımında hedefe ulaşıldı*. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/4194> adresinden erişildi.

